

ISSN 2073-4379

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені В.Н. КАРАЗІНА

**ВИКЛАДАННЯ МОВ У ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ

Збірник наукових праць

Випуск 41

Започаткований 1996 року

Харків
2022

ISSN 2073-4379

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

V.N. KARAZIN KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY

**TEACHING LANGUAGES AT HIGHER EDUCATIONAL
ESTABLISHMENTS AT THE PRESENT STAGE**

INTERSUBJECT RELATIONS

Collection of scientific papers

Issue 41

Published since 1996

Kharkiv
2022

УДК 811: 37.02

Розглядаються теоретичні та методичні питання викладання мов у закладах вищої освіти, принципи створення підручників і навчальних посібників, викладання аспектів мови та місце культурології у процесі навчання іноземних мов, міжпредметні зв'язки.

Для науково-методичних працівників, методистів, викладачів, магістрантів та докторантів.

Збірник є фаховим виданням у галузі педагогічних наук
(спеціальності – 011, 014, 015)
(Наказ МОН України № 409 від 17.03.2020)

Категорія «Б»

Затверджено до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(протокол № 19 від 26 грудня 2022 р.)

Редакційна колегія:

Лупаренко С.Є. (головний редактор), докт. пед. наук, проф., Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (61002, Україна, Харків, вул. Алчевських, 29), каф. загальної педагогіки і педагогіки вищої школи.

Ушакова Н.І. (заст. головного редактора), докт. пед. наук, проф., Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (61022, Україна, Харків, майдан Свободи, 4), Навчально-науковий інститут міжнародної освіти, каф. мовної підготовки.

Тігаренко О.О. (відповідальний секретар), канд. філол. наук, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (61022, Україна, Харків, майдан Свободи, 4), Навчально-науковий інститут міжнародної освіти, каф. мовної підготовки.

Тростинська О.М., канд. філол. наук, доц., Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (61022, Україна, Харків, майдан Свободи, 4), Навчально-науковий інститут міжнародної освіти, каф. мовної підготовки.

Черноватий Л.М., докт. пед. наук, проф., Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (61022, Україна,

Харків, майдан Свободи, 4), факультет іноземних мов, каф. перекладознавства імені Миколи Лукаша.

Бакум З.П., докт. пед. наук, проф., Криворізький державний педагогічний університет (50086, Україна, Кривий Ріг, пр. Гагаріна, 54), каф. української мови.

Білик О.М., докт. пед. наук, доц., Харківська державна академія культури (61057, Україна, Харків, Бурсацький узвіз, 4), факультет кіно-, телемистецтва, каф. мистецтвознавства, літературознавства та мовознавства.

Вегварі В., канд. пед. наук, проф., Печський університет (7622, Угорщина, Печ, вул. Вашварі Пала, 4).

Голубнича Л.О., докт. пед. наук, проф., Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого (61024, Україна, Харків, вул. Пушкінська, 77), каф. іноземних мов № 3.

Довженко Т.О., докт. пед. наук, проф., Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (61002, Україна, Харків, вул. Алчевських, 29), каф. загальної педагогіки і педагогіки вищої школи.

Дубічинський В.В., докт. філол. наук (докт. габілітований), Варшавський університет (00-927, Польща, Варшава, Краковске Пшеместе, 26/28), лабораторія лексикографічних досліджень.

Жерновникова О.А., докт. пед. наук, доц., Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (61002, Україна, Харків, вул. Алчевських, 29), каф. математики.

Мінасян С.М., канд. пед. наук, доц., Єреванський державний університет, Іджеванський філіал (4001, Республіка Вірменія, Іджеван, вул. Усанохакан, 3), факультет філології, каф. російської та іноземних мов.

Плачинда Т.С., докт. пед. наук, проф., Херсонський державний аграрно-економічний університет (юридична адреса: 73006, Україна, Херсон, вул. Стрітенська, 23; фактична адреса: 25030, Україна, Кропивницький, пр. Університетський, 5/2), каф. професійної освіти.

Семеног О.М., докт. пед. наук, проф., Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка (40002, Україна, Суми, вул. Роменська, 87), каф. української мови.

Статівка В.І., докт. пед. наук, проф., Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка (40002, Україна,

Суми, вул. Роменська, 87), факультет іноземної та слов'янської філології.

Ткачова Н.О., докт. пед. наук, проф., Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (61002, Україна, Харків, вул. Алчевських, 29), каф. загальної педагогіки і педагогіки вищої школи.

Шипелевич Л., докт. гуманітарних наук, проф., Інститут русистики Варшавського університету (00-927, Польща, Варшава, Краковське Пшєдместе, 26/28), факультет прикладної лінгвістики.

Адреса редакційної колегії:

61022, Харків, майдан Свободи, 4

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,

кафедра мовної підготовки, к. III-80,

e-mail: vyklad.mov@karazin.ua

https://periodicals.karazin.ua/language_teaching

Статті пройшли внутрішнє рецензування.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ 8072 від 29.10.2003

© Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна, оформлення, 2022

УДК 811: 37.02

Theoretical and methodical issues of teaching languages at higher educational institutions, the main principles of creating textbooks and manuals, teaching the main aspects of language and the place of culturology in the process of training foreign languages, intersubject relations are considered.

For scientific and methodical personnel, methodologists, lecturers, holders of a master's degree and doctoral candidates.

The collection is a professional edition in the field of Pedagogical Sciences (specialities – 011, 014, 015)

(By order of the Ministry of Education and Science of Ukraine
409 dated March 17, 2020)

Category “B”

It has been approved for printing by the decision of the Academic Council of V.N. Karazin Kharkiv National University
(#19 dated December 26, 2022)

Editorial Board:

Svitlana Luparenko (editor-in-chief), Doctor of Pedagogics, Professor, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (61002, Ukraine, Kharkiv, 29 Alchevskyh St.), The Department of General Pedagogy and the Pedagogy of Higher School.

Natalia Ushakova (managing editor), Doctor of Pedagogics, Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University (61022, Ukraine, Kharkiv, 4 Svoboda Square), Institute of International Education for Study and Research, Language Training Department.

Olena Titarenko (executive secretary), PhD in Philology, V.N. Karazin Kharkiv National University (61022, Ukraine, Kharkiv, 4 Svoboda Square), Institute of International Education for Study and Research, Language Training Department.

Oksana Trostynska, PhD in Philology, Associate Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University (61022, Ukraine, Kharkiv, 4 Svoboda Square), Institute of International Education for Study and Research, Language Training Department.

Leonid Chernovaty, Doctor of Pedagogics, Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University (61022, Ukraine, Kharkiv, 4 Svoboda

Square), The School of Foreign Languages, Mykola Lukash Translation Studies Department.

Zinaida Bakum, Doctor of Pedagogics, Professor, Kryvyi Rih State Pedagogical University (50086, Ukraine, Kryvyi Rih, 54 Gagarin Avenue), The Department of Ukrainian Language.

Olena Bilyk, Doctor of Pedagogics, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture (61057, Ukraine, Kharkiv, 4 Bursatskyi Uzviz), The School of Cinema and Television Art, Department of Art Studies, Literary Studies and Linguistics.

Valentyina Vegvari, PhD in Pedagogics, Professor, University of Pécs (7622, Hungary, Pécs, 4 Vasvári Pál St.).

Liudmyla Holubnycha, Doctor of Pedagogics, Professor, Yaroslav Mudryi National Law University (61024, Ukraine, Kharkiv, 77 Pushinska St.), The Department of Foreign Languages # 3.

Tetiana Dovzhenko, Doctor of Pedagogics, Professor, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (61002, Ukraine, Kharkiv, 29 Alchevskyh St.), The Department of General Pedagogy and the Pedagogy of Higher School.

Volodymyr Dubichinskiy, Doctor of Philology (dr. hab.), University of Warsaw (00-927, Poland, Warsaw, Krakowske Przedmieście, 26/28), laboratory of lexicographic research.

Oksana Zhernovnykova, Doctor of Pedagogics, Associate Professor, Kharkiv National Pedagogical University (61002, Ukraine, Kharkiv, 29 Alchevskyh St.), The Department of Mathematics.

Svetlana Minasyan, PhD in Pedagogics, Associate Professor, Yerevan State University, Ijevan Branch (4001, Republic of Armenia, Ijevan, 3 Usanoghakan St.), The School of Philology, The Department of Russian and Foreign Languages.

Tetiana Plachynda, Doctor of Pedagogics, Professor, Kherson State Agrarian-Economic University (postal address: Ukraine, 73006, Kherson, 23 Sretenskaya St.; actual address: Ukraine, Kropyvnytskyi, 5/2 Universitetsky Ave.), The Department of Professional Education.

Olena Semenog, Doctor of Pedagogics, Professor, A.S. Makarenko Sumy State Pedagogical University (40002, Ukraine, Sumy, 87 Romenska St.), The Department of Ukrainian Language.

Valentyna Stativka, Doctor of Pedagogics, Professor, A.S. Makarenko Sumy State Pedagogical University (40002, Ukraine, Sumy, 87 Romenska St.), faculty of Foreign and Slavic Philology.

Nataliia Tkachova, Doctor of Pedagogics, Professor, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (61002, Ukraine, Kharkiv, 29 Alchevskyh St.), The Department of General Pedagogy and the Pedagogy of Higher School.

Ludmila Szypielewicz, Doctor of Humanitarian Science, Professor, Institute of Russian studies (00-927, Poland, Warsaw, 26/28 Krakowskie Przedmieście), The School of Applied linguistics.

Address of Editorial Board:

61022, Kharkiv, 4 Svoboda Square

V.N. Karazin Kharkiv National University,
Language Training Department, room III-80,

e-mail: vyklad.mov@karazin.ua

https://periodicals.karazin.ua/language_teaching

Articles have been reviewed internally

Certificate of state registration # KB 8072 dated October 29, 2003

© V.N. Karazin Kharkiv National University, 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	11
Наталія Німенко МІСЦЕ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВСТВА У ПРОЦЕСІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	12
Ірина Прожогіна ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ ВИШИВАНКА В НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ.....	26
Оксана Тростинська, Валерія Комарова КОРОТКОТЕРМІНОВИЙ КУРС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ: ЗАВДАННЯ, ПІДХОДИ, РЕАЛІЗАЦІЯ	46
Наталія Ушакова, Оксана Тростинська, Ірина Кушнір СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МЕТОДИКИ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ. ЧАСТИНА 3. НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	60
Ірина Черновалюк ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНА МОВНА ПІДГОТОВКА ІНОЗЕМНИХ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	82
Леонід Черноватий ПЕДАГОГІЧНА ГРАМАТИКА ЯК ФРЕЙМОВЕ ПОНЯТТЯ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕНЬ У ГАЛУЗІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ. ЧАСТИНА 13. ХАРАКТЕРИСТИКИ МОВЛЕННСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАСВОЄННІ РІДНОЇ ТА ІНОЗЕМНОЇ МОВ	100
Аліна Чернякова ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР	114
ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ РУКОПИСІВ СТАТЕЙ	128

CONTENT

PREFACE	11
Nataliia Nimenko PLACE OF LINGUISTIC AND COUNTRY STUDIES IN THE PROCESS OF SOCIO-CULTURAL ADAPTATION OF FOREIGN HIGHER EDUCATION APPLICANTS	12
Iryna Prozhohina THE LINGUISTIC AND DIDACTIC POTENTIAL OF THE ETHNOCULTURAL CONCEPT OF VYSHYVANKA IN TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE	26
Oksana Trostynska, Valeria Komarova A SHORT-TERM COURSE OF UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE: TASKS, APPROACHES, IMPLEMENTATION	46
Natalia Ushakova, Oksana Trostynska, Iryna Kushnir FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE LANGUAGE TRAINING METHODOLOGY FOR FOREIGN STUDENTS AT CLASSICAL UNIVERSITY. PART 3. TEACHING THE UKRAINIAN LANGUAGE....	60
Iryna Chernovalyuk PROFESSIONALLY ORIENTED LANGUAGE TRAINING FOREIGN HIGHER EDUCATION ACQUIRES.....	82
Leonid Chernovaty PEDAGOGICAL GRAMMAR AS THE FRAMEWORK OF TEFL RESEARCH. PART 13. CHARACTERISTICS OF ENVIRONMENT IN NATIVE AND FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION	100
Alina Chernyakova EUROPEAN VALUES IN TEACHING FOREIGN STUDENTS IN THE CONTEXT OF INTEGRATION INTO THE EUROPEAN EDUCATIONAL SPACE	114
REGISTRATION REQUIREMENTS FOR MANUSCRIPTS OF ARTICLES	128

ПЕРЕДМОВА

Прагнення українського суспільства до всебічного демократичного розвитку реалізується зокрема зусиллями педагогів, які здійснюють професійну та мовну підготовку фахівців різних спеціальностей на всіх рівнях вищої освіти. У найскладніших умовах воєнного стану викладачів усіх дисциплін особливо хвилюють проблеми європейської інтеграції, імплементації європейських цінностей у вітчизняну систему вищої освіти. Одним із важливих напрямів реалізації таких завдань є лінгвістичні та методичні студії передумов розвитку вмінь спілкуватися не лише рідною, а й іноземними мовами. Важливим аспектом цієї педагогічної галузі є викладання української мови як іноземної.

Автори чергового випуску збірника наукових праць продовжують аналіз багаторічного досвіду мовної підготовки іноземних здобувачів вищої освіти, розглядають наукові засади, методичні напрацювання у викладанні української мови як іноземної у класичному університеті. Комунікативні потреби різних категорій освітніх мігрантів українських ЗВО визначають необхідність створення різноманітного навчально-методичного контенту, тому науковці вивчають підходи до розроблення та результати впровадження короткотермінового курсу української мови для іноземних слухачів підготовчих відділень, аналізують методичні підгрунтя створення навчального посібника, що реалізує завдання короткотермівової інтенсивної мовної підготовки майбутніх студентів.

Вже кілька років на сторінках збірника досліджуються питання педагогічної граматики в організації мовної освіти, визначаються характеристики мовленнєвого середовища та його роль у засвоєнні рідної та іноземної мов.

Нерозривний зв'язок мови та культури вимагає розроблення ефективних методів і прийомів роботи з матеріалами лінгвокраїнознавчого змісту, застосування кроскультурного аналізу, вивчення етнокультурних концептів, що розкривають багатогранність українського культурного простору.

Мова і культура української держави є презентантами ментальності нашого мужнього народу, який здолає всі перешкоди на своєму шляху збереження національної ідентичності та розвитку міжкультурної комунікації зі світовою демократичною спільнотою. Вдосконалення методики викладання мов у закладах вищої освіти відіграє в цьому важливу роль.

Редакційна колегія

МІСЦЕ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВСТВА У ПРОЦЕСІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Наталія Німенко

викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

(40007, Суми, вул. Римського-Корсакова, 2);

e-mail: n.nimenko@drl.sumdu.edu.ua;

orcid: <https://orcid.org/0000-0002-8506-3187>

У статті розглянуто особливості соціокультурної адаптації іноземних здобувачів вищої освіти. Актуальність дослідження пов'язана зі значним потоком освітніх мігрантів в Україну. Більшість із них відчуває культурний шок через невідповідність уявного і реального життя в іншомовній країні з відмінною від власної історією, культурою, побутом та традиціями. Їхня соціалізація і мовна підготовка – невід'ємні складники адаптації в іншомовному освітньому й соціокультурному середовищі, процесу особистісного зростання. Метою дослідження є визначення ролі лінгвокраїнознавства у процесі соціокультурної адаптації іноземних студентів в іншомовному середовищі та формуванні особистісних цінностей. Схарактеризовано особливості формування комунікативної і соціокультурної компетентності у процесі вивчення української мови як іноземної. Розглянуто доцільність використання джерел, що розкривають еволюцію суспільства та культури країни у регіональному вимірі. Знання про регіон чи місто, де навчаються іноземці, допомагають їм краще орієнтуватися в малознайомих місцях. Визначено роль і місце лінгвокраїнознавчої компетентності у процесі соціокультурної адаптації. Підкреслено, що вивчення іншомовними студентами краєзнавчих матеріалів повинно супроводжуватися наочними показами зразків матеріальної та духовної культури. Доцільно проводити тематичні екскурсії (реальні та віртуальні), круглі столи, конкурси, ділові ігри, конференції. Акцентовано увагу на важливості залучення іноземних студентів до актуальних комунікативних ситуацій, що дозволяє їм швидше та якісніше запам'ятати лексику і граматику української мови. Доведено, що вивчення історії та культури іншого народу засобами мови навчання (української) сприяє формуванню не лише комунікативної компетентності, а й різнобічно розвиненої особистості. Розуміння відмінностей історичного процесу, культурного та соціально-економічного розвитку окремих країн і народів сприяє формуванню в

©Німенко Н. 2022

іноземних студентів основ гуманізму та толерантності. Процес адаптації в новому іншомовному середовищі сприяє усвідомленню і власної ідентичності.

***Ключові слова:** іноземні здобувачі вищої освіти, комунікативна компетентність, лінгвокраїнознавство, соціокультурна адаптація.*

Постановка проблеми. В умовах загальної глобалізації та інтеграції поширеним явищем стали міграційні процеси, які вплинули, у тому числі, й на формування глобального освітнього середовища. Молодь отримала можливість обирати не лише майбутню професію, але й країну для навчання. Це, з одного боку, відкрило широкі перспективи для реалізації власних амбіцій, з іншого – виявило цілий комплекс проблем і питань, пов'язаних із психологічною, економічною, соціокультурною, побутовою адаптацією. Особливо, якщо мова йде про іншомовні країни. Тож, вивчення державної мови країни тимчасового проживання набуває нового смислу і покликане задовольнити цілий комплекс потреб особистості.

Протягом останніх десятиліть Україна посідає гідне місце серед країн, які надають освітні послуги іноземним громадянам. Вивчення української мови для них є однією з умов адаптації та активного співіснування в межах нового культурно-освітнього простору. Рівень володіння мовою, вміння використовувати її для отримання необхідної інформації, для спілкування у будь-яких ситуаціях безпосередньо впливають на якість життя іноземних студентів. Вивчення української мови як іноземної сприяє формуванню не лише україномовної комунікативної компетентності, а й загальнолюдських цінностей, що базуються на принципах гуманності, толерантності у ставленні до інших народів, культур, традицій, релігій. Формування соціокультурної компетентності є важливим та невід'ємним складником мовної підготовки та адаптації іноземних громадян. Тому необхідно урізноманітнювати та вдосконалювати форми і методи навчання, створювати відповідне мовне середовище для практичного застосування здобутих знань та навичок як на заняттях з української мови, так і у повсякденному житті.

Аналіз останніх досліджень. Актуальність проблеми адаптації іноземних студентів у новому освітньому та соціокультурному середовищі засобами мовної підготовки підтверджена

публікаціями науковців як філологічних спеціальностей, так і суміжних дисциплін.

Питання соціальної адаптації іноземних здобувачів вищої освіти піднімали О. Бардіна-Віж'є, О. Білик, О. Бондаренко, Є. Головаха, Т. Довгодько, О. Іваноньків, Л. Іванченко, Л. Левицька, Н. Муқан, Н. Смолікевич. Формування комунікативної компетентності досліджували О. Бігич, Н. Бориско, О. Вдовіна, О. Коротун, І. Кочан, З. Мацюк, Н. Ушакова. Дослідженню взаємозв'язків мови та культури присвятили свої праці В. Воробйов, В. Гумбольдт, Г. Заньковська, В. Маслово, О. Потебня, М. Русанівський. Лінгвокультурні дослідження в контексті викладання іноземних мов проводили А. Бронська, Ю. Галка, О. Клімкін, М. Редьква, О. Самусенко. Роль лінгвокраїнознавства у процесі вивчення іноземної мови і соціальної адаптації досліджували В. Зевако, І. Кушнір, Т. Лещенко, І. Самойленко, О. Тростинська, Н. Ушакова. Методи навчання мови освітніх мігрантів аналізували З. Клічнікова, Н. Ушакова, С. Фоломкіна. Аудіовізуальні технології досліджували Н. Бориско, А. Вербицький, В. Далінгер, О. Зубченко, Т. Леонтєва, В. Прокоф'єва, Н. Резник, І. Щербакова, Є. Щукіна.

Мета статті: визначити роль лінгвокраїнознавства у процесі соціокультурної адаптації здобувачів вищої освіти в іншомовному середовищі та формуванні особистісних цінностей. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**: розкрити особливості формування в іноземних студентів комунікативної та соціокультурної компетентностей; визначити доцільність використання краєзнавчих матеріалів у процесі вивчення української мови як іноземної для полегшення соціокультурної адаптації; актуалізувати значення лінгвокраїнознавства для формування різнобічно розвиненої особистості.

Виклад основного матеріалу. Процес підготовки іноземних здобувачів вищої освіти в Україні передбачає багаторівневі підходи, які поєднують вивчення фахових дисциплін та української мови як іноземної. Якщо викладачі профільних дисциплін зосереджують свою увагу переважно на формуванні у студентів професійних компетентностей, то навчання української мови передбачає вирішення цілого комплексу питань,

пов'язаних із проблемами соціальної адаптації, міжкультурної комунікації, професійного вдосконалення, особистісного розвитку.

Адаптація – це пристосування організму, особистості або групи до нових умов. Вона відбувається послідовно та поетапно і досліджується на різних рівнях: психофізіологічному, навчально-пізнавальному, соціокультурному. Під соціокультурною адаптацією іноземних студентів слід розуміти процес взаємодії особистості та соціального середовища, засвоєння основних норм і цінностей суспільства, пристосування до нових умов життя. Мовна адаптація є важливою умовою цього процесу.

Тож, головним завданням української мови як навчальної дисципліни є формування у студентів іншомовної комунікативної компетентності, яка, у свою чергу, містить мовну (лінгвістичну), мовленнєву (комунікативну) та соціокультурну (країнознавчу та лінгвокраїнознавчу) компетенції. Усі складники тісно взаємопов'язані і виконують певні завдання.

Мовна компетенція передбачає вивчення студентами системи мови, знання її основних конструкцій, володіння способами практичного використання здобутих знань. Мовленнєва компетенція реалізується через розуміння студентами чужих і створення власних висловлювань відповідно до поставленої мети, завдань та конкретних ситуації, вироблення у них умінь і навичок успішної комунікації. Відбувається мовленнєва адаптація, яка допомагає інофонам позбутися психологічних, мовних перешкод, сприяє активізації мовленнєвих навичок [1: 250].

Соціокультурна компетенція – це сукупність знань про країну тимчасового проживання, національно-культурні особливості соціальної та мовленнєвої поведінки носіїв мови, здатність послуговуватися отриманими знаннями у процесі спілкування з урахуванням звичаїв, правил і стереотипів поведінки та соціальних умов країни перебування [1: 286]. Соціокультурна компетенція формується через оволодіння певним обсягом інформації про народ, мова якого вивчається, його історію, культуру, традиції [2: 108]. Інформація такого змісту для людини, яка вперше знайомиться з новою країною, допоможе швидше адаптуватися до нових реалій, розпочати міжкультурну комунікацію, уникнути непорозумінь релігійного, соціально-економічного, побутового характеру, знайти своє місце у полікультурному просторі та зберегти власну ідентичність.

Соціокультурна компетентність дає змогу іноземному студенту відчувати себе суб'єктом комунікативного процесу і почуватися комфортно в різних обставинах та ситуаціях; мати широкий світогляд, сформований на принципах рівноправності, толерантності, поваги до відмінностей країн і народів в усіх їхніх проявах; розуміти закономірності розвитку культури як процесу створення, збереження й передачі загальнолюдських цінностей; вивчати та зіставляти духовні цінності, історію, культуру, звичаї та традиції свого й інших народів; уміти правильно, доцільно і влучно висловлювати та відстоювати власну думку.

Мова як одна з ознак нації відображає менталітет народу і слугує основною формою вираження та існування національної культури. Тож, її вивчення потребує залучення інформації про країну, її культуру, історію, традиції та звичаї. Взаємозв'язки мови і культури, мови і суспільства, мови та історії досліджуються науковцями в межах лінгвістики, соціології, соціолінгвістики, психології, історії та ін. На перетині кількох наук з'явилися лінгвокультурологія та лінгвокраїнознавство.

Лінгвокультурологія вивчає взаємозв'язок і взаємодію культури і мови в процесі їх функціонування. На думку Г. Заньковської, «лінгвокультурологія – це цілісна лінгвістична і культурологічна дисципліна, що об'єднує багато суміжних наук з метою вивчення культурної спадщини народу, що закріпилася в його мові» [4: 37]. В. Воробйов уважає, що лінгвокультурологія є теоретичною базою лінгвокраїнознавства, яке, у свою чергу, виникло як методична дисципліна у зв'язку із задачами міжкультурної комунікації та має більш прикладний характер [4: 37]. Досліджуючи мову крізь призму культури, лінгвокультурологія та лінгвокраїнознавство покликані формувати комунікативні компетенції під час спілкування іноземних студентів із носіями культурних традицій через адекватне розуміння мовленнєвих дій і тексту. Під час навчання студент одночасно вивчає мову і отримує інформацію про історико-культурні особливості країни і «...в цьому поєднанні іноземна мова стає дзеркалом соціального і культурного життя людей, для яких ця мова є рідною» [3: 61]. Це сприяє формуванню країнознавчої та лінгвокраїнознавчої компетенцій.

Країнознавча компетенція передбачає знання студентів з історії, географії, державного устрою, особливостей побуту, традицій та звичаїв країни, мова якої вивчається.

Лінгвокраїнознавча компетенція формується через засвоєння студентами особливостей мовленнєвої та немовленнєвої поведінки носіїв мови у певних ситуаціях спілкування і передбачає формування системи уявлень про національно-культурні особливості країни, що дозволяє виокремлювати в мовних одиницях країнознавчу чи культурологічну інформацію, асоціювати з мовною одиницею ту ж інформацію, що й носії мови, повноцінно спілкуватися в іншомовному середовищі. Лінгвокультура, як зазначає Н. Ушакова, – це «культура, втілена і закріплена у знаках мови, явлена нам у мові та через мову» [10: 120].

Лінгвокраїнознавство як аспект викладання іноземних мов та галузь лінгвістики має свій власний предмет вивчення. Однією з центральних категорій лінгвокраїнознавства є фонові знання – знання про навколишній світ, якими володіє носій мови та культури. Лінгвокраїнознавство вивчає слово як культурно-історичне явище; як образ, створений на національному підґрунті, зрозумілий усім носіям цієї культури та мови; як окрему одиницю мови, що концентрує інформацію, зрозумілу для масового та індивідуального сприйняття. Під час вивчення тем з лінгвокраїнознавчою складовою іноземні студенти опановують різні рівні мовної системи: слово, словосполучення (фразеологізм), речення (паремія) [10: 125].

Протягом останніх років особливої популярності набула концепція навчання української мови як іноземної з урахуванням регіональних особливостей. До таких відносять комплекс лінгвокраїнознавчої інформації, пов'язаний із місцем проживання (в межах міста чи регіону) іноземного здобувача вищої освіти на момент засвоєння української мови. Організація навчальної діяльності на засадах краєзнавства і міжкультурна комунікація будуть більш ефективними за наявності відповідного культурного фону – спілкування з носіями мови і залучення інформації про історію, культуру, традиції країни тимчасового проживання. Засвоєння такого роду знань (разом із навичками вживати і розуміти лексичні одиниці культурно-краєзнавчого характеру та вміннями використовувати культурно-краєзнавчу інформацію у процесі спілкування) складає краєзнавчу компетенцію.

Мета вивчення краєзнавчого матеріалу засобами мови навчання передбачає: формування принципів толерантності

у мультикультурному середовищі; підвищення рівня соціокультурної адаптації шляхом ознайомлення з різними аспектами історичного минулого краю; набуття студентами предметних компетенцій на основі засвоєння знань про фізико-географічні, соціально-економічні та історико-культурні умови розвитку регіону тимчасового проживання як складової частини території України; узагальнення і систематизацію знань шляхом використання краєзнавчого підходу, що сприяє, зокрема, і фаховій підготовці.

Грунтовно досліджуючи різні аспекти історичної науки, П. Тронько дійшов висновку, що краєзнавство – це комплексне, наукове і всебічне вивчення певної території; популяризація і використання цього пізнання з метою наближення життя до науки; засіб навчання і виховання національно свідомих громадян [9: 19]. Іншими словами, краєзнавство – це збирання, накопичення і популяризація відомостей про певну територію з різних точок зору: географії, геології, метеорології, рослинного і тваринного світу, населення, господарства, історії, культури, етнографії тощо.

Запровадження краєзнавчих підходів до вивчення української мови як іноземної дає змогу продемонструвати широкий спектр світоглядних засад, які сприяють соціалізації особистості у мультикультурному середовищі. Головне призначення краєзнавчого принципу полягає в тому, щоб дати можливість студентам-іноземцям у незнайомій місцевості, на новій для них території спостерігати і розуміти дійсність у взаємозв'язку її окремих компонентів і результати цих спостережень використовувати у повсякденному житті, під час спілкування з носіями іншої культури і традицій.

У процесі соціальної інтеграції студентів-іноземців важливу роль відіграють, зокрема, принцип наочності та краєзнавчий принцип. Найдоступнішою наочністю є краєзнавчий матеріал. Головним джерелом знань у даному контексті є краєзнавчі об'єкти, які умовно можна поділити на такі групи: адміністративно-територіальні (країна, область, населений пункт); економічні (суб'єкти господарської діяльності); історичні (пам'ятки, заповідники, пам'ятки природи); культурно-мистецькі (театри, музеї, бібліотеки, навчальні заклади); природні (форми рельєфу, водойми, корисні копалини, рослини і тварини) [6].

На початковому етапі адаптації перед іноземними студентами постає питання орієнтації в межах міста, де вони проходять навчання. Особливо актуально це для студентів медичних спеціальностей, навчальні аудиторії та клінічні бази яких знаходяться на значній відстані. Тому в процесі викладання української мови як іноземної велика увага приділяється топонімам: назвам населених пунктів, річок, вулиць, внутрішньоміських об'єктів, шляхів сполучення та ін. Топоніміка певним чином інтегрує та інтерпретує інформацію з історії, географії, допоміжних історичних дисциплін, а також мовознавчих наук і є невід'ємним складником лінгвокраїнознавчої компетенції студентів. Як слушно зауважила А. Яценко, «уміння використання урбанонімів є обов'язковою умовою для подолання культурного шоку, в якому перебуває іноземний студент» [11: 135].

Особливу зацікавленість іноземні студенти проявляють до історико-культурних пам'яток міста і регіону. Екскурсії містом, походи до музеїв, розповіді про історичні та архітектурні об'єкти, пам'ятники, символи, легенди не лише допомагають зрозуміти особливості українського побуту і ментальності, створюють порівняльні образи з культурою власного народу, але й викликають емпатію, довіру до навколишнього світу і людей.

Такі заходи повинні бути ретельно продуманими та підготовленими, тексти складені з урахуванням рівня володіння українською мовою, національно-культурних традицій, психологічних та вікових особливостей іноземних студентів. Залежно від рівня володіння мовою подібні заняття можуть проводитися як на початковому етапі вивчення теми з подальшим обговоренням в аудиторії, так і на заключному – для закріплення та візуалізації набутих знань та навичок. І. Судук, Н. Литвин, М. Титова пропонують такі шляхи формування мовно-культурологічної компетенції: з'ясування значення безеквівалентних лексем, що позначають реалії країни, мова якої вивчається, та забезпечення їх вільного та свідомого використання в мовленні; вивчення фразеологічних одиниць, що відображають специфічні національні особливості, традиції, побут країни; вивчення мовного матеріалу шляхом ознайомлення з відповідними оголошеннями, газетами, плакатами тощо; читання мовно-культурних текстів і виконання завдань для їх розуміння та кращого засвоєння мовно-культурного матеріалу [8: 158].

Методичне забезпечення мовної підготовки на краєзнавчих засадах передбачає впровадження інноваційних технологій, форм та методів навчання, які спрямовані на розвиток комунікативної компетенції студентів-іноземців як в умовах, так і поза межами закладів вищої освіти. Це можуть бути індивідуальні та групові завдання, ділові ігри, вікторини, квести та диспути; самостійні й аудиторні роботи. Після опрацювання тексту, що містить краєзнавчий матеріал, можна запропонувати студентам пояснити значення топонімів, знайти їх на карті; розповісти про культурну чи історичну пам'ятку, її значення для міста і країни; провести обговорення, запропонувавши помилкові тези, та ін. Підбиття підсумків екскурсії може відбуватися у вигляді диспуту, презентації, обговорення інформації та вражень від побаченого і почутого, порівняння з історико-культурними пам'ятками своєї країни. Під час проведення таких занять закріплюються навички спілкування українською мовою, поглиблюються знання про мову, народ та його історію, відбувається активна міжкультурна комунікація, встановлюються соціальні зв'язки, формується толерантне ставлення до представників інших культур.

Прикладом наочності, який також активно застосовується під час вивчення тем краєзнавчого спрямування в іноземній аудиторії, є використання аудіовізуальних матеріалів. З одного боку, вони дозволяють імітувати занурення студентів у мовне середовище, з іншого боку – дають наочне уявлення про історико-культуру спадщину як регіону, так і країни загалом. Використання фото- та відеоматеріалів, репродукцій, схем, малюнків, таблиць, аудіотекстів сприяє глибшому розумінню теми, включає різні механізми сприйняття інформації, створює сприятливий емоційний фон для опрацювання запропонованого матеріалу. Окрім цього, перевагами використання відеоматеріалів у процесі вивчення іноземної (української) мови є насиченість відібраними лексичними одиницями для активізації знань; типовість ситуацій; повторюваність мовних одиниць; одержання багатої соціокультурної інформації [5: 17]. Користуючись відео- та аудіофайлами, як зауважила А. Силка, студент має змогу почути, побачити і відтворити кожен звук чи слово, імітуючи вимову та інтонацію, а також пов'язати графічний образ із вимовою спікера [7: 153-154].

Отже, застосування аудіовізуальних засобів сприяє розвитку навичок говоріння, фонематичного слуху, допомагає студентам оволодіти правильною вимовою, сприймати невербальні знаки спілкування. Використання різних форм і методів навчання під час вивчення тем із краєзнавчим складником сприяє засвоєнню іноземними студентами іншомовних фонетичних, лексичних і граматичних знань у процесі аудіювання, діалогічного та монологічного мовлення, а також спонукає до міжкультурної толерантної комунікації, діалогу культур, соціальної емпатії. Мова для них стає засобом самовираження, самоосвіти, інструментом «індивідуально особистісного занурення в іншу культуру» [5: 15].

Висновки. Спілкування людей, які мають різне бачення світу, є надзвичайно складним та суперечливим. Тому країнознавча інформація набирає великої ваги в міжкультурному спілкуванні. Лінгвокультурологія та лінгвокраїнознавство відіграють важливу роль у процесі адаптації іноземних студентів в іншомовному освітньому й соціокультурному середовищі. Вони формують комунікативну, лінгвокраїнознавчу та соціокультурну компетенції, які мають як теоретичний, так і прикладний характер. Тексти з регіональним компонентом, наочна демонстрація зразків історико-культурної спадщини, урбанонімів, що розкривають еволюцію країни і духовного світу народу в регіональному вимірі, дозволяють студентам швидше та якісніше запам'ятати лексику та граматику української мови, опрацювати різні комунікативні ситуації з подальшим їх використанням у професійній діяльності та побутовому спілкуванні. Вивчення історії та культури іншого народу засобами мови навчання сприяє формуванню різнобічно розвиненої особистості. Розуміння відмінностей історичного процесу, культурного та соціально-економічного розвитку окремих країн і народів сприяє формуванню в іноземних студентів основ гуманізму, толерантності, усвідомленню власної ідентичності в полікультурному світі. **Перспективи подальшого дослідження** вбачаємо у вдосконаленні та розробленні нових форм і методів навчання, розширенні корпусу наукової літератури щодо ролі лінгвокраїнознавства у підвищенні рівня володіння іноземними здобувачами вищої освіти всіма видами мовленнєвої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). М.: Издательство ИКАР, 2009. 448 с.
2. Данилюк Н. Можливості використання лінгвокраїнознавчих словників для вивчення іноземних мов. *Актуальні питання іноземної філології*. 2014. № 1. С. 68–74.
3. Задорожня Л. Використання лінгвокраїнознавчого матеріалу на заняттях з українського фольклору. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. 2020. Вип. 36. С. 56–67. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2020-36-05>.
4. Заньковська Г.Д. Лінгвокультурологія у колі суміжних лінгвістичних наук. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія Філологічна*. 2009. Вип. 11. С. 35–40.
5. Зозуля І., Стадній А., Слободянюк А. Аудіовізуальні засоби навчання в процесі формування іншомовної комунікативної компетентності. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. 2022. Вип. 40. С. 12–28. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2022-40-01>.
6. Побидайло Н. Формування краєзнавчої компетентності на заняттях із фізичної географії України. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2017. Вип. 6. С. 159–168.
7. Силка А.А. Дистанційний курс «Ukrainian» для англомовних студентів: проблеми реалізації. *Якісна мовна освіта у сучасному глобалізованому світі: тенденції, виклики, перспективи: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф.* (Суми, 23–24 лист. 2017 р.). Суми, 2017. С. 153–158.
8. Судук І., Литвин Н., Титова М. Шляхи формування лінгвокраїнознавчої компетенції на заняттях з української мови як іноземної. *Вісник ОНУ. Серія Філологічна*. 2016. С. 153–159.
9. Тронько П.Т. Краєзнавство у відродженні духовності та культури: Досвід. Проблеми. Перспективи. Київ, 1994. 108 с.
10. Ушакова Н.І. Лінгвокогнітивні засади методики формування іншомовної лінгвокультурної компетентності. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. 2015. Вип. 27. С. 117–127.
11. Ященко А.А. Урбаноніми як один із найважливіших елементів комунікації. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. 2019. Вип. 33. С. 127–138. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2018-33-11>.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2022.

Статтю рекомендовано до друку 02.11.2022.

Як цитувати: Німенко Н. Місце лінгвокраїнознавства у процесі соціокультурної адаптації іноземних здобувачів вищої освіти. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2022. Вип. 41. С. 12–25. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2022-41-01>.

PLACE OF LINGUISTIC AND COUNTRY STUDIES IN THE PROCESS OF SOCIO-CULTURAL ADAPTATION OF FOREIGN HIGHER EDUCATION APPLICANTS

Nataliia Nimenko

Teacher, Department of Language Training for Foreign Citizens, Sumy State University (40007 Sumy, 2 Rymyskogo-Korsakova st.); e-mail: n.nimenko@drl.sumdu.edu.ua;
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-8506-3187>

The article deals with the peculiarities of the socio-cultural adaptation of foreign higher education applicants. The relevance of the study has to do with the significant flow of educational migrants to Ukraine. Most of them experienced “culture shock” due to the discrepancy between imaginary and real life in a foreign-speaking country with a history, culture, lifestyle, and traditions different from their own. Their socialization and language training are integral components of adaptation in a foreign-language educational and socio-cultural environment, of the process of personal growth. The author describes the peculiarities of communicative and sociocultural competences formation in the process of learning Ukrainian as a foreign language and considers the advisability of using sources that reveal the evolution of the country’s history and culture in the regional dimension. Knowledge of the region or city where foreigners study helps them navigate unfamiliar places better. The paper offers a view on the role and place of linguistic and country studies competence in the process of socio-cultural adaptation. The study of local history materials by foreign students should be accompanied by visual displays of examples of material and spiritual culture. It is advisable to conduct thematic excursions (real and virtual), round tables, contests, business games, and conferences. Foreign students should be involved in various communicative situations, which would allow them to remember the vocabulary and grammar of the Ukrainian language faster and better. It has been proved that studying the history and culture of another nation using language training of foreign citizens contributes to the formation of not only communicative competence but also a versatile personality. Understanding the differences in the historical processes, cultural and socio-economic development of individual countries and peoples contributes to the formation of the foundations of humanism and tolerance. The process of adaptation to a

new foreign language environment promotes awareness of one's own identity. Prospects for further research are seen in the improvement of forms and methods of classroom and extracurricular work, the use of new country studies materials to develop and increase the level of mastery of foreign students in all types of speech activities, to promote soft adaptation to new living conditions, and personal growth.

Keywords: *communicative competence, foreign higher education applicants, linguistic and country studies, socio-cultural adaptation.*

REFERENCES

1. Azimov, E.G. and Shchukin, A.N. (2009). *Novyi slovar metodicheskikh terminov i ponyatiy (teoria i praktika obucheniya yazykam) [A new dictionary of methodological terms and concepts (theory and practice of teaching languages)]*. Moscow: IKAR, 2009 [in Russian].
2. Danylyuk, N. (2014). *Mozhlyvosti vykorystannya lnhvokrayinoznavchychk slovnykiv dlya vyvchennya inozemnykh mov [Possibilities of using linguistic-cultural dictionaries for learning foreign languages]*. *Aktualni pytannya inozemnoyi filologiyi [Topical issues of foreign philology]*, 1, pp. 68–74 [in Ukrainian].
3. Zadorozhnya, L. (2020). *Vykorystannya lingvokrayinoznavchogo materialu na zanyattiyax z ukrayinskogo folkloru. [The use of linguistic and regional studies material in classes on Ukrainian folklore]*. *Vykladannia mov u vyshchychk navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 36, pp. 56–67 [in English] DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2020-36-05>.
4. Zankovska, G.D. (2009). *Lingvokulturologiya u koli sumizhnyx lingvistychnyx nauk [Linguistics in the circle of related linguistic sciences]*. *Naukovi zapysky [Nacionalnogo universytetu "Ostrozka akademiya"]*. Seriya Filologichna [Scientific notes [of the National University "Ostroh Academy"]]. *Philological series*, 11, pp. 35–40 [in Ukrainian].
5. Zozulia, I., Stadnii, A. and Slobodianiuk, A. (2022). *Audiovizualni zasoby navchannya v procesi formuvannya inshomovnoyi komunikativnoyi kompetentnosti [The peculiarities of formation of Ukrainian-language communicative competence of foreign students]*. *Vykladannia mov u vyshchychk navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 40, pp. 12–28 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2022-40-01>.

6. Pobydajlo, N. (2017). Formuvannya krayeznavchoyi kompetentnosti na zanyattayah iz fizychnoyi geografiyi Ukrayiny [Formation of local knowledge competence in physical geography classes of Ukraine]. *Profesionalizm pedagoga: teoretichni j metodychni aspekty* [Teacher professionalism: theoretical and methodical aspects], 6, pp. 159–168 [in Ukrainian].
7. Sylka, A.A. (2017). Dystancijnyj kurs “Ukrainian” dlya anglomovnyh studentiv: problemy realizatsiyi [Distance course “Ukrainian” for English-speaking students: problems of implementation]. *Yakisna movna osvita u suchasnomu globalizovanomu sviti: tendenciyi, vyklyky, perspektyvy* [Quality language education in today's globalized world: trends, challenges, prospects]. Sumy, pp. 153–158 [in Ukrainian].
8. Suduk, I., Lytvyn, N. and Tytova, M. (2016). Shlyahy formuvannya lingvokrayinoznavchoyi kompetencyi na zanyattayah z ukrayinskoyi movy yak inozemnoyi [Ways of formation of linguistic and country specific competence in classes of Ukrainian as a Foreign Language]. *Visnyk ONU [ONU Bulletin], Philological Series*, pp. 153–159 [in Ukrainian].
9. Tronko, P.T. (1994). Krayeznavstvo u vidrodzhenni duxovnosti ta kultury: Dosvid. Problemy. Perspektyvy [Local studies in the revival of spirituality and culture: Experience. Problems. Prospects]. Kyiv, 1994 [in Ukrainian].
10. Ushakova, N.I. (2015). Lingvokognityvni zasady metodyky formuvannya inshomovnoyi lingvokulturnoyi kompetentnosti [Linguistic principles of the methodology of formation of foreign language linguistic and cultural competence]. *Vykladannia mov u vyshchykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky* [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations]. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 27, pp. 117–127 [in Ukrainian].
11. Yashhenko, A.A. (2019). Urbanonimy yak odyn iz najvazhlyvishyx elementiv komunikatsiyi [Urbanonyms as one of the most important elements of communication]. *Vykladannia mov u vyshchykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky* [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations]. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 33, pp. 127–138 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2018-33-11>.

The article was received by the editors 25.09.2022.

The article was recommended for printing 02.11.2022.

In cites: Nimenko N. (2022). Place of linguistic and country studies in the process of socio-cultural adaptation of foreign higher education applicants. *Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 41, pp. 14–25. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2022-41-01> [in Ukrainian].

ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ ВИШИВАНКА В НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Ірина Прожогіна

канд. філол. наук, доцент кафедри української філології для іноземних громадян Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (01033, Київ, вул. Володимирська, 60);

e-mail: i.prozhohina@knu.ua; orcid: <https://orcid.org/0000-0002-3072-7804>

Занурення чужоземців в українське мовне та культурне середовище потребує від викладача як фасилітатора цього процесу застосування ефективних методів та прийомів роботи з матеріалами лінгвокраїнознавчого та лінгвосоціокультурного змісту, розробка яких є актуальним завданням сучасної лінгводидактики. У руслі сучасної освітньої та методичної парадигми, а саме компетентнісного підходу до навчання, розглядається лінгводидактичний потенціал українського культурного концепту ВИШИВАНКА у навчанні української мови як іноземної.

Доводиться, що потужний потенціал етнокультурного концепту ВИШИВАНКА можна використовувати не лише у практичному курсі української як іноземної, а й у викладанні спеціальних навчальних дисциплін, зокрема з виразним лінгвокраїнознавчим чи лінгвокультурознавчим та/або науковим складником, а також у країнознавчій та дослідницькій практиках студентів. Підкреслюється доцільність застосування зіставного, або кроскультурного аналізу при вивченні іноземної мови і культури. Концепт може бути об'єктом дослідження в курсових та кваліфікаційних роботах студентів-філологів. Акцентовано роль етнокультурного концепту ВИШИВАНКА у формуванні загальної комунікативної компетентності (зокрема, її лексичного та граматичного складників), міжкультурної комунікативної, а також лінгвокраїнознавчої та лінгвокультурологічної компетентностей іноземних студентів.

Для розвитку визначених компетентностей у різних видах мовленнєвої діяльності пропонуються конкретні вправи та завдання: 1) для іноземних студентів бакалаврату філологічного профілю, слухачів підготовчих відділень і для іноземців-нефілологів усіх рівнів освіти (у фокусі перебувають лексеми з національно-культурним компонентом значення: *вишиванка, вишивати, вишивка* тощо); 2) для іноземних

©Прожогіна І. 2022

студентів магістратури й аспірантури філологічного та культурологічного профілів (із фокусуванням на специфіці етнокультурного концепту ВИШИВАНКА, його номінативного поля та структури; підкреслюється особливе значення ціннісного виміру концепту). Містяться рекомендації щодо використання пісенного матеріалу на заняттях з української мови як іноземної («Два кольори», «Пісня про рушник»).

***Ключові слова:** етнокультурний концепт, лінгводидактика, лінгвокраїнознавча компетентність, лінгвокультурологічна компетентність, українська мова як іноземна.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Основою сучасної освіти є компетентнісна парадигма. Навчання іноземних студентів української мови має на меті формування та розвиток не лише комунікативної, але й іншомовних лінгвокраїнознавчої та лінгвокультурологічної компетентностей, а також компетентностей міжкультурної комунікації. Занурення чужоземців в українське мовне та культурне середовище потребує від викладача як фасилітатора цього процесу застосування ефективних методів та прийомів роботи з матеріалами лінгвокраїнознавчого та лінгвосоціокультурного змісту, розробка яких є **актуальним завданням** сучасної лінгводидактики. Для цього насамперед необхідно визначити, які саме мовні одиниці та одиниці національних мовної та концептуальної картин світу є релевантними для формування та розвитку зазначених компетентностей при опануванні української мови іноземцями. Наступними кроками мають бути підбір оригінальних текстів, їх адаптація в разі потреби або ж створення навчального тексту, а також розроблення конкретних вправ та завдань на основі дібраного матеріалу для розвитку визначених компетентностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Згідно із загальною освітньою та методичною парадигмою, що складається з ієрархічної системи рівнів, навчання УМІ розглядається в контексті компетентнісного підходу [22: 214]. Найчастіше аналізується формування комунікативної компетентності іноземних студентів (дослідження Н. Ушакової, О. Тростинської, І. Кушнір, Л. Овсієнко, Л. Суботи, Г. Мацюк та інших науковців). Дослідники акцентують увагу на необхідності формування та

методичного забезпечення всіх складників комунікативної компетентності [23], а також на необхідності розроблення студентоцентризованих практико-орієнтованих методик [17].

Іншим важливим складником компетентнісного підходу до формування іноземного фахівця зі знанням української мови є розвиток компетентностей міжкультурної комунікації. Процес розвитку та провідні методи формування цих компетентностей детально проаналізовані С. Костюк [11]. Чимало дослідників не розмежовують комунікативну компетентність та іншомовну міжкультурну компетентність, оскільки та й інша передбачають формування та розвиток комунікативних навичок іноземною мовою [15]. Гадаємо, термін британського вченого Майкла Байрама «міжкультурна комунікативна компетентність» (intercultural communicative competence) примиряє ці розбіжності. Модель навчання іноземної мови, за М. Байрамом, охоплює чотири складники, з яких перший – «вивчення мови» (language learning) стосується власне комунікативної компетентності, мовленнєвих умінь, а решта три – «усвідомлення мови» (language awareness), «усвідомлення культури» (culture awareness) та «культурний досвід» (cultural experience) – формують розуміння взаємозв'язку між мовою і культурою [25]. О. Горда, В. Зевако, І. Судук, Н. Литвин, М. Титова, Ю. Галка, І. Грищенко та інші дослідники аналізують особливості формування лінгвокраїнознавчої компетентності іноземних студентів у процесі вивчення української мови. Низка дослідників фокусується на процесах соціокультурної та крос-культурної адаптації іноземців, що вивчають українську мову, зокрема, завдяки засобам лінгвокраїнознавчого, лінгвокультурознавчого і краєзнавчого змісту [1; 14]. Н. Данилюк, О. Самусенко розглядають можливості використання лінгвокраїнознавчих словників у навчанні УМІ [5; 19]. О. Горда переконливо доводить, що лінгвокраїнознавчий компонент також формує соціокультурну компетенцію [3]. Інформація лінгвокраїнознавчого характеру міститься в багатьох підручниках для іноземців усіх рівнів володіння українською мовою. З'являються публікації суто методичного характеру про використання краєзнавчого та країнознавчого матеріалу при навчанні УМІ, з описом конкретних вправ та завдань [8; 12; 21]. Попри це, О. Горда акцентує увагу на недостатній кількості публікацій прикладного спрямування

в галузі лінгвокраїнознавчого аспекту методики викладання УМІ [3: 16]. Лінгвокультурологічну компетентність як «якість мовної особистості, виражену лінгвокультурологічними знаннями, спеціальними вміннями й особистісними характеристиками, що сприяє інтегруванню у світову культуру та участі в міжкультурній комунікації, уникаючи міжмовних та міжкультурних конфліктів» розглядає І. Давидченко [4: 252]. Схарактеризований підхід до лінгвокультурологічної компетентності, з урахуванням особливостей іноземної моно- чи полінаціональної аудиторії, вводить такі дослідження в крос-культурний контекст. Ефективність крос-культурної взаємодії носіїв різних лінгвокультур за спеціальними програмами навчання досліджує А. Солодка [26]. Крос-культурний підхід до навчання української мови іноземних студентів є предметом дослідження О. Пальчикової [18]. Окремим напрямом у сучасній лінгводидактиці є модель формування та розвитку текстової компетентності студентів-іноземців, що є «основною характеристикою іншомовної професійної компетентності іноземного фахівця-гуманітарія, яка виступає показником сформованості вторинної професійної мовної особистості» [24: 429], а отже, інтегрується з усіма коротко схарактеризованими вище компетентностями. Відтак, дослідження компетентнісного підходу перебувають у фокусі сучасної освітньої парадигми, особливо актуальними вони є з погляду розробки методичного забезпечення розвитку компетентностей мовців у процесі навчання УМІ.

Лінгвокультурологічні знання охоплюють знання культурних концептів. Наразі не бракує наукових досліджень концепту – від С. Аскольдова-Алексєєва, Ю. Степанова й Д. Ліхачова до найновіших дисертаційних робіт із філології. Найважливішим у теорії концепту взагалі, і в навчальних дисциплінах, де концепт розглядається як об'єкт вивчення, зокрема є те, що концепт є точкою сходження мови й культури. Завдяки цьому концепт набув статусу основної одиниці не лише лінгвоконцептології, але й лінгвокультурології.

На думку В. Нерознака, концепт можна вважати «культурним», якщо в ньому втілюється етноспецифічне бачення світу: «Концептами культури, що відбивають національну картину світу, слід вважати концепти, позначені безеквівалентними лексичними

одинацями, тобто тими словами, котрі в процесі лінгвокультурної трансляції вимагають не послівного, а описового тлумачення» [16: 85].

Питомий характер етнокультурних концептів підкреслював В. Жайворонок: «Етносимволіка слова, тісно переплітаючись з етносимволікою позначуваної ним реалії, стає основною підвалиною становлення особливих концептуальних мовних продуктів – етнокультурних концептів, або знаків етнокультури ... У переважній своїй більшості ці концепти стали константами української національної культури, що завжди живиться з невичерпних народних джерел» [7: 3-4].

Мета статті – розглянути лінгводидактичний потенціал українського культурного концепту ВИШИВАНКА у навчанні УМІ, запропонувати конкретні вправи та завдання для розвитку комунікативної, лінгвокраїнознавчої та лінгвокультурологічної компетентностей.

Виклад основного матеріалу. Ефективність комунікації носіїв різних мов і культур залежить від розуміння та прийняття культурно відмінних цінностей і поведінки інших народів, а це розуміння й прийняття, у свою чергу, спирається на знання культурно специфічних (і культурно детермінованих) артефактів та стереотипних моделей поведінки. Вважаємо за доцільне при вивченні іноземної мови та культури застосовувати зіставний, або кроскультурний аналіз, адже національно-специфічні особливості картини світу носіїв мови й культури, що вивчаються, чіткіше усвідомлюються на базі розуміння лінгвокультурем, або лінгвоконцептів свого етносу. До таких належать культурні концепти, пов'язані з народними ремеслами чи традиційними видами декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема, з вишиванням.

Іноземні студенти радо діляться знаннями про свої національні культурні традиції, пов'язані з вишивкою, що створює атмосферу приязні між ними і викладачем як носієм іншої мови та культури, а також сприяє співробітництву й товариським стосункам у поліетнічній групі.

Серед традиційних видів українського декоративно-ужиткового мистецтва вишивання має чи не найпотужніший ціннісно-смысловий складник. Іноземцям цікаво дізнаватися про українську традиційну вишивку, про оберегове призначення вишитого одягу й

інших предметів прикладного вжитку (рушників, скатертин, хусток тощо). Для самостійної роботи студентів, зокрема для рефератів, групових проєктів або презентацій, можна пропонувати глибше ознайомлення з однією з тем (на вибір студентів): «Символіка елементів української народної вишивки», «Символіка кольорів у вишивці», «Традиційна вишивка певного етнографічного регіону» та ін. Викладач може провести реальну чи віртуальну навчальну екскурсію (традиційна вишивка експонується в музеях народної архітектури та побуту в Києві, Львові, Переяславі-Хмельницькому, в багатьох обласних краєзнавчих музеях, у Києві багаті колекції вишитого одягу та рушників містяться в експозиції «Музею Івана Гончара»). Якщо освітня програма передбачає практику країнознавчого чи краєзнавчого спрямування, доцільно включити музеї з експозиціями предметів українського народно-прикладного й ужиткового мистецтва, зокрема вишиванок та інших артефактів із вишивкою, до переліку обов'язкових для відвідування. Дедалі більше музеїв пропонують віртуальні виставки, що надзвичайно зручно при дистанційному чи онлайн-навчанні. Стануть у нагоді й інтернет-ресурси з країнознавчими матеріалами.

В освітніх програмах для іноземних студентів бакалаврату філологічного профілю, а також в освітніх програмах для іноземців-нефілологів усіх рівнів освіти вивчення лексики з національно-культурним компонентом значення перебуває в площині прикладного лінгвокраїнознавства і підпорядковано меті ознайомлення з етнокультурними реаліями, традиціями та звичаями народу. Це також важливо для навчання іноземних слухачів підготовчих відділень та мовних шкіл. Фонова інформація слова *вишиванка* сприяє формуванню іншомовної лінгвокраїнознавчої компетентності. Разом із тим, залучення до навчальних матеріалів слів із фоною семантикою розвиває загальну лінгвістичну компетентність, насамперед її лексичний і граматичний складники. Для їхнього розвитку можна запропонувати завдання на розуміння та вживання лексем *вишивати*, *вишивка*, *вишитий*, *вишиванка* у різних словосполученнях; ці лексеми є стилістично нейтральними й досить частотними і мають широку лексичну та синтаксичну сполучуваність, що робить їх використання в практичному курсі української мови як іноземної обґрунтованим з методичного погляду.

Прикладом завдання продуктивного типу може бути укладання кластеру з ключовим словом (іменником *вишиванка* або дієсловом *вишивати*) і подальшою розповіддю про предмет або дію, названі ключовим словом, з опорою на укладений кластер (графічно організований матеріал, різновид найпростішої ментальної карти (майндмапи), де стрілками від ключового слова показують його зв'язки з іншими словами теми чи мікротеми), див. [13: 129–130]. Таке завдання також розвиває комунікативні вміння, адже виконується в групі. Студенти можуть ставити одне одному питання, переформулювати висловлення, по-своєму поєднувати слова-ланки кластеру і складати висловлювання, що відрізнятимуться одне від одного.

Ще одним видом завдання, стимулюючим розвиток комунікативної компетентності, зокрема й міжкультурної комунікативної, є створення синквейну з ключовим словом *вишиванка* (зауважимо, що написання слова «синквейн» чи «сінквейн» українською наразі неунормоване). Наведемо модель синквейну, як її описують методисти-практики [13: 131]. Для синквейну в першому рядку пишеться один іменник – тема (у нашому випадку – *вишиванка*); зрозуміло, що цей рядок однаковий у всіх студентів. У другому рядку пишуться два прикметники, що характеризують цей іменник, – наприклад, *українська, гарна* (кожен студент напише свої варіанти). У наступному рядку треба написати три дієслова, що описують дії стосовно об'єкта-іменника (наприклад, *носити, купити, подарувати*). У четвертому рядку студент має записати речення, що показує його ставлення до теми синквейну (наприклад, «*Майже в кожного українця є вишиванка*» або «*У нашої викладачки дуже гарна вишиванка*»). В останньому рядку пишеться лише одне слово, котре описує особисте ставлення студента до теми, резюмує її, вводячи в поле особистісних смислів (для когось таким словом-резюме буде *Україна*, для когось – *українці* чи інше слово; можуть виникнути зовсім несподівані асоціації в інтерпретації теми). Дуже важливо, щоб потім студенти озвучили свої синквейни й обговорили їх; викладач відіграє в цьому обговоренні роль модератора чи фасилітатора. Це завдання не лише сприяє кращому запам'ятовуванню нової лексики та особливостей лексичної сполучуваності слів у певній темі, але й розвиває асоціативне мислення, комунікативні навички, а також,

якщо темою синквейну є лексема з виразним фоновим компонентом значення, акцентує увагу на контексті міжкультурної комунікації. Магістранти також виконують це завдання із зацікавленням, через їхній вищий рівень володіння УМІ синквейн стає поштовхом не лише для бесіди, але й для дискусії.

Для розвитку різних видів мовленнєвої діяльності, а також для урізноманітнення навчальних завдань можна запропонувати вправи на основі текстів пісень «Два кольори» (вірш Дмитра Павличка) і «Пісня про рушник» (вірш Андрія Малишка), як-от: одночасно з прослуховуванням пісні вставити слова в її текст, надрукований із пропусками; дібрати синоніми до виділених у надрукованому тексті слів (*шлях, любов, журба* та ін.); дібрати антоніми до виділених слів (*сумні* та ін.); поєднати слова у словосполучення (наприклад, прикметники та іменники: *материнська усмішка, материнська любов, вірна любов, солов'їні гаї* та ін.); утворити словосполучення за певним зразком (*край села, на тім рушничкові* та ін.). Ці тексти багаті на інверсію, загалом властиву українському мовленню («*рідна мати моя*», «*в дорогу далеку*», «*сорочку мати вишила мені*» тощо), образні засоби (гіпербола «*знайоме до болю*», епітети – «*солов'їні гаї*», «*в тихім шелесті трав*» тощо, метафори – «*вишите моє життя на ньому*» (на полотні сорочки), «*на тім рушничкові розв'їте все знайоме до болю...*», «*два кольори в душі моїй*» та ін.), що також можна використовувати і в нормативному практичному курсі української як іноземної, і в спеціальних навчальних дисциплінах зі стилістики чи лінгвостилістичного аналізу художнього тексту.

Цікавий і змістовний матеріал для роботи з іншомовцями, котрі вивчають УМІ на рівні В 2, пропонує О. Горда [3], зокрема, текст «День вишиванки: із Чернівців по всьому світу» та завдання до нього.

В освітніх програмах на здобуття ступенів магістра філології та доктора філософії (за філологічними та дотичними до них спеціальностями, як-от «Культурологія») українська вишивка має значний потенціал для ознайомлення іноземних здобувачів освіти з цією темою в контексті національних культурних концептів (за термінологією В. Карасика), або етноконцептів, знаків національної етнокультури (В. Жайворонок, Н. Слухай), лінгвокультурем (В. Воробійов), культурознаків (Г. Онкович). Саме лінгвокультурологічний підхід, що полягає у визнанні культурного концепту базовою одиницею культури, на наше переконання, є

релевантним для студіювання в контексті навчання іноземних мов магістрів-філологів та культурологів, оскільки він допомагає формувати весь комплекс компетентностей – не лише загальну комунікативну, яка охоплює мовну, мовленнєву й лінгвосоціокультурну, але й міжкультурну комунікативну і лінгвокультурологічну, котру вважаємо наступницею або вищим рівнем лінгвокраїнознавчої компетентності.

Здебільшого до культурних концептів зараховують такі, що позначають абстрактні поняття (*воля, свобода, правда* та ін.). ВИШИВАНКА як культурний концепт і об'єкт вивчення має ту додаткову перевагу, що позначає артефакт, предмет не лише духовної, але й матеріальної культури, і як такий, простіше піддається поясненню й розумінню з боку студентів-іноземців. До того ж на прикладі аналізу цього концепту їм можна пояснити загальну методику аналізу, зокрема таку, що полягає у виявленні номінативного поля та структури концепту. За цим зразком магістранти можуть виконувати самостійні дослідження інших універсальних та етнокультурних концептів – як аналітичні завдання в навчальних дисциплінах на кшталт «Актуальних напрямів філології» чи «Лінгвокультурології», а також при виконанні кваліфікаційної роботи магістра.

Серед компонентів номінативного поля концепту ВИШИВАНКА, крім цієї прямої номінації – імені концепту, представляємо іноземним студентам такі вербалізатори: споріднені слова (*шити, шиття, вишивати, вишитий, вишиваний, вишивання, вишивка, вишивальниця*); гіпероніми (*сорочка, одяг*); стійкі сполуки, синонімічні до ключового слова (*сорочка-вишиванка, вишита сорочка*); стійкі порівняння (*вишиванка гарна, як намальована; гарна, як маківка*); метафори («*вишите мое життя*» (Д. Павличко)).

Ознайомлення іноземців з національно-специфічними концептами мови, що вивчається, повинно містити всі компоненти структури концепту – інформаційно-поняттєвий зміст, образ та інтерпретативне поле (за З. Поповою і Й. Стерніним); з цією трикомпонентною структурою корелюють три виміри концепту (за В. Карасиком) – поняттєвий, образний та ціннісний.

Інформаційний, або ж поняттєвий зміст концепту ВИШИВАНКА загалом збігається зі словниковим тлумаченням лексем-вербалізаторів концепту. Звісно, варто розпочати з імені

концепту, включно з прикладами слововживання. До того ж, аналіз дефініції слова *вишиванка* допомагає розвивати лексикографічну компетентність студентів: «*ВИШИВАНКА, и, ж. Вишита сорочка. Я сорочку знайду вишиванку І надіну, як хлопчик, радий (А. Малишко); Вона в полотняній вишиванці сиділа недалеко від лежанки й пряла кужіль (М. Стельмах); На міцній, рівній шії розхристалася тонкого полотна вишиванка з багатим і вигадливим чорно-червоним узором (М. Малиновська)*» [20].

Образний складник концепту ВИШИВАНКА увиразнюється у двох планах: саме вишите полотно чи зшитий виріб, найчастіше сорочка, а також дівчина, жінка, парубок, чоловік, дитина, вбрані у вишивані сорочки (візуальний образ), і метафоричні образи та символи української народної вишивки: «*Червоне – то любов, а чорне – то журба*», хрест як оберіг, захист від зла та ін. Широкі можливості застосування наочності робить візуальний образ вишиванки в цілому, а також пов'язані з ним лексичні одиниці (*сорочка, вишиваний, нитки, голка, хрестик* тощо) зручними для семантизації при навчанні лексики.

Серед когнітивних ознак концепту найбільш значущим є емоційно-ціннісний компонент, який висновується з оцінної зони його інтерпретативного поля: саме він відрізняє концепт від інших ментальних феноменів. В. Карасик доводить тезу про правомірність різних підходів до дослідження концептів і доходить висновку, що головним методом їх вивчення є інтерпретативний аналіз: «*Мають цінність і спостереження, й інтроспективні визначення, і гіпотетичні моделі, й соціологічні та соціолінгвістичні експерименти, й аналіз значень слів, фразеологізмів, паремій, художніх та ділових текстів ... Сфера концептів – це сфера розуміння*» (переклад наш – І. П.) [10: 121]. Отже, викладач може запропонувати свої, оптимальні в кожному окремому випадку підходи до дослідження концептів та їх розуміння, стимулюючи студентів до власних оцінок, міркувань та обговорення того, що їх зацікавило. Для ознайомлення з інтерпретативним полем концепту ВИШИВАНКА, зокрема для активізації розуміння його емоційно-ціннісного компонента, слід насамперед залучати тексти (погоджуємося з В. Карасиком, який стверджує, що «*оцінні характеристики концепту, що утворюють суть цього ментального утворення при лінгвокультурному зіставленні, розкриваються в тлумаченні, в тексті*» [9: 14]) –

оригінальні, адаптовані або навчальні, залежно від рівня мовної підготовки студентів. Це може бути художній, публіцистичний або науково-популярний текст. Обраний викладачем текст можна використовувати для роботи в аудиторії чи для самостійного прочитання з подальшим обговоренням на заняттях; на його основі викладач може розробити традиційні вправи та завдання різного типу (рецептивно-продуктивного чи продуктивного). Також для глибшого ознайомлення з концептом ВИШИВАНКА можна застосовувати відеосюжети з прямою мовою українців про святкування Дня вишиванки, про традиції вишивання в певних етнографічних регіонах, про відомих вишивальниць; використання ілюстрацій та світлин має супроводжуватися лінгвокраїнознавчим коментарем.

Ефективним засобом впливу на емоційну сферу є музика, і тому для ознайомлення із цим концептом варто залучати пісні, насамперед уже згадані «Пісню про рушник» (композитор Платон Майборода), «Два кольори» (композитор Олександр Білаш). (Про використання пісенного матеріалу на заняттях з УМІ див. ще [6]). Пісня «Два кольори» не лише надзвичайно популярна впродовж багатьох років, але й виконувалася багатьма талановитими співаками й співачками, зокрема й у різних стилях. А. Буднік звернула увагу на відмінність сприйняття символіки червоного та чорного кольорів у китайських студентів, і через те вірш Дмитра Павличка «Два кольори» в китайській аудиторії не лише не викликає жвавого обговорення, необхідної емоційної реакції, але й призводить до непорозуміння: «Для української лінгвокультурної спільноти червоне асоціюється із коханням, пристрасстю, а чорне – тугою, смутком, журбою. На протигагу цьому розумінню кольорів маємо трактування китайської лінгвокультурної спільноти, де червоне – це максимальна життєва сила й активність, що вбиває злих духів і кличе фортуна у дім, гармонізує атмосферу, відповідно чорне – це щось загадкове і потаємне, що уособлює пізнання і ченість, заглиблення у невідоме. Таким чином, інофони не розуміють ті смислові нюанси, які зрозумілі носію української мови» [2: 29]. У зв'язку з цим варта уваги версія пісні у виконанні українського рок-гурту «Кому вниз» із частковою заміною слів у вірші Дмитра Павличка: «*Червоне – то є кров, а чорне – то земля*». Розуміння контексту цієї заміни (гурт уперше виконав пісню на концерті в День пам'яті та примирення 8 травня 2015 р.)

вводить до структури концепту ВИШИВАНКА потужний комплекс сакральних смислів, пов'язаних із життям, смертю, війною, свободою, волею, незалежністю, – смислів, ще більш актуалізованих на тлі повномасштабного російського вторгнення в Україну. Чимало українок, які виїхали за кордон після 24 лютого 2022 р., серед небагатьох цінних речей узяли із собою і свої вишиванки. Гадаємо, ця інформація спонукає іноземців не лише до інтерпретації символіки кольорів, але й до глибшого розуміння культурного концепту ВИШИВАНКА. Взагалі надзвичайно важливо, на нашу думку, ознайомлювати іноземців із традиційними українськими символами в сучасних реаліях, аби застерегти їх від стереотипних, часом архаїзованих уявлень про українську культуру. Вишиванка і є таким символ-етноконцептом – попри традиційність, її зміст актуалізується залежно від змінних умов та контекстів. Іноземні студенти в Україні радо купують і собі вишиванки чи сучасний одяг з традиційною вишивкою хрестиком і тим самим долучаються до української культури. Іноземні випускники українських закладів вищої освіти вбираються в такий одяг на своїй батьківщині, і це викликає зацікавленість у їхнього оточення; ми дізнаємося про це з їхніх дописів у соцмережах. Наші випускники таким чином популяризують Україну за кордоном. Глибоке розуміння етнокультурних і особистісних смислів, закладених у концепт ВИШИВАНКА, надає таким діям іноземних студентів та випускників українських ЗВО потужніших сенсів, аніж звичайний флеш-моб.

Висновки. Отже, потужний лінгводидактичний потенціал концепту ВИШИВАНКА можна використовувати і в практичному курсі УМІ, і в спеціальних навчальних дисциплінах, зокрема з виразним лінгвокраїнознавчим чи лінгвокультурознавчим та/або науковим складником, а також у країнознавчій та дослідницькій практиках студентів. Цей концепт може бути об'єктом дослідження в курсових та кваліфікаційних роботах студентів-філологів. Концепт ВИШИВАНКА виводить на глибші, особистісні смисли, що робить цю тему цікавою й важливою для обговорення, зокрема й у розмовних клубах, стимулює розвиток мовної, мовленнєвої, лінгвокраїнознавчої та лінгвокультурологічної компетентностей.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у з'ясуванні лінгводидактичного потенціалу інших етнокультурних концептів у навчанні іноземців української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богиня Л.В., Горбенко Є.В. Репрезентація елементів української культури в практиці навчання іноземних здобувачів вищої освіти. *Current trends in the development of Modern Scientific Thought. Proceedings of the I International Scientific and Practical Conference*, September 27–30, Haifa, Israel, 2022. С. 272–275.
2. Буднік А. Роль лінгвокраїнознавства у підготовці інофонів. *Актуальні проблеми філології і професійної підготовки фахівців у полікультурному просторі: Міжнародний журнал*. Випуск 5. Харбін: Харбінський інженерний університет, 2019. С. 27–29.
3. Горда О.М. Формування лінгвокраїнознавчої компетенції на прикладі вивчення нової української традиції – День вишиванки. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 10. Том 1. С. 16–21. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-1.3>.
4. Давидченко І.Д. Лінгвокультурологічна компетентність та її роль у фаховому становленні майбутніх фахівців закладів освіти. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2021. № 1 (21). С. 252–259. DOI: <https://doi.org/10.32342/2523-4463-2021-1-21-26>.
5. Данилюк Н. Можливості використання лінгвокраїнознавчих словників для вивчення іноземних мов. *Актуальні питання іноземної філології*. Луцьк, 2014. № 1. С. 68–74.
6. Деньга О., Ісаєнко Т. Використання пісенного матеріалу на уроках української мови як іноземної. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2021. Вип. 39. С. 42–56. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2021-39-03>.
7. Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ, 2006. 703 с.
8. Іванович М. Лінгвокраїнознавча інформація у граматичних вправах на початковому і базовому рівнях вивчення української мови. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2021. Вип. 15. С. 97–107.
9. Карасик В.И. О категориях лингвокультурологии. *Языковая личность: проблемы коммуникативной деятельности*: сб. науч. тр. Волгоград, 2001. С. 3–16.
10. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград, 2002. 477 с.

11. Костюк С.С. Розвиток компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців на основному етапі навчання української мови: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2018. 23 с.
12. Криницька О. Методика вивчення краєзнавчого матеріалу на заняттях з української мови як іноземної. *Нова педагогічна думка*. Рівне, 2016. № 2 (86). С. 47–52.
13. Крючкова Л.С., Мошинская Н.В. Практическая методика обучения русскому языку как иностранному. Москва, 2009. 480 с.
14. Максименко Н.В. Інновації та традиції в мовній підготовці іноземних слухачів. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 22. Т. 1. С. 46–51. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.1.8>.
15. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності: курс лекцій / за ред. С.Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2011. 344 с.
16. Нерознак В.П. От концепта к слову: к проблеме филологического концептуализма. *Вопросы филологии и методики преподавания иностранных языков*. Омск, 1998. С. 80–85.
17. Овсієнко Л.М. Формування українськомовної комунікативної компетентності студентів-іноземців на засадах студентоцентрованого підходу (у процесі навчання української мови як іноземної). *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*. 2020. Вип. 11. С. 159–174. DOI: <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2020-11-159-174>.
18. Пальчикова О.О. Реалізація крос-культурного підходу до навчання української мови іноземних студентів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Криворізький державний університет, Криворізький національний педагогічний інститут. Кривий ріг, 2016. 255 с.
19. Самусенко О. Основні принципи створення лінгвокраїнознавчого словника української мови для іноземців. *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Філологічні науки»*. 2020. № 1. Ч. II. С. 13–20. DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2020-1-2-2>.
20. Словник української мови: у 20 т. / НАН України, Укр. мов.-інформ. фонд. К.: Наукова думка, 2010. URL: <https://slovyuk.me/dict/newsunm> (дата звернення: 26.10.2022).
21. Темник Г.Д., Сорока О.Б. Лінгводидактичний потенціал країнознавчого підручника з української мови як іноземної. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. 2020. № 8. С. 171–176. DOI: <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2020-8.2>.
22. Ушакова Н., Тростинська О., Кушнір І. Становлення і розвиток методики мовної підготовки іноземних студентів класичного університету. Частина 1. Навчання студентів немовних спеціальностей. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти*

- на сучасному етапі. *Міжпредметні зв'язки*. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2021. Вип. 38. С. 205–235. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2021-38-14>.
23. Ушакова Н., Тростинська О., Кушнір І. Становлення і розвиток методики мовної підготовки іноземних студентів класичного університету. Частина 2. Навчання студентів мовних спеціальностей. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2022. Вип. 40. С. 96–121. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2022-40-07>.
24. Швець Г.Д. Теорія і практика навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей: монографія. Київ, 2019. 529 с.
25. Byram M. *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Clevedon, UK: Multilingual Matters, 1997. 136 p.
26. Solodka A. Development of cross-culture training. *Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology*. 2013. Vol. 3, pp. 31–36.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2022.

Статтю рекомендовано до друку 02.11.2022.

Як цитувати: Прожогіна І. Лінгводидактичний потенціал етнокультурного концепту ВИШИВАНКА в навчанні української мови як іноземної. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2022. Вип. 41. С. 26–45. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2022-41-02>.

THE LINGUISTIC AND DIDACTIC POTENTIAL OF THE ETHNOCULTURAL CONCEPT OF VYSHYVANKA IN TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Prozhohina Iryna

PhD in Philology, Associate Professor, the Department of Ukrainian Philology for Foreign Citizens, Educational and Scientific Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv (01033, Kyiv, 60 Volodymyrska Str.), e-mail: i.prozhohina@knu.ua;
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-3072-7804>

Immersion of foreigners in the Ukrainian linguistic and cultural environment requires the teacher, as a facilitator of this process, to use effective methods and techniques of working with materials of linguistic and sociocultural content, the development of which is an urgent task of modern linguistic didactics. The author considers the linguistic and didactic potential of the Ukrainian cultural concept VYSHYVANKA in teaching Ukrainian as a

foreign language in the framework of the contemporary educational and methodical paradigm, namely the competence-based approach to learning.

The powerful linguistic and didactic potential of the ethnocultural concept VYSHYVANKA can be used both in the practical course of Ukrainian as a foreign language and in teaching special educational disciplines, particularly with distinct linguocultural and/or scientific components, as well as in students' research practice. This ethnocultural concept can be an object of research in course papers of philology students and their master theses. When studying a foreign language and culture it is appropriate to use comparative or cross-cultural analysis. This concept plays an important role in forming general communicative competence (in particular, its lexical and grammatical components), intercultural communicative, and linguistic and cultural competences.

The paper offers specific exercises and tasks for the development of the defined competencies in various types of speech activity: 1) for foreign undergraduate students of the philological specialties, students of preparatory departments, and for non-philologist foreigners of all levels of education (the focus is on lexemes with a national and cultural component: *vyshyvanka*, *to embroider*, *embroidery*, etc.); 2) for foreign masters and postgraduate students of philological and cultural specialties (the focus is on the ethnocultural concept VYSHYVANKA, its nominative field, and structure; the particular importance of the value dimension of the concept). The article contains some recommendations on the use of specific song material in classes on Ukrainian as a foreign language ("Two colours", "Song about a towel").

Keywords: *ethnocultural concept, linguistic didactics, linguistic and country studies, linguistic and cultural competence, Ukrainian as a foreign language.*

REFERENCES

1. Boghynja, L.V. and Ghorbenko, Je.V. (2022). Rerezentacija elementiv ukrajinsjkoji kuljтуры v praktyci navchannja inozemnykh zdobuvachiv vyshhoji osvity [Representation of elements of Ukrainian culture in the practice of training foreign students of higher education]. *Current trends in the development of Modern Scientific Thought. Proceedings of the I International Scientific and Practical Conference*, September 27–30, Haifa, Israel, pp. 272–275 [in Ukrainian].
2. Budnik, A. (2019). Rolj linghvokrajinoznavstva u pidgotovci inofoniv [The role of linguistic and regional studies in training of non-native speakers]. *Aktualjni problemy filologhiji i profesijnoji pidgotovky fakhivciv u polikuljturnomu prostori: Mizhnarodnyj zhurnal* [Topical issues of philology and professional training of specialists in a

- multicultural space: International journal*], 5. Harbin: Harbin University of Engineering, pp. 27–29 [in Ukrainian].
3. Ghorda, O.M. (2019). Formuvannja linghvokrajinoznavchoji kompetenciji na prykladi vyvchennja novoji ukrajinskoji tradycji – Den vyshyvanky [Formation of linguistic and country studies competence as illustrated by the study of a new Ukrainian tradition – Vyshyvanka Day]. *Zakarpatsjki filologichni studiji [Transcarpathian Philological Studies]*, Vol. 10 (1), pp. 16–21 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-1.3>.
 4. Davydchenko, I.D. (2021). Linghvokuljturologichna kompetentnistj ta jiji rolj u fakhovomu stanovlenni majbutnikh fakhivciv zakladiv osvity [Linguo-cultural competence and its role in professional formation of future specialists of educational institutions]. *Visnyk universytetu imeni Aljfreda Nobelja. Serija “Filologichni nauky” [Bulletin of Alfred Nobel University. Series “Philology”]*, 1 (21), pp. 252–259 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.32342/2523-4463-2021-1-21-26>.
 5. Danyljuk, N. (2014). Mozhlyvosti vykorystannja linghvokrajinoznavchych slovnykiv dlja vyvchennja inozemnykh mov [Possibilities of using linguistic and regional dictionaries for learning foreign languages]. *Aktualjni pytannja inozemnoji filologiji [Topical issues of foreign philology]*. Lutsk, 1, pp. 68–74 [in Ukrainian].
 6. Dengha, O. and Isajenko, T. (2021). The use of song material in lessons of Ukrainian as a foreign language. *Vykladannia mov u vyschych navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 39, pp. 42–56 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2021-39-03>.
 7. Zhajvoronok, V.V. (2006). *Znaky ukrajinskoji etnokuljтуры: slovnyk-dovidnyk [Signs of Ukrainian ethnoculture: Dictionary-reference]*. Kyiv [in Ukrainian].
 8. Ivanovych, M. (2021). Linghvokrajinoznavcha informacija u ghramatychnykh vpravakh na pochatkovomu i bazovomu rivnjakh vyvchennja ukrajinskoji movy [Linguistic and culturological information in grammar exercises at the basic and elementary levels of studying the Ukrainian language]. *Teorija i praktyka vykladannja ukrajinskoji movy jak inozemnoji [Theory and Practice of Teaching Ukrainian as Foreign Language]*, 15, pp. 97–107 [in Ukrainian].
 9. Karasik, V.I. (2001). O kategorijah lingvokulturologii [On the categories of linguoculturology]. *Jazykovaja lichnost: problemy kommunikativnoj dejatelnosti [Linguistic personality: problems of communicative activity]*. Volgograd, pp. 3–16 [in Russian].

10. Karasik, V.I. (2002). *Jazykovej krug: lichnost, koncepty, diskurs [Language circle: personality, concepts, discourse]*. Volgograd [in Russian].
11. Kostiuk, S.S. (2018). Rozvytok kompetentnostej mizhkuljturnoji komunikaciji studentiv-inozemciv na osnovnomu etapi navchannja ukrajinsjkoji movy [Development of foreign students' competences in intercultural communication at the basic stage of teaching Ukrainian]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Borys Ghrinchenko Kyiv University [in Ukrainian].
12. Krynycjka, O. (2016). Metodyka vyvchennja krajeznavchogho materialu na zanjattjakh z ukrajinsjkoji movy jak inozemnoji [Methods of studying local history in the classes of Ukrainian as a foreign language]. *Nova pedagoghichna dumka [A new pedagogical thought]*. Rivne, 2 (86), pp. 47–52 [in Ukrainian].
13. Krjuchkova, L.S. and Moshhinskaja, N.V. (2009). *Prakticheskaja metodika obuchenija rusckomu jazyku kak inostrannomu [Practical methodology for teaching Russian as a foreign language]*. Moscow [in Russian].
14. Maksymenko, N.V. (2022). Innovaciji ta tradyciji v movnij pidghotovci inozemnykh slukhachiv [Innovations and traditions in language training of foreign students]. *Zakarpatsjki filologhichni studiji [Transcarpathian Philological Studies]*, Vol. 22 (1), pp. 46–51 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.1.8>.
15. Nikolajeva S.Yu. (Ed.). (2011). *Metodyka formuvannja mizhkuljturnoji inshomovnoji komunikatyvnoji kompetentnosti: Kurs lekcij [Methodology of the formation of intercultural foreign language communicative competence: a course of lectures]*. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
16. Neroznak, V.P. (1998) Ot koncepta k slovu: k probleme filologicheskogo konceptualizma [From concept to word: to the problem of philological conceptualism]. *Voprosy filologii i metodiki prepodavanija inostrannyh jazykov [Problems of philology and methods of teaching foreign languages]*. Omsk, pp. 80–85 [in Russian].
17. Ovsijenko, L.M. (2020). Formuvannja ukrajinsjkomovnoji komunikatyvnoji kompetentnosti studentiv-inozemciv na zasadakh studentocentrovanoj pidkhodu (u procesi navchannja ukrajinsjkoji movy jak inozemnoji) [The Ukrainian language communicative competence formation of foreign students based on the student-centered approach (in the process of teaching Ukrainian as a foreign language)]. *Professional Education: Methodology, Theory and Technologies*. Vol. 11, pp. 159–174 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2020-11-159-174>.
18. Paljchykova, O.O. (2016). Realizacija kros-kuljturnogho pidkhodu do navchannja ukrajinsjkoji movy inozemnykh studentiv [Implementation of the cross-cultural approach in teaching Ukrainian to foreign students].

- Candidate's thesis*. Kryvyi Rih: Kryvyi Rih State University, Kryvyi Rih National Pedagogical Institute [in Ukrainian].
19. Samusenko, O. (2020). Osnovni pryncypy stvorennja lindhvokrajinoznavchogho slovnyka ukrajinskoji movy dlja inozemciv [The main principles of creating a linguistic and regional dictionary of the Ukrainian language for foreigners]. *Visnyk Zaporizkoghho nacionalnoho universytetu. Serija "Filologhichni nauky"* [Bulletin of Zaporizhzhya National University. Series "Philological Sciences"], 1 (II), pp. 13–20 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2020-1-2-2>.
 20. *Slovnyk ukrajinskoji movy: u 20 t.* [Dictionary of the Ukrainian language: vol. 1-20]. National Academy of Sciences of Ukraine, Ukrainian Language and Information Fund. (2010). Kyiv. Available at: <https://slovnyk.me/dict/newsum> [Accessed 26 Oct. 2022] [in Ukrainian].
 21. Temnyk, Gh.D. and Soroka, O.B. (2020). Lihvodydaktychnyj potencial krajinoznavchogho pidruchnyka z ukrajinskoji movy jak inozemnoji [The linguistic and didactic potential of a country studies textbook on Ukrainian as a foreign language]. *Naukovyj zhurnal Ljvivskoghho derzhavnogho universytetu bezpeky zhyttjedijalnosti "Ljvivskij filologhichnyj chasopys"* [Scientific journal of the Lviv State University of Life Safety "Lviv Philological Journal"], 8, pp. 171–176 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2020-8.2>.
 22. Ushakova, N., Trostynsjka, O. and Kushnir, I. (2022). Formation and development of the language training methodology for foreign students at classical universities. Part 2. Teaching students of language specialties. *Vykladannia mov u vyshchych navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky* [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Inter-subject relations]. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 40, pp. 96–121 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2022-40-07>.
 23. Ushakova, N., Trostynsjka, O. and Kushnir, I. Formation and development of the language training methodology for foreign students at classical universities. Part 1. Teaching students of non-language specialties. *Vykladannia mov u vyshchych navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky* [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Inter-subject relations]. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 38, pp. 205–235 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2021-38-14>.
 24. Shvecj, Gh.D. (2019). *Teorija i praktyka navchannja ukrajinskoji movy inozemnykh studentiv ghumanitarnykh specialnostej* [Theory and practice of teaching Ukrainian to foreign students of humanitarian specialties]. Kyiv [in Ukrainian].
 25. Byram, M. (1997). *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Clevedon, UK: Multilingual Matters [in English].

-
26. Solodka, A. (2013). Development of cross-culture training. *Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology. Vol. 3*, pp. 31–36 [in English].

The article was received by the editors 25.09.2022.

The article was recommended for printing 02.11.2022.

In cites: Prozhohina I. (2022). The linguistic and didactic potential of the ethnocultural concept of VYSHYVANKA in teaching Ukrainian as a foreign language. *Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 41, pp. 26–45. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2022-41-02> [in Ukrainian].

КОРОТКОТЕРМІНОВИЙ КУРС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ: ЗАВДАННЯ, ПІДХОДИ, РЕАЛІЗАЦІЯ

Оксана Тростинська

канд. філол. наук, доцент кафедри мовної підготовки
Навчально-наукового інституту міжнародної освіти
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(61022, Харків, Майдан Свободи, 4); e-mail: okasana@ua.fm;
orcid: <http://orcid.org/0000-0002-2999-629X>

Валерія Комарова

старший викладач кафедри мовної підготовки
Навчально-наукового інституту міжнародної освіти
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(61022, Харків, Майдан Свободи, 4); e-mail: valery.l.komarova@gmail.com;
orcid: <http://orcid.org/0000-0002-0588-2044>

У статті визначено завдання, підходи та окреслено шляхи реалізації короткотермінового курсу української мови для іноземних слухачів підготовчого відділення на прикладі курсу, розробленого викладачами кафедри мовної підготовки Навчально-наукового інституту міжнародної освіти ХНУ імені В.Н. Каразіна.

Після запровадження у ЗВО України англійської форми навчання (переважно на медичних спеціальностях) іноземні слухачі підготовчих відділень, які не володіють англійською, мають вивчати дві мови – англійську як мову навчання й українську як державну мову країни перебування та мову соціокультурного оточення. Обмежений обсяг аудиторних годин на вивчення української мови висуває перед викладачами та методистами низку завдань, головне з яких – розробка короткотермінового курсу, який у стислі строки має познайомити означений контингент студентів зі структурою української мови й сформувати комунікативну компетентність, достатню для їхньої соціалізації та культурної адаптації під час навчання в Україні, що відповідає початковому рівню володіння мовою А2.

У статті наведено вимоги до початкового рівня володіння мовою відповідно до загальноєвропейських рекомендацій щодо мовної освіти та описано стандарти володіння українською мовою як іноземною рівня А2.

Автори досліджують підходи і методи навчання, що відповідають меті й особливостями викладання короткотермінового курсу. Розглядається комунікативний підхід як найбільш задіяний у сучасній методиці

©Тростинська О., Комарова В. 2022

викладання іноземних мов, й української як іноземної зокрема, та його поєднання зі структурним підходом, дедуктивний і індуктивний методи навчання, лексичний підхід та граматико-перекладний метод, імпліцитний метод й інтерактивні технології навчання. Робиться висновок про актуальність та методичну доцільність їхнього використання під час розробки короткотермінового курсу української мови для іноземців.

Аналізується структура та зміст навчального посібника «Вивчаємо українську» (автори – В. Комарова, Т. Лагута, І. Сухова), створеного за матеріалами розробленого курсу. Серед навчальних видань з української мови для слухачів підготовчих відділень посібник вирізняють компактність, стислість та ретельний відбір навчального матеріалу, що відповідає комунікативним потребам іноземців – майбутніх здобувачів вищої освіти у ЗВО України англійською мовою та спрямований на формування у них україномовної комунікативної компетентності.

Ключові слова: *короткотерміновий курс, навчальний посібник, слухачі підготовчого відділення, українська мова як іноземна.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Головною метою навчання іноземних громадян на підготовчих відділеннях ЗВО є формування комунікативної компетентності в обсязі, достатньому для подальшого здобуття вищої освіти нерідною мовою. Відповідно, основна частина навчального часу в структурі освітнього процесу приділяється мовній підготовці іноземців. За навчальними планами підготовчих відділень до 70 відсотків аудиторних занять відводиться на вивчення мови подальшого навчання. Навіть після зменшення в останні роки загального обсягу навчальних годин на підготовчих відділеннях, пов'язаного зі змінами організаційних підходів до освітнього процесу, за яким на вивчення української мови у різних навчальних закладах залишається від 700 до 500 аудиторних годин, цього у цілому достатньо для формування у студентів загальної системи знань про мову, вмінь та навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності (читання, письма, аудіювання та говоріння), розвитку усного й письмового монологічного і діалогічного мовлення, освоєння лексичного запасу мови навчання та соціально-культурного оточення.

Ситуація змінилася після запровадження у ЗВО України англійської форми навчання (переважно на медичних спеціальностях), оскільки тепер іноземні слухачі підготовчих відділень, які не володіють англійською, мають вивчати дві мови – англійську як мову навчання й українську як державну мову

країни перебування і мову соціокультурного спілкування. Оскільки підготовка до навчання й отримання вищої освіти є головною метою іноземців, на вивчення української мови у навчальних планах залишається невеликий обсяг аудиторних годин, що висуває перед викладачами та методистами низку завдань, головне з яких – розробка короткотермінового курсу української мови як іноземної, який у стислі строки має познайомити означений контингент студентів зі структурою української мови й сформувати комунікативну компетентність, достатню для їхньої соціалізації та культурної адаптації під час навчання в Україні.

Аналіз актуальних досліджень. Питання викладання української мови як іноземної на підготовчих відділеннях досліджували І. Жогіна, І. Кочан, Т. Лагута, Т. Масицька, Б. Сокіл, зокрема розглядалися особливості застосування комунікативної методики викладання української мови на підготовчих відділеннях (Ю. Трубнікова), лінгвістичні та психологічні засади навчання української як іноземної слухачів підготовчих відділень (Л. Селіверстова), проблеми вивчення ними української лексики (Н. Данилюк), принципи оптимізації навчального процесу (Т. Касьяненко), запровадження інноваційних технологій навчання (Л. Мацько, Т. Кудіна). Розроблено курси української мови для іноземних слухачів підготовчих відділень та навчально-методичне забезпечення до них [1; 2; 7; 11].

Однак створення короткотермінових курсів української мови як іноземної залишилося поза увагою дослідників і потребує науково-методичного обґрунтування та практичної реалізації, оскільки контингент іноземців, які на підготовчих відділеннях вивчають англійську як мову подальшого навчання в українських ЗВО, зростає з кожним роком. Це і визначає **актуальність** нашого дослідження.

Мета статті – розглянути завдання, підходи та шляхи реалізації короткотермінового курсу української мови для слухачів підготовчого відділення на прикладі курсу української мови як іноземної, розробленого викладачами кафедри мовної підготовки Навчально-наукового інституту міжнародної освіти ХНУ імені В.Н. Каразіна.

Викладення основного матеріалу. Як було зазначено вище, необхідність розробки короткотермінового курсу української мови

пов'язана з тим, що для її вивчення у навчальних планах підготовчих відділень для слухачів, що обрали англійську мову навчання, залишається не більше 100 годин аудиторних занять. За таких умов рівень володіння іноземцями українською мовою після закінчення підготовчого відділення не може бути вищим рівня А2. Відповідно до загальноєвропейських рекомендацій щодо мовної освіти початковий рівень володіння мовою (А1 – А2) передбачає, що особа розуміє і може вживати загальні фрази, найпростіші та широко вживані вирази, необхідні для задоволення конкретних потреб та пов'язані зі сферами повсякденного життя (елементарна інформація про себе та свою сім'ю, здійснення покупок, місце проживання, навчання тощо), зокрема представити себе чи іншу особу, запитати і відповісти на запитання про себе, може взаємодіяти на простому рівні й спілкуватися у ситуації, коли необхідний простий і безпосередній обмін інформацією на звичні теми [3].

У Стандартах рівнів володіння українською мовою як іноземною [8] визначено такі основні вимоги до рівнів А1 – А2. Під час слухання потрібно вміти визначити тему повідомлення, розуміти окремі вислови і короткі репліки у діалозі з повсякденного життя на відомі теми та короткі монологічні висловлювання (невеликі тексти розмовного стилю, прості описи). Під час читання необхідно розуміти загальний зміст коротких простих текстів на побутові теми, невеликих описових та оповідних текстів загальноосвітнього змісту, що містять найуживаніші та інтернаціональні слова, прості інструкції. У письмовій формі потрібно вміти описувати простими фразами особу, предмет, події, складати із простих речень коротку (обсягом до 15 фраз) розповідь про себе, свою сім'ю, навчання, робочий день, письмово передавати інформацію про зміст почутого або прочитаного, обмінюватися короткими письмовими повідомленнями у простих щоденних ситуаціях, уживаючи елементарні граматичні конструкції.

У монологічному мовленні інофон має вміти розповідати про себе, свої інтереси, своє життя, дім, місто, країну, робити коротке підготовлене повідомлення на відому тему, описувати своє навчання, розпорядок дня, розповідати про послідовність подій, висловлювати свою думку. У діалогічному мовленні потрібно вміти встановлювати контакт з іншою особою, знайомитися,

вітатися і прощатися, висловлювати пропозиції, дякувати, вибачатися, реагувати на репліки співрозмовника, ставити запитання та відповідати на запитання іншої особи, брати участь у обговореннях на знайомі теми, обмінюватися думками у повсякденних побутових ситуаціях, вступати і підтримувати діалог у магазині, кафе, банку, лікарні, транспорті та в ситуаціях, що відбуваються під час навчання, передавати основний зміст прочитаного або почутого.

Основні комунікативні ролі, в яких, за Стандартами, має орієнтуватися той, хто володіє українською мовою на початковому рівні, – знайомий, незнайомий, друг/подруга, член сім'ї, студент/студентка, викладач, покупець, пасажир, пацієнт та деякі інші. До комунікативних намірів, які потрібно вміти реалізовувати на цьому рівні, належать привертання уваги, встановлення контакту, знайомство, вітання, прощання, подяка, побажання, запрошення, уточнення інформації, відповіді на питання, підтвердження та заперечення інформації, висловлення уподобання, належності, часових, просторових та причинно-наслідкових значень.

Стандарти також описують обсяг граматичних знань, якими має володіти інофון на рівні A1 – A2. До них належать знання фонетичної та графічної систем української мови, відмінювання іменників, прикметників, займенників та числівників в однині та множині, знання основних значень відмінків в українській мові, дієвідмінювання дієслів у теперішньому, минулому та майбутньому часі, утворення форм наказового способу деяких дієслів, знання видових пар дієслів, що вивчаються, утворення вищого і найвищого ступенів порівняння прикметників, структура простого речення, складносурядні речення зі сполучниками *і/ї, та*, складнопідрядні речення зі сполучниками і сполучними словами *що, щоб, де, куди, звідки, коли*, стилістичні засоби лексики (синоніми й антоніми). Кількість активної лексики на рівні A2 має сягати 2000 слів [8].

Таким чином, мовне і мовленнєве наповнення та комунікативні завдання короткотермінового курсу української мови для слухачів підготовчих відділень визначаються основними вимогами Стандартів української мови як іноземної до рівня володіння мовою на початковому етапі.

Як відомо, мета, змістове наповнення і умови викладання мови визначають вибір підходів, стратегій і методів навчання [12]. І. Кожушко у статті, присвяченій особливостям викладання факультативного курсу української мови іноземцям, які навчаються у ЗВО російською мовою, для ефективного формування їхньої комунікативної компетенції пропонує поєднання комунікативного, структурного та лексичного підходів із застосуванням дедуктивного, індуктивного, граматико-перекладного та інтерактивного методів навчання [5]. Така точка зору видається слушною і для аналізованого короткотермінового курсу української мови, оскільки обидва курси мають на меті формування україномовної комунікативної компетентності іноземців, необхідної для адаптації в соціокультурному та академічному просторі, в обмежений у часі навчальний період. Розглянемо запропоновані методи і підходи.

Комунікативний підхід, принципи й основи якого були розроблені Ю. Пассовим, є найбільш задіяним у сучасній методиці викладання іноземних мов, й української як іноземної зокрема. Він передбачає формування комунікативної компетентності, тобто здатності інофонів використовувати отримані знання граматичних і лексичних одиниць виучуваної мови у різних ситуаціях спілкування. За комунікативного підходу структура процесу навчання реалізується за моделлю «презентація – практика – застосування». На етапі презентації вводиться навчальний матеріал, найчастіше через читання невеликого тексту або діалогу, де мовні одиниці представлені у ситуації й учні можуть спостерігати функціонування презентованого зразка у мовленні. Після пояснення правила на етапі практики граматичний і лексичний матеріал відпрацьовується у завданнях, які мають комунікативну спрямованість та зв'язок із реальними ситуаціями спілкування. Етап застосування направлений на розв'язання певних комунікативних завдань за допомогою отриманих лінгвістичних знань. Методисти засвідчують ефективність такої моделі навчання зокрема і для дорослих інофонів, що опановують мову на рівні A1 – A2 [4]. Проте недоліком зазначеного підходу, на думку І. Кожушко, і у цьому ми з нею цілком згодні, є недостатньо сформовані уявлення про систему мови, що в подальшому може негативно вплинути на можливість поглиблення іноземцями отриманих знань з української мови.

Тому видається слушним запровадження у навчання елементів структурного підходу, що передбачає презентацію мовного матеріалу за допомогою мовленнєвого зразка, який є конкретизацією розширеної структурної схеми речення і виражає певні значення найбільш незалежно від лексичного вираження його компонентів і від комунікативної мети висловлювання. Оскільки комплексний мовленнєвий зразок становить єдність значення й форми, опис і структурування навчального матеріалу на основі комплексних мовленнєвих зразків дозволяє зв'язати смисловий бік мовлення з його формальною організацією [9]. Таким чином в інофонів формуються чіткі уявлення про граматичні категорії української мови, знання про які вони потім можуть доповнити самостійно.

Пояснення граматичних і лексичних особливостей мови через певні правила передбачає запровадження як дедуктивного (від загального до окремого, тобто від правила до вживання правильної комунікативної одиниці у мовленні), так й індуктивного методів навчання (від спостереження конкретної мовної одиниці у комунікативному зразку до формулювання загального правила її функціонування). Поєднання дедуктивного й індуктивного методів у навчанні підвищує ефективність засвоєння системи мови.

Застосування лексичного підходу та граматики-перекладного методу на цьому етапі навчання нам видається досить обмеженим, оскільки лексична та граматична системи мови, що вивчається, та мови-посередника, у даному випадку української й англійської, надто різняться за структурою та формальною організацією, а рівень володіння слухачами підготовчого відділення англійською мовою недостатній для активного її використання у навчальному процесі. Більш доцільним, на наш погляд, у деяких випадках може стати запровадження на заняттях з української мови імпліцитного методу, а саме навчання певних граматичних конструкцій без пояснення граматичних правил, а за допомогою формування здатності автоматично вживати граматичні структури у мовленні на основі створених структурних зразків мовленнєвої ситуації. Зазвичай цей підхід варто використовувати на початковому етапі вивчення мови, коли обсяг граматичного матеріалу, що опановується, достатньо обмежений.

До найбільш продуктивних технологій інтерактивного навчання мов, що забезпечує діалогічну взаємодію суб'єктів

освітнього процесу, належать мозковий штурм, рольові та ділові ігри, метод проєктів, кейс-технологія, дискусії, круглі столи, робота у малих групах тощо. Безумовно, не всі ці технології можуть бути запроваджені на початковому етапі вивчення мови. Традиційно найчастіше застосовують під час мовного навчання слухачів підготовчих відділень рольові ігри та роботу у парах або малих групах. На думку багатьох науковців (Г. Китайгородська, О. Митрофанова, І. Маркова), ці інтерактивні технології сприяють інтенсифікації вивчення мови, оптимізують і мотивують навчальний процес.

Сучасна лінгводидактика висуває такі вимоги до організації навчання української мови як іноземної: комунікативно-мовленнєва спрямованість кожного заняття, комплексність у визначенні завдань та їхньої практичної реалізації, інтенсифікація активності розумово-мовленнєвої діяльності студентів-іноземців, урізноманітнення форм роботи, лексична спрямованість, культурно-національне змістове наповнення і сприяння адаптації інофонів у новому соціокультурному оточенні. На думку дослідників, ці чинники є ефективними для комплексного забезпечення викладання української мови іноземцям та його комунікативно-мовленнєвої спрямованості [6]. Саме такі чинники, а також розглянуті вище підходи і методи навчання враховувалися та були застосовані викладачами кафедри мовної підготовки під час розробки короткотермінового курсу української мови для слухачів підготовчого відділення Навчально-наукового інституту міжнародної освіти Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Курс розрахований на 96 годин аудиторних практичних занять, вивчається протягом двох семестрів із формами контролю за дворівневою і чотирирівневою шкалою оцінювання, пройшов апробацію в групах іноземних слухачів підготовчого відділення з англійською мовою навчання і показав високі результати у формуванні країномовної компетентності учнів.

За матеріалами курсу створено навчальний посібник «Вивчаємо українську» (автори – В. Комарова, Т. Лагута, І. Сухова). Посібник містить 15 уроків, побудованих за єдиним принципом: граматична тема з граматичними таблицями, поясненнями до них та граматичними завданнями на відпрацювання та закріплення матеріалу, що вивчається, діалоги і тексти на спостереження

вживання у мовленні вивчених граматичних явищ, актуальні для іноземних слухачів комунікативні теми з діалогами, текстами та комунікативними завданнями, мовні і мовленнєві завдання для самостійної роботи учнів. Лексичний матеріал подається концентровано з прикладами вживання в активному мовленні. У кінці кожного уроку надано словник нової активної лексики з перекладом англійською мовою. Мовний матеріал представлено фонетико-графічною, відмінково-прийменниковою та видо-часовою системами української мови, обсяг лексико-граматичного матеріалу, згідно зі Стандартами, відповідає початковому етапу навчання. Мовленнєві теми охоплюють різні сфери студентського життя (навчання, дозвілля, побут тощо). Серед навчальних видань з української мови для слухачів підготовчих відділень посібник вирізняють компактність, стислість та ретельний відбір навчального матеріалу, що відповідає комунікативним потребам іноземців – майбутніх здобувачів вищої освіти у ЗВО України англійською мовою та спрямований на формування у них україномовної комунікативної компетентності.

Аналізуючи аспекти підручників і навчальних посібників із мови навчання для іноземних студентів (методичні, соціолінгвістичні, лінгводидактичні) та їхнє відображення в компонентах навчально-методичного забезпечення освітнього процесу, Н. Ушакова підкреслює важливість семіотико-поліграфічного, який реалізується через розроблення знакової системи, ілюстративне та поліграфічне оформлення навчальних видань [10]. Варто зазначити, що автори посібника приділили розробці цього аспекту значну увагу. Безумовною перевагою аналізованого посібника є прекрасно підібраний ілюстративний матеріал і чудова поліграфія, що має викликати зацікавлення у слухачів підготовчого відділення та підвищити мотивацію іноземців до вивчення української мови.

Висновки. Таким чином, нами було розглянуто основні підходи, методи та чинники, застосовані у розробці короткотермінового курсу української мови для слухачів підготовчого відділення, які навчаються англійською мовою. Найбільш ефективними у формуванні україномовної комунікативної компетентності означеного контингенту іноземців є комунікативний підхід з елементами структурного підходу

у поєднанні з дедуктивним, індуктивним й імпліцитним методами та дещо обмеженими технологіями інтерактивного навчання.

Перспективами подальшого наукового дослідження може стати аналіз прийомів, методів та дидактичних засад розробки та змістового наповнення дистанційного короткотермінового курсу та онлайн-навчання української мови іноземних слухачів підготовчого відділення, що навчаються англійською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко В.В., Резван О.О., Моргунова Н.С. та ін. Мова для всіх. Харків: ХНАДУ, 2010. 210 с.
2. Вінницька В.М., Плющ Н.П. Українська мова. Практичний курс граматики для студентів-іноземців. К.: ВПЦ «Київський університет», 2003. 272 с.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / за ред. доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєвої. К.: Левіт, 2003. 273 с.
4. Занкова А. К практике использования коммуникативного подхода в преподавании русского языка как иностранного. *Международный информационно-аналитический журнал «Crede expert»*. 2016, № 4 (11). С. 13–23.
5. Кожушко І.А. Інноваційні підходи та методи викладання експрес-курсу української мови як іноземної. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. Вип. 15. С. 42–50.
6. Лобода Т.М. Методичні засади викладання української мови як іноземної у вищих навчальних закладах. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*. 2017. Вип. 9. С. 82–87.
7. Практична граматики української мови для іноземців: навч. посібник / Ніколаєва Н.С., Любчевська-Сокур В.О., Невойт В.І. та ін. Київ: Четверга хвиля, 2020. 216 с.
8. Стандарт Львівського університету. Українська мова як іноземна (рівні загального володіння). URL: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/Standart-L-vivs-koho-universytetu-ukrainska-mova-iak-inozemna.pdf> (дата звернення: 21.08.2022).
9. Тростинська О.М., Копилова О.В. Граматичний аспект у викладанні української мови як іноземної. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018. Вип. 32. С. 101–111. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2018-32-09>.

10. Ушакова Н.І. Підручник з мови навчання як засіб реалізації концепції мовної підготовки іноземців у вищих навчальних закладах України. *Проблеми сучасного підручника* / [ред. кол.; наук. ред. – О.М. Топузов]. К.: Педагогічна думка, 2012. Вип. 12. С. 730–735.
11. Чистякова А.Б. Селіверстова Л.І., Лагута Т.М. Українська мова для іноземців: підручник для іноземних студентів вищих навчальних закладів. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2008. 384 с.
12. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Современный словарь методических терминов и понятий. Теория и практика обучения языкам. М.: Оникс, 2019. 496 с.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2022.

Статтю рекомендовано до друку 02.11.2022.

Як цитувати: Тростинська О., Комарова В. Короткотерміновий курс української мови як іноземної: завдання, підходи, реалізація. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2022. Вип. 41. С. 46–59. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2022-41-03>.

A SHORT-TERM COURSE OF UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE: TASKS, APPROACHES, IMPLEMENTATION

Oksana Trostynska

PhD in Philology, Associate Professor, Language Training Department,
Institute of International Education for Study and Research,
V.N. Karazin Kharkiv National University
(61022, Kharkiv, 4 Svoboda Square); e-mail: okasana@ua.fm;
orcid: <http://orcid.org/0000-0002-2999-629X>

Valeria Komarova

Assistant Professor, Language Training Department,
Institute of International Education for Study and Research,
V.N. Karazin Kharkiv National University
(61022, Kharkiv, 4 Svoboda Square); e-mail: valery.l.komarova@gmail.com;
orcid: <http://orcid.org/0000-0002-0588-2044>

The article defines tasks and outlines approaches and ways to implement a short-term Ukrainian language course for foreign students of a preparatory department using a course developed by the teachers of the Language Training Department of International Education Institute for Study and Research of V.N. Karazin Kharkiv National University as an example.

After the adoption of English as a medium of instruction at Ukrainian higher institutions, those international students of preparatory departments who do not have the appropriate language level have to learn two languages, i.e. English as a medium of instruction, and Ukrainian as the host country's state language, which is crucial for functioning in the social and cultural environment.

A limited amount of classroom time for learning Ukrainian makes it a challenge for teachers and methodologists. The core task is to develop a short-term course that would contain all the main structures of the Ukrainian language. In addition, there is an objective to build a communication competence sufficient to help the students adapt to a new social and cultural environment while studying in Ukraine. As a result, the students should master the Ukrainian language at the A2 level, which corresponds to the "basic user of the language".

The article includes the initial language proficiency level requirements according to the Common European Framework of Reference for Languages as well as the standards of Ukrainian as a foreign language at the A2 level.

The authors also highlight how communicative methodology combines a structural approach and deductive, inductive, implicit, and interactive teaching methodologies. There is a conclusion on the relevance and advisability of such methodologies for the short-term Ukrainian language course for international students.

The paper contains an analysis of the structure and content of the textbook "Learning Ukrainian" by V. Komarova, T. Laguta, and I. Sukhova based on the developed course materials. The book stands out among the other textbooks of Ukrainian for international students due to its condensed form and scrupulous selection of educational content. Moreover, the textbook corresponds to the needs of future international students who will be getting higher education in English at higher education institutions in Ukraine by forming communicative competence in Ukrainian.

The authors examine the approaches and methods of teaching that correspond to the purpose and features of teaching a short-term course. The article showcases the communicative approach as the most widespread language educational method while studying any foreign language, and the Ukrainian language in particular.

Keywords: *short-term course, textbook, students of the preparatory department, Ukrainian as a foreign language.*

REFERENCES

1. Bondarenko, V.V., Rezvan, O.O. and Morhunova, N.S. (2010). *Mova dlia vsikh [A language for everyone]*. Kharkiv: Kharkiv national automobile & highway university: KHNADU [in Ukrainian].

2. Vinnytska, V.M. and Plushch, N.P. (2003). *Ukrainska mova. Praktychnyi kurs hramatyky dlia studentiv-inozemtsiv [Ukrainian language. Practical grammar course for foreign students]*. Kyiv: Kyiv University Publishing and Printing Center [in Ukrainian].
3. Nikolaiev, S.Yu. (Ed.). (2003). *Zahalnoievropeiski Rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia [All-European recommendations on language education: study, teaching, evaluation]*. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
4. Zankova, A. (2016). K praktike ispolzovaniya kommunikativnogo podkhoda v prepodavanii russkogo yazyka kak inostrannogo [On the practice of using the communicative approach in teaching Russian as a foreign language]. “Crede expert” International Information and Analytical Journal, 4 (11), pp. 13–23 [in Ukrainian].
5. Kozhushko, I.A. (2015). Innovatsiini pidkhody ta metody vykladannia ekspres-kursu ukrainskoi movy yak inozemnoi [Innovative approaches and methods of teaching an express course of Ukrainian as a foreign language]. *Vykladannia mov u vyshchyykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 15, pp. 42–50 [in Ukrainian].
6. Loboda, T.M. (2017). Metodychni zasady vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi u vyshchyykh navchalnykh zakladakh [Methodological principles of teaching Ukrainian as a foreign language in higher educational institutions]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriiia 8. Filolohichni nauky (movoznavstvo i literaturoznavstvo) [Scientific chronology M.P. Drahomanov NPU. Series 8. Philological sciences (philological studies and literary studies)]*, pp. 82–87 [in Ukrainian].
7. Nikolaieva, N.S., Liubchevska-Sokur, V.O. and Nevoit, V.I. (2020). *Praktychna hramatyka ukrainskoi movy dlia inozemtsiv [Practical grammar of the Ukrainian language for foreigners]*. Kyiv: Chetverta khvyliia [in Ukrainian].
8. *Standart Lvivskoho universytetu. Ukrainska mova yak inozemna (rivni zahalnoho volodinnia) [Standard of Lviv University. Ukrainian as a foreign language (proficiency levels)]*. Available at: <https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/> [Accessed 21 Aug. 2022] [in Ukrainian].
9. Trostynska, O.M. and Kopylova, O.V. (2018). Grammatical aspect in teaching Ukrainian as a foreign language. *Vykladannia mov u vyshchyykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv

- National University, 32, pp. 101–111 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2018-32-09>.
10. Ushakova, N.I. (2012). Pidruchnyk z movy navchannia yak zasib realizatsii kontseptsii movnoi pidhotovky inozemtsiv u vyshchych navchalnykh zakladakh Ukrainy [Textbook on the language of instruction as a means of implementing the concept of language training of foreigners at higher educational institutions of Ukraine]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka [Problems of the modern textbook]*. Kyiv: Pedahohichna dumka, 12, pp. 730–735 [in Ukrainian].
 11. Chystiakova, A.B. Seliverstova, L.I. and Lahuta, T.M. (2008). *Ukrainska mova dlia inozemtsiv: pidruchnyk dlia inozemnykh studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv [Ukrainian language for foreigners: a textbook for foreign students of higher educational institutions]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian].
 12. Azimov, Ye.G. and Shchukin, A.N. (2019). *Sovremennyy slovar metodicheskikh terminov i ponyatiy. Teoriya i praktika obucheniya yazykam [Modern dictionary of methodological terms and concepts. Theory and practice of teaching languages]*. Moscow: Oniks [in Russian].

The article was received by the editors 10.09.2022.

The article was recommended for printing 02.11.2022.

In cites: Trostynska O., Komarova V. (2022). A short-term course of Ukrainian as a foreign language: tasks, approaches, implementation. *Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 41, pp. 46–59. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2022-41-03> [in Ukrainian].

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МЕТОДИКИ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ. ЧАСТИНА 3. НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Наталія Ушакова

докт. пед. наук, професор, завідувач кафедри мовної підготовки
Навчально-наукового інституту міжнародної освіти
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(61022, Харків, Майдан Свободи, 4); e-mail: ushakova.khnu@gmail.com;
orcid: <http://orcid.org/0000-0003-4917-7934>

Оксана Тростинська

канд. філол. наук, доцент кафедри мовної підготовки
Навчально-наукового інституту міжнародної освіти
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(61022, Харків, Майдан Свободи, 4); e-mail: okasana@ua.fm;
orcid: <http://orcid.org/0000-0002-2999-629X>

Ірина Кушнір

канд. пед. наук, доцент кафедри мовної підготовки
Навчально-наукового інституту міжнародної освіти
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(61022, Харків, Майдан Свободи, 4); e-mail: irina.kushnir.83@gmail.com;
orcid: <http://orcid.org/000-0002-4349-9652>

Стаття є черговою частиною серії науково-методичних досліджень становлення та розвитку методики мовної підготовки іноземних студентів класичного університету. У попередніх наукових розвідках проаналізовано становлення концептуальних засад мовної підготовки освітніх мігрантів різних профілів навчання, історію, принципи та особливості мовної освіти здобувачів вищої освіти немовних і філологічних спеціальностей на прикладі роботи кафедри мовної підготовки І ХНУ імені В.Н. Каразіна.

Частина третя присвячена аналізу проблем і напрацювань кафедри у викладанні української мови як іноземної. Поступовий перехід на викладання державної мови здійснювався з кінця 90-х років ХХ століття. Це вимагало переосмислення методичних підходів і засад, розробки принципів і положень методики викладання української мови як іноземної та навчально-методичного забезпечення освітнього процесу.

Дослідницьким інструментом статті як частини серії є метод системного аналізу наукового доробку фахівців кафедри щодо лінгвістичних проблем української мови, характеристика дисертаційних досліджень, наукових публікацій, лінгводидактичних напрацювань та їхнього методичного втілення. Висвітлено також основні етапи становлення методичних засад викладання української як іноземної в класичному університеті, оптимальні методи навчання аспектів мови, формування вмій видів мовленнєвої діяльності, міжкультурного спілкування.

Авторами визначено основні науково-методичні засади та складники організації навчального процесу (зокрема розроблення програми як одного з основних чинників створення методичного та інформаційного забезпечення мовної підготовки іноземних студентів, які навчаються у ЗВО України). Автори статті спиралися на викладену в першій статті серії концепцію мовної освіти іноземців, структуру сучасної освітньої парадигми, аналіз впливу компетентнісного підходу на створення освітньо-професійних і робочих навчальних програм для іноземних студентів.

Проаналізовано навчально-методичні посібники та підручники з української мови, що забезпечують формування всіх складників комунікативної компетентності освітніх мігрантів під час засвоєння мови в новому соціокультурному оточенні, в академічному просторі українського класичного університету.

Ключові слова: іноземні здобувачі вищої освіти, класичний університет, українська мова як іноземна.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У перших двох статтях серії науково-методичних досліджень становлення та розвитку методики мовної підготовки іноземних студентів класичного університету проаналізовано концептуальні засади мовної підготовки іноземних студентів різних профілів навчання, історію, принципи та особливості мовної освіти іноземних студентів на прикладі роботи кафедри мовної підготовки І ХНУ імені В.Н. Каразіна. Заснована у 1964 році, кафедра послідовно забезпечувала навчання іноземців російської мови, яка на той час була для іноземних студентів засобом отримання вищої освіти (студенти немовних спеціальностей) та метою навчання (студенти мовних спеціальностей), а також мовою спілкування у російськомовному соціокультурному оточенні східних регіонів України. З кінця 90-х років ХХ століття кафедра поступово здійснювала перехід на викладання української мови, що вимагало переосмислення методичних підходів і засад, розробки принципів

та положень методики викладання української мови як іноземної та забезпечення освітнього процесу навчально-методичною літературою.

Перший досвід навчання української мови іноземців (Н. Ушакова, О. Тростинська) був набутий у роботі з американськими стажистами, які навчалися в університеті за міжнародними угодами про обмін студентами між США та Україною, та в'єтнамськими студентами, які навчалися на філологічному факультеті за спеціальністю «українська мова та література». З 2002 року курс «Українська мова за професійним спрямуванням» було включено до навчальних планів усіх спеціальностей на всіх факультетах. Розробка навчальної програми до курсу та навчально-методичних матеріалів для іноземців, що вивчали цей курс, була здійснена О. Тростинською, яка на той час керувала роботою секції української мови. Активну участь у роботі секції брала доцент кафедри Л. Бей. Було вивчено комунікативні потреби іноземних громадян різних категорій (диференціація здійснювалася залежно від напрямів, спеціалізації, етапів навчання, існуючої бази знань і рівня мовної підготовки та враховувала мовну ситуацію на сході України) щодо володіння українською мовою, відповідно до чого було розроблено принципи порівняльного навчання української мови та створені авторські методики до курсів «Українська мова для російськомовних іноземців» (О. Тростинська), «Ділова українська мова для іноземців» (Л. Бей), «Теорія і практика перекладу (українська – російська мови) для іноземних студентів факультету іноземних мов» (О. Тростинська). Результати цієї роботи було викладено у низці наукових публікацій [5; 6; 18; 22; 23].

Аналіз актуальних досліджень. Розроблені теоретичні положення методики викладання української мови як іноземної було реалізовано у робочих навчальних програмах та «Єдиній типовій навчальній програмі з української мови для студентів-іноземців основних факультетів нефілологічного профілю вищих навчальних закладів України III-IV рівнів акредитації» за редакцією О. Тростинської та Н. Ушакової [8]. (Пізніше до цієї програми було створено підручник «Українська мова для іноземних студентів I курсу нефілологічних спеціальностей» [33]). Науково-методичні пошуки викладачів кафедри було узагальнено у науковому проекті «Викладання української мови різним

категоріям іноземних громадян, що живуть і навчаються в Україні», який отримав грант фонду фундаментальних досліджень ХНУ імені В.Н. Каразіна (розробники – Л. Бей, І. Петров, О. Тростинська, Н. Ушакова). У межах проекту було створено навчальний комплекс з української мови, до якого увійшли підручник «Українська мова для російськомовних іноземних студентів» [17], посібник із країнознавства «Знайомтесь – Україна» [31] та збірник тестів [4].

До роботи секції української мови також долучилася викладач І. Кожушко (досліджувала проблеми підготовки майбутніх викладачів української мови як іноземної [19] й інноваційні підходи і методи викладання експрес-курсу української мови як іноземної [10]).

Теоретичні пошуки та набутий викладачами кафедри практичний досвід навчання іноземців української мови було узагальнено у концептуальних засадах викладання української мови як іноземної, розроблених Н. Ушаковою й О. Тростинською та втілених у Концепції мовної освіти іноземців у ЗВО України [32].

Забезпечення високого рівня навчання іноземних студентів української мови вимагало залучення до навчального процесу висококваліфікованих науково-педагогічних працівників, наукові розробки яких присвячено питанням української лінгвістики та літературознавства. Так, у своєму дисертаційному дослідженні Н. Карпенко проаналізувала структуру, семантику і функції неподільних дієслівно-іменникових сполук у сучасній українській мові [9]. Предметом наукових пошуків О. Алпатової стала об'єктивація поняття «виховання» в українській фразеології [3]. Об'єктом наукових розвідок І. Кожушко було формування концептосфери «мобільний зв'язок» в українській мовній картині свята та її реалізація у публіцистичному, художньому та інтернет-дискурсі [11.]. Дисертація К. Вакулєнко присвячена вивченню ролі Олекси Мишніча у дослідженні давньої української літератури [7].

Поява нового контингенту іноземних учнів – магістрантів медичного факультету, які навчаються англійською мовою, стала черговим етапом у роботі кафедри, пов'язаним зі зміною освітньої парадигми, пошуком шляхів формування україномовної комунікативної компетенції іноземців, для яких вивчення державної мови країни перебування передусім мало забезпечити потреби академічного спілкування та проходження навчальної

практики у медичних закладах. Підґрунтям викладання української мови для означеного контингенту іноземців стали наукові пошуки викладачів кафедри Т. Алексеєнко, І. Кушнір, Н. Ушакової [1; 2; 12; 27; 28; 29; 34], розроблені ними методики зусиллями авторського колективу, до якого долучилися викладачі І. Петренко та Т. Манівська, було втілено у серії підручників і навчальних посібників з української мови для іноземних студентів медичних спеціальностей [14; 15; 16]. Практичну реалізацію завдань формування україномовної компетенції іноземних студентів-медиків здійснює колектив кафедри мовної підготовки 1 (Т. Алексеєнко, О. Алпатова, А. Боченков, К. Вакуленко, С. Гіль, О. Гребенщикова, Т. Демкова, С. Домніч, Т. Іванова, Н. Карпенко, О. Качинський, Т. Клочко, В. Косьміна, Л. Куплевацька, Т. Курилюк, І. Кушнір, Т. Манівська, І. Петренко, І. Селіна, Є. Седьма, О. Тітаренко, О. Тростинська, А. Ященко).

Таким чином, викладачами кафедри мовної підготовки 1 проведена значна наукова і методична робота з вивчення питань теорії та практики викладання української мови як іноземної, яка стала підґрунтям для науково-методичного осмислення особливостей навчання іноземних студентів української мови, розробки методики такого навчання та створення підручників і навчальних посібників для означеного контингенту іноземців.

Мета статті – проаналізувати концептуальні засади методики викладання української мови як іноземної та їхню практичну реалізацію на прикладі науково-методичної діяльності кафедри мовної підготовки 1 Навчально-наукового інституту міжнародної освіти ХНУ імені В.Н. Каразіна.

Науково-методичні засади створення підручників і навчальних посібників із мови навчання (української) розроблено Н. Ушаковою. Визначено, що підручник має бути засобом реалізації концепції мовної освіти іноземців, чинником формування ефективного мовного та освітнього середовища. Систематизовано вимоги до структурування змісту навчальної книги [24; 25; 26; 30].

Як було зазначено вище, першим досвідом практичного втілення науково-методичних пошуків кафедри у викладанні української мови як іноземної стало створення навчального комплексу для іноземних студентів, який складається з підручника «Українська мова для російськомовних іноземних студентів»

(О. Тростинська), навчального посібника «Знайомтесь – Україна» (Н. Ушакова, І. Петров) та тестів (Л. Бей).

Принциповою відмінністю підручника [17] від інших навчальних видань для іноземців було застосування порівняльного методу навчання: на основі аналізу основних явищ транспозиції і трансференції під час вивчення української мови російськомовними іноземцями навчальний матеріал було відібрано й організовано таким чином, щоб максимально оптимізувати навчальний процес і запобігти можливій негативній інтерференції. Підручник складається з трьох частин. Перша частина «Фонетико-граматичний курс української мови» містить 15 уроків, під час розробки методичної стратегії і визначення структури яких урахувались комунікативні потреби іноземних студентів у володінні українською мовою, актуальність граматичного і лексичного матеріалу для академічної і побутової сфери спілкування, пізнавальні інтереси студентів. Граматичний матеріал уроку представлено у вигляді таблиць і схем із коментарями та рекомендаціями з уживання граматичних конструкцій і форм у мовленні. До уроків включено тексти і діалоги, підібрані за принципом презентації граматичних явищ, на основі яких формується лексична компетенція учнів. Діалоги спрямовано на активізацію вивченого лексико-граматичного матеріалу у вільному мовленні. До уроків також уміщено систему вправ, яка включає вправи на спостереження, різноманітні тренувальні й комунікативні завдання та вправи на переклад з російської мови на українську, що дає можливість студентам засвоїти граматичні форми і явища та виробити навички їхнього використання в усному і письмовому мовленні. У другій частині підручника «Ділова українська мова» міститься загальна інформація про основні стильові ознаки офіційно-ділового стилю мовлення в українській мові та реквізити і правила складання ділових документів. Розроблена у другій частині система вправ спрямована на формування у студентів умінь і навичок складати українською мовою різні види найуживаніших документів. Третя частина «Українська мова за професійним спрямуванням» знайомить студентів з особливостями функціонування в українській мові наукового стилю мовлення, основними мовними засобами цього стилю та його основними жанрами. Як один із найбільш задіяних у навчальному процесі наукових жанрів розглядається студентська

наукова робота. Завдання цього розділу орієнтовані на формування в іноземних студентів навичок написання наукової роботи українською мовою.

Посібник із країнознавства «Знайомтесь – Україна» [31] складається із чотирьох розділів, спрямованих на розширення лексичного запасу, розвиток навичок читання та міжкультурного спілкування іноземних студентів. Метою посібника є забезпечення лінгвокультурної адаптації іноземних громадян, що перебувають в Україні, розвиток міжкультурної компетентності іноземців, знайомство з культурою України, її звичаями, системою освіти, особливостями суспільного життя. Перша частина посібника містить 8 країнознавчих тем, в яких подано основні відомості про історію та культуру України. Тексти забезпечені системою завдань, що контролюють процес читання й розуміння текстів. Кожний текст супроводжується списком лексичних одиниць, необхідних для засвоєння теми. До другої частини посібника вміщено додаткові матеріали – тексти соціокультурного характеру, які можуть бути використані у групах аспірантів, стажистів або студентів старших курсів факультетів гуманітарного профілю для розширення лексичного запасу й обсягу країнознавчих відомостей про Україну. Третя частина посібника складається з текстів для самостійного читання, у яких міститься цікава інформація про українські історичні пам'ятки, місця для відпочинку. До четвертої частини посібника ввійшли 5 тем для самостійної роботи, які реалізують завдання лінгвокультурної адаптації іноземців в українському мовному середовищі. У процесі роботи з посібником здійснюється взаємопов'язане навчання різних видів мовленнєвої діяльності.

До навчального комплексу включено контрольні тести, що перевіряють рівень засвоєння лексики та вивчених граматичних і лінгвокультурологічних тем, які увійшли до складу підручника і посібника. За допомогою тестів перевіряються знання активної лексики, української граматики, а також розуміння змісту вивчених країнознавчих тем. Тести можна використовувати як одну з форм поточного або підсумкового контролю під час навчального процесу, а також для самоконтролю студентів [21].

Значним унеском у розбудову методики викладання української мови як іноземної стала участь викладачів кафедри (О. Тростинська, Н. Ушакова) у розробці «Єдиної типової

навчальної програми з української мови для студентів-іноземців основних факультетів нефілологічного профілю вищих навчальних закладів України III-IV рівнів акредитації» [8], одного з основних чинників створення методичного та інформаційного забезпечення мовної підготовки іноземних студентів, які навчаються у ЗВО України. Програма складається з пояснювальної записки і трьох розділів. У пояснювальній записці містяться базові положення навчання української мови студентів-іноземців на основних факультетах. I розділ визначає мету, завдання, етапи, зміст, методи і форми навчання, форми контролю, орієнтовну тематику текстових матеріалів. У II розділі описано основний етап навчання (I-II курси), визначено зміст навчання на основному етапі, розподіл навчального матеріалу, вимоги до рівня володіння студентами видами мовленнєвої діяльності, комунікативні завдання, тематику за сферами спілкування, мовний матеріал, що необхідний для досягнення відповідного рівня мовної компетенції. Головна особливість Програми полягала в тому, що навчальний матеріал у ній було структуровано за принципами кредитно-модульної системи організації навчального процесу. У III розділі Програми подано опис завершального етапу навчання (III курс та перший семестр IV курсу), визначено комунікативні завдання, зміст навчання, зміст мовної компетенції, типи завдань і вимоги до підсумкового контролю та державного іспиту, який студенти мали скласти на завершення вивчення української мови. Програма рекомендована Міністерством освіти і науки України як навчальна програма для студентів-іноземців основних факультетів нефілологічного профілю вищих навчальних закладів України III-IV рівнів акредитації [21].

Відповідно до вимог програми авторським колективом кафедри (Т. Алексєєнко, О. Копилова, І. Кушнір, О. Тростинська, Н. Ушакова) створено підручник «Українська мова для іноземних студентів 1 курсу нефілологічних спеціальностей» [33]. Когнітивну основу кожного уроку підручника складає граматичний матеріал. Мовні явища, що вивчаються, організовано на структурно-семантичній основі за логіко-граматичним принципом у теми: суб'єктно-предикатні, об'єктні, означальні, обставинні відношення, що розглядаються на рівні простого речення. Граматичний матеріал за допомогою мовленнєвих зразків презентується у таблицях, які супроводжуються граматичним

коментарем, відпрацьовується у вправах різного ступеня складності, дедуктивно та індуктивно систематизованих, й активізується у комунікативних завданнях. Наявність у підручнику теоретичного матеріалу зумовлена складною граматичною будовою української мови (флексивна мова із розгалуженою применниково-відмінковою системою), для засвоєння якої без теоретичних узагальнень студенти мали б завчити велику кількість конкретних мовних зразків, співвіднесених із безліччю ситуацій їх функціонування. Систематизована та узагальнена презентація граматичного матеріалу спонукає інофонів до усвідомлення власних мовленнєвих дій, а розуміння змістового боку мовних явищ дозволяє співвіднести мовну одиницю та комплекс реальних умов її функціонування з конкретними комунікативними завданнями, що сприяє переведенню отриманих теоретичних знань у практичну площину мовленнєвих умінь. Таке подання граматичного матеріалу реалізує принцип наочності, що сприяє сприйняттю й запам'ятовуванню навчального матеріалу, принцип наростання труднощів, а також розвиток навичок і вмінь від спостереження до вживання вивчених граматичних явищ у мовленнєвій діяльності під час реальної комунікації [20].

Комунікативний підхід до навчання мови реалізовано у розділі «Мовленнєва практика». Комунікативні теми «На факультеті. У деканаті», «Моя майбутня професія», «Університети України», «Вища освіта», «Вільний час», «Місто, в якому ми живемо», «Міста України» містять діалоги, тексти для різних видів читання та аудіювання, мовленнєві ситуативні завдання, матеріали з українського мовленнєвого етикету. У підручнику представлено такі актуальні комунікативні інтенції: привітання, знайомство, порада, прохання, подяка, схвалення, співчуття, вітання і побажання.

Завдання соціокультурної адаптації вирішує, зокрема, рубрика «Мова і культура», що містить тексти соціокультурного характеру, головною метою яких є знайомство з культурою, національними традиціями українського народу («Українські імена», «Прислів'я та приказки», «Запорізька Січ» тощо).

Особливої уваги заслуговує аналіз навчального комплексу з української мови, розробленого викладачами кафедри (Т. Алексеєнко, І. Кушнір, Т. Манівська, І. Петренко, Н. Ушакова) для іноземних студентів медичних спеціальностей англійської

форми навчання, які за останні роки стали найбільшим контингентом іноземців, що здобувають вищу освіту у ЗВО України.

Комплекс базових навчальних посібників «Паралель» [14; 15; 16] – інтенсифікований курс української мови для англомовних студентів, які починають вивчати українську мову з нуля. Комплекс розрахований на 270 аудиторних академічних годин. Включає 3 навчальні посібники (рівні А1, А2, В1), уроки яких створені на загальнолітературній лексиці та тематично пов'язані з життям і навчанням іноземців в Україні.

Всі уроки побудовані за однаковою системою:

1) презентація концентрично розподіленого фонетичного і граматичного матеріалу з коментарем українською та англійською мовами, відібраного за функційно-комунікативним і синтаксичним принципами;

2) комунікативні зразки, в яких презентовано лексичний і граматичний матеріал теми;

3) система докомунікативних і умовно-комунікативних завдань, орієнтованих на комплексне й поетапне формування фонетичних, лексичних і граматичних навичок;

4) рубрика «Мовленнєва практика», матеріали якої спрямовані на формування та розвиток умінь у читанні, аудіюванні, говорінні та письмі.

Одиницями навчання в посібниках є тексти, адаптовані до відповідного рівня володіння мовою та комунікативні акти «як фрагменти процесу комунікації в межах певної комунікативної ситуації» [13: 133]. Структура навчальних посібників відповідає основним методичним принципам укладання посібників і підручників з мови навчання: свідомо-практичної комунікативної спрямованості навчання; особистісної та соціокультурної орієнтованості; комплексного оволодіння видами мовленнєвої діяльності; урахування особливостей використання мови-посередника.

У першій частині комплексу – «Вступний курс» (рівень А1) [15] – поступово подається фонетико-графічна система української мови з одночасним уведенням лексики та комунікативних зразків. Інформативно-ілюстративний складник створює мовно-культурний фон. Також курс має електронний додаток, який містить: аудіозаписи фонетичних тренінгів і завдань для розвитку аудитивних умінь; таблиці та схеми з презентацією граматичного

матеріалу; варіанти контрольних робіт до кожної теми; українсько-англійський словник активної лексики. Усі елементи додатку сприяють усвідомленому засвоєнню української мови іноземцями на початковому етапі.

Друга частина комплексу «Базовий курс» (рівень А2) [14] у стислому схематичному вигляді презентує функційно-граматичні аспекти прийменниково-відмінкової системи української мови та категорій часу й виду дієслів, проілюстровані навчальними мікротекстами й діалогами. Останні покривають широкий спектр комунікативних тем і спрямовані на активні форми роботи в групі. Розроблена авторами система завдань передбачає інтенсифіковане формування повного комплексу аспектних мовних навичок і вмінь мовленнєвої діяльності.

Третя частина «Паралелі» – «Основний курс» (рівень В1) [16] реалізує такі функції, властиві навчальній літературі:

- навчальну (містить матеріал, орієнтований на реальні комунікативні потреби іноземних студентів, наприклад, таку важливу граматичну тему, як «Дієслова руху з префіксами та без»;

- інформаційно-ілюстративну (подає сучасно оформлений цікавий матеріал, містить ілюстрації-стимули до кожної з тем);

- розвивальну (сприяє розвиткові всіх видів мовленнєвої діяльності через завдання на зразок: *прослухайте..., скажіть..., напишіть..., уявіть собі, що...*);

- систематизувальну (готує студентів до розуміння мовців, до комунікативної взаємодії з ними, формує навички для подальшого вивчення й використання української мови, зокрема за професійним спрямуванням);

- контролю й самоконтролю (містить систему запитань і тестових завдань, які допомагають здійснювати контроль рівня сформованості комунікативної компетентності студентів).

Серед завдань чільне місце посідають аудитивні: комунікативно-перцептивні та умовно-комунікативні.

Отже, навчальний комплекс «Паралель» є системою базових навчальних посібників для іноземних студентів-медиків англійської форми навчання, яка реалізує сучасні підходи до викладання української мови як іноземної (комунікативність, практичну спрямованість і врахування соціокультурного фону) та сприяє інтенсифікації навчального процесу.

Висновки. Результати наукових пошуків викладачів кафедри мовної підготовки І в галузі викладання української мови як іноземної та сучасного підручникотворення сформували лінгвометодичні засади навчання освітніх мігрантів державної мови як освітньої дисципліни, засобу формування комунікативної компетентності, адаптації в україномовному університетському просторі. Розробка системи підручників і навчальних посібників створила методичну основу взаємопов'язаного навчання аспектів мови і формування вмій мовленнєвої діяльності, формування соціокультурної компетентності.

Перспективи подальших досліджень полягають у теоретичному дослідженні та впровадженні в освітній процес електронних підручників і навчальних посібників з української мови, дистанційних курсів, що враховуватимуть завдання формування аспектичних компетенцій (фонетичної, граматичної, лексичної), які базуються на лінгвістичних характеристиках системи мови, і вмій спілкуватися в усіх сферах комунікації, зокрема навчально-професійній. Це вимагає вивчення потреб іноземних здобувачів вищої університетської освіти різних спеціальностей і освітніх рівнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєенко Т.М. Геймінгова технологія як метод формування міжкультурної компетентності студенті-нефілологів. Матеріали ІІІ Міжнародної науково-методичної конференції *«Мова й спеціальність: актуальні проблеми навчання іноземців у вищому навчальному закладі»*. Харків: ХНУРЕ, 2020. С. 6–10.
2. Алексєенко Т.М., Кушнір І.М., Ушакова Н.І. Навчальний комплекс з української мови «Паралель» для англomовних студентів-нефілологів. Матеріали міжнародної конференції *«Мовна освіта в сучасних ЗВО: тенденції, виклики, перспективи»* (20-21 травня 2021, Біла Церква). 2021. С. 128–132.
3. Алпатова О.В. Об'єктивація поняття «виховання» у фразеології української мови: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків: Харків. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди, 2016. 20 с.
4. Бей Л.Б. Тестові завдання до навчального комплексу з української мови. Харків, 2012. 91 с.
5. Бей Л.Б., Тростинська О.М. Особливості навчання української мови іноземних студентів на Сході України. *Мова і культура*. Т. 1 (113). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. Вип. 11. С. 356–365.

6. Бей Л.Б., Тростинська О.М. Проблеми викладання української мови різним категоріям іноземних громадян. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків: Константа, 2008. Вип. 12. С. 48–59.
7. Вакуленко К.Р. Олекса Мишанич – дослідник давньої української літератури: дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2021. 208 с.
8. Єдина типова навчальна програма з української мови для студентів-іноземців основних факультетів нефілологічного профілю вищих навчальних закладів України 3–4 рівнів акредитації / за ред. Тростинської О.М., Ушакової Н.І. Київ: НТУУ «КПІ», 2009. Ч. 3. 52 с.
9. Карпенко Н.О. Структура, семантика і функції неподільних дієслівно-іменникових сполук у сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2009. 22 с.
10. Кожушко І.А. Інноваційні підходи та методи викладання експрес-курсу української мови як іноземної. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків. 2015. Вип. 27. С. 42–50.
11. Кожушко І.А. Формування концептосфери «мобільний зв'язок» в українській мовній картині світу: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2011. 16 с.
12. Кушнір І.М. Інтегративна модель методичної системи навчання української мови англомовних здобувачів вищої медичної освіти. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків, 2020. Вип. 37. С. 36–51. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2020-37-03>.
13. Кушнір І.М. Комунікативний акт як основна одиниця навчання української мови як іноземної. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків, 2020. Вип. 36. С. 131–148. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2020-36-10>.
14. Паралель: Українська мова для початківців: Базовий курс: навч. посіб. / Н.І. Ушакова, Т.М. Алексеєнко, І.М. Кушнір, Т.Є. Манівська, І.П. Петренко. Харків: Вид-во ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018. 112 с.
15. Паралель: Українська мова для початківців: Вступний курс: навч. посіб. / Н.І. Ушакова, Т.М. Алексеєнко, І.М. Кушнір, І.П. Петренко. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. 63 с.
16. Паралель: Українська мова для початківців: Основний курс: навч. посіб. / Н.І. Ушакова, Т.М. Алексеєнко, І.М. Кушнір, І.П. Петренко. Харків: Вид-во ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2019. 119 с.
17. Тростинська О.М. Українська мова для російськомовних іноземних студентів. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. 126 с.
18. Тростинська О.М., Бей Л.Б., Петров І.В., Ушакова Н.І. Навчальний комплекс з української мови для іноземців. *Викладання мов у вищих*

- навчальних закладах освіти на сучасному етапі. *Міжпредметні зв'язки*. Харків, 2010. Вип. 16. С. 224–230.
19. Тростинська О.М., Кожушко І.А. Проблеми підготовки майбутніх викладачів української мови як іноземної. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків, 2014. Вип. 25. С. 58–65.
 20. Тростинська О.М., Копилова О.В. Граматичний аспект у викладанні української мови як іноземної. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти. Міжпредметні зв'язки*. Харків, 2018. Вип. 32. С. 101–111. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2018-32-09>.
 21. Тростинська О.М., Петров І.В. Викладання української мови як іноземної: проблеми, пошуки, перспективи. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків: Константа, 2011. Вип. 18. С. 239–249.
 22. Тростинська О.М., Ушакова Н.І. Інтегрування змістової та організаційної складових навчання у модульній програмі з української мови для іноземних студентів-нефілологів. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків: Константа, 2008. Вип. 13. С. 92–101.
 23. Тростинська О.М., Ушакова Н.І. Соціально-культурний аспект навчальної програми з української мови для іноземних студентів. *Мова і культура*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. Вип. 11. Т. 7 (119). С. 268–275.
 24. Ушакова Н.І. Підручник з мови навчання для іноземних студентів як чинник формування ефективного освітнього середовища. *Проблеми сучасного підручника*. Київ: Педагогічна думка, 2011. Вип. 11. С. 451–457.
 25. Ушакова Н.І. Підручник з мови навчання як засіб реалізації концепції мовної підготовки іноземців у вищих навчальних закладах України. *Проблеми сучасного підручника*. Київ: Педагогічна думка, 2012. Вип. 12. С. 730–735.
 26. Ушакова Н.І. Принципи структурування змісту сучасного підручника з мови навчання для освітніх мігрантів. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків, 2017. Вип. 30. С. 142–155.
 27. Ушакова Н.І., Алексєнко Т.М. Концепція мовної підготовки іноземних здобувачів вищої медичної освіти (модель 1 – англomовна форма навчання). *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків, 2019. Вип. 34. С. 219–235. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2019-34-16>.
 28. Ушакова Н.І., Алексєнко Т.М. Модель організації професійно орієнтованої мовної підготовки іноземних студентів-медиків 2 курсу англomовної форми навчання. *Методологія та практика лінгвістичної*

- підготовки іноземних студентів. Вип. 14. Матеріали Всеукраїнської конференції 17 квітня 2020 р. Харків: ХНМУ, 2020. С. 107–109.
29. Ушакова Н.І., Алексеєнко Т.М., Кушнір І.М. Засоби візуалізації у навчанні української мови як іноземної. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків, 2022. Вип. 40. С. 80–95. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2021-40-06>.
30. Ушакова Н., Домніч С., Кушнір І., Тростинська О. Модель підготовки іноземних здобувачів вищої освіти в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*. 2 (8), 2019. С. 32–48. DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2019-8-2-32-48>.
31. Ушакова Н.І., Петров І.В. Знайомтесь: Україна. Тексти для читання і розвитку вмінь міжкультурного спілкування. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. 120 с.
32. Ушакова Н.І., Тростинська О.М. Вивчення української мови студентами-іноземцями: концептуальні засади. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. Вип. 9. С. 12–21.
33. Ушакова Н.І., Тростинська О.М., Копилова О.В. та ін. Українська мова: підручник для іноземних студентів 1 курсу нефілологічних спеціальностей / за ред. Ушакової Н.І. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. 188 с.
34. Natalia Ushakova, Tetiana Aleksieienko, Iryna Kushnir, Iryna Zozulia, Tetiana Uvarova. Storytelling Technique in Teaching Ukrainian as a Foreign Language Remotely. *Theory and Practice in Language Studies*, 2022. Vol. 12. № 4. P. 629–638. DOI: <https://doi.org/10.17507/tpls.1204.02>.

Стаття надійшла до редакції 07.09.2022.

Статтю рекомендовано до друку 02.11.2022.

Як цитувати: Ушакова Н., Тростинська О., Кушнір І. Становлення і розвиток методики мовної підготовки іноземних студентів класичного університету. Частина 3. Навчання української мови. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2022. Вип. 41. С. 60–81. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2022-41-04>.

**FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE LANGUAGE
TRAINING METHODOLOGY FOR FOREIGN STUDENTS
AT CLASSICAL UNIVERSITY. PART 3. TEACHING
THE UKRAINIAN LANGUAGE**

Natalia Ushakova

Doctor of Pedagogics, Full Professor, Head of the Language Training
Department,
Institute of International Education for Study and Research,
V.N. Karazin Kharkiv National University
(61022, Kharkiv, 4 Svoboda Square); e-mail: ushakova.khnu@gmail.com;
orcid: <http://orcid.org/0000-0003-4917-7934>

Oksana Trostynska

PhD in Philology, Associate Professor, Language Training Department,
Institute of International Education for Study and Research,
V.N. Karazin Kharkiv National University
(61022, Kharkiv, 4 Svoboda Square); e-mail: okasana@ua.fm;
orcid: <http://orcid.org/0000-0002-2999-629X>

Iryna Kushnir

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Language Training Department,
Institute of International Education for Study and Research,
V.N. Karazin Kharkiv National University
(61022, Kharkiv, 4 Svoboda Square); e-mail: irina.kushnir.83@gmail.com;
orcid: <http://orcid.org/000-0002-4349-9652>

The article is another part of a series of scientific and methodical studies on the formation and development of language training methods for foreign students at classical university. Previous research has analyzed the formation of the conceptual foundations of language training of educational migrants of various study profiles, the history, principles, and features of language education of students of higher education of non-linguistic and philological specialties based on the activity of the Language Training Department 1 of V. N. Karazin Kharkiv National University.

The third part is devoted to the analysis of problems and achievements of the department in teaching Ukrainian as a foreign language. The gradual transition to teaching the state language was carried out from the end of the 90-s of the XX century. This required a rethinking of methodological approaches and principles, the development of principles and provisions of the methodology of teaching Ukrainian as a foreign language, and educational and methodical support of the teaching process.

The research tools of the article as a part of the series are the method of systematic analysis of the scientific work on the linguistic problems of the Ukrainian language done by the department's specialists, characteristics of dissertation studies, scientific publications, didactic work, and their methodical implementations. The main stages of the formation of the methodological foundations of teaching Ukrainian as a foreign language at classical university, the optimal methods of teaching language aspects, the formation of speech activity skills, the intercultural communication are also highlighted in the paper.

The authors defined the main scientific and methodological principles and components of the educational process organization (in particular, the development of the program as one of the main factors in the creation of methodical and informational support for language training of foreign students studying at Ukrainian universities). The authors relied on the concept of language education of foreigners presented in the first article of the series, the structure of the modern educational paradigm, analysis of the influence of the competence approach on curricula creation, and professionally oriented language training of foreigners.

The article also contains an analysis of some educational and methodical Ukrainian language guides and manuals that have been used for forming components of communicative competence of educational migrants during language acquisition in a new social-cultural environment, in the academic space of a Ukrainian classical university.

Keywords: *classical university, foreign students of higher education, Ukrainian as a foreign language.*

REFERENCES

1. Alekseenko, T.M. (2020). Heiminhova tekhnolohiia yak metod formuvannia mizhkulturnoi kompetentnosti studenti-nefilolohiv [Gaming Technology as a Method of Forming Intercultural Competence of Non-philology Students]. *Materialy III Mizhnarodnoi naukovo-metodychnoi konferentsii. Mova y spetsialnist: aktualni problemy navchannia inozemtsiv u vyshchomu navchalnomu zakladi [Proceedings of the 3rd International Scientific and Methodological Conference "Language and Speciality: Current issues of teaching foreigners at higher institutions"]*. Kharkiv: Kharkiv National University of Radio Electronics, pp. 6–10 [in Ukrainian].
2. Alekseenko, T.M., Kushnir, I.M. and Ushakova, N.I. (2021). Navchalnyi kompleks z ukrainskoi movy "Paralel" dlia anhlovnykh studentiv-nefilolohiv ["Parallel" Ukrainian course for English-speaking non-philology students]. *[Proceedings of the International Scientific and Methodological Conference "Language education at modern higher institutions"]*. Bila Tserkva, pp. 128–132 [in Ukrainian].

3. Alpatova, O.V. (2016). Obiektivatsiia poniattia “vykhovannia” u frazeologii ukrainskoi movy [Objectification of the Concept of “Education” in the Phraseology of the Ukrainian Language]. *Extended abstract of candidate’s thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
4. Bej, L.B. (2012). *Testovi zavdannia do navchalnoho kompleksu z ukrainskoi movy [Test Assignments for the Ukrainian Language Course]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian].
5. Bej, L.B. and Trostynska, O.M. (2009). Osoblyvosti navchannia ukrainskoi movy inozemnykh studentiv na Skhodi Ukrainy [Peculiarities of Teaching Ukrainian to Foreign Students in the East of Ukraine]. *Mova i kultura [Language and culture]*. Kyiv, 1 (113), Vol. 11. pp. 356–365 [in Ukrainian].
6. Bej, L.B. and Trostynska, O.M. (2008). Problemy vykladannia ukrainskoi movy riznym katehoriiam inozemnykh hromadian [Problems of Teaching the Ukrainian Language to Different Categories of Foreign Citizens]. *Vykladannia mov u vyshchych navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations]*. Kharkiv, 12, pp. 48–59 [in Ukrainian].
7. Vakulenko, K.R. (2021). Oleksa Myshanych – doslidnyk davnoi ukrainskoi literatury [Oleksa Myshanych, a Researcher of Ancient Ukrainian Literature]. *Candidate’s thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
8. Trostynska, O.M. and Ushakova, N.I. (Eds.) (2009). *Yedyna typova navchalna prohrama z ukrainskoi movy dlia studentiv-inozemtsiv osnovnykh fakulitetiv nefilolohichnoho profilu vyshchych navchalnykh zakladiv Ukrainy 3–4 rivniv akredytatsii, Ch. 3 [The Unified Typical Study Program of the Ukrainian Language for Foreign Students of the Main Faculties of the Non-philological Profile of Higher Educational Institutions of Ukraine, 3-4 Levels of Accreditation, Part 3]*. Kyiv: National Technical University of Ukraine “KPI” [in Ukrainian].
9. Karpenko, N.O. (2009). Struktura, semantyka i funktsii nepodilnykh diieslivno-imennykovykh spoluk u suchasni ukrainskii movi [Structure, semantics and functions of indivisible verb-noun compounds in the modern Ukrainian language]. *Extended abstract of candidate’s thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
10. Kozhushko, I.A. (2015). Innovatsiini pidkhody ta metody vykladannia ekspres-kursu ukrainskoi movy yak inozemnoi [Innovative Approaches and Methods of Teaching an Express Course of the Ukrainian Language as a Foreign Language]. *Vykladannia mov u vyshchych navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations]*. Kharkiv, 27, pp. 42–50.

11. Kozhushko, I.A. (2011). Formuvannia kontseptosfery “mobilnyi zviazok” v ukrainskii movnii kartyni svitu [Formation of the Concept Sphere “Mobile Communication” in the Ukrainian Linguistic Picture of the World]. *Extended abstract of candidate’s thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
12. Kushnir, I.M. (2020). An Integrative Model of the Methodological System of Teaching the Ukrainian Language to English-speaking Students of Higher Medical Education. *Vykladannia mov u vyshchykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations]*. Kharkiv, 37, pp. 36–51 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2020-37-03>.
13. Kushnir, I.M. (2020). Communicative Act as a Main Unit of Learning the Ukrainian Language as a Foreign Language. *Vykladannia mov u vyshchykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations]*. Kharkiv, 36, pp. 131–148 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2020-36-10>.
14. Ushakova, N.I., Alekseenko, T.M., Kushnir, I.M., Manivska, T.Ie. and Petrenko, I.P. (2018). *Paralel: Ukrainska mova dlia pochatkivtsiv: Bazovyi kurs [Parallel. Ukrainian Language for Beginners: Basic Course]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian].
15. Ushakova, N.I., Alekseenko, T.M., Kushnir, I.M. and Petrenko, I.P. (2017). *Paralel: Ukrainska mova dlia pochatkivtsiv: Vstupnyi kurs [Parallel. Ukrainian Language for Beginners: Introductory Course]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian].
16. Ushakova, N.I., Alekseenko, T.M., Kushnir, I.M. and Petrenko, I.P. (2019). *Paralel: Ukrainska mova dlia pochatkivtsiv: Osnovnyi kurs [Parallel. Ukrainian Language for Beginners: Basic Course]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian].
17. Trostynska, O.M. (2011). *Ukrainska mova dlia rosiiskomovnykh inozemnykh studentiv [Ukrainian Language for Russian-speaking Foreign Students]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian].
18. Trostynska, O.M., Bej, L.B., Petrov, I.V. and Ushakova, N.I. (2010). Navchalnyi kompleks z ukrainskoi movy dlia inozemtsiv [Ukrainian Course for Foreigners]. *Vykladannia mov u vyshchykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations]*. Kharkiv, 16, pp. 224–230 [in Ukrainian].
19. Trostynska, O.M. and Kozhushko, I.A. (2014). Problemy pidhotovky maibutnikh vykladachiv ukrainskoi movy yak inozemnoi [Problems of Training Future Teachers of Ukrainian as a Foreign Language]. *Vykladannia mov u vyshchykh navchalnykh zakladakh osvity na*

- suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations].* Kharkiv, 25, pp. 58–65 [in Ukrainian].
20. Trostynska, O.M. and Kopylova, O.V. (2018). Grammatical aspect in teaching Ukrainian as a foreign language. *Vykladannia mov u vyshchykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations].* Kharkiv, 32, pp. 101–111 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2018-32-09>.
 21. Trostynska, O.M. and Petrov, I.V. (2011). Teaching of the Ukrainian Language as a Foreign One: Problems, Search, Perspectives. *Vykladannia mov u vyshchykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations].* Kharkiv, 18, pp. 239–249 [in Ukrainian].
 22. Trostynska, O.M. and Ushakova, N.I. (2008). Intehruvannia zmistovoi ta orhanizatsiinoi skladovykh navchannia u modulnii prohrami z ukrainskoi movy dlia inozemnykh studentiv-nefilolohiv [Integration of Content and Organizational Components of Education in a Ukrainian Language Module Program for Foreign Non-philology Students]. *Vykladannia mov u vyshchykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations].* Kharkiv, 13, pp. 92–101 [in Ukrainian].
 23. Trostynska, O.M. and Ushakova, N.I. (2009). Sotsialno-kulturnyi aspekt navchalnoi prohramy z ukrainskoi movy dlia inozemnykh studentiv [The Socio-cultural Aspect of the Ukrainian Language Curriculum for Foreign Students]. *Mova i kultura [Language and culture].* Kyiv, 11, Vol. 7 (119), pp. 268–275 [in Ukrainian].
 24. Ushakova, N.I. (2011). Pidruchnyk z movy navchannia dlia inozemnykh studentiv yak chynnyk formuvannia efektyvnoho osvitnoho seredovyshcha [A Textbook on the Language of Instruction for Foreign Students as a Factor in the Formation of an Effective Educational Environment]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka [Problems of the modern textbook].* Kyiv, 11, pp. 451–457 [in Ukrainian].
 25. Ushakova, N.I. (2012). Pidruchnyk z movy navchannia yak zasib realizatsii kontseptsii movnoi pidhotovky inozemtsiv u vyshchykh navchalnykh zakladakh Ukrainy [A Textbook on the Language of Instruction as a Means of Implementing the Concept of Language Training of Foreigners in Higher Educational Institutions of Ukraine]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka [Problems of the modern textbook].* Kyiv, 12, pp. 730–735 [in Ukrainian].

26. Ushakova, N.I. (2017). The principles of structuring the content of the modern textbook on a language of study for educational migrants. *Vykladannia mov u vyshchyykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations]*. Kharkiv, 30, pp. 142–155 [in Ukrainian].
27. Ushakova, N.I. and Alekseenko, T.M. (2019). The conception of language training of applicants for higher medical education (model 1 – the English-language mode of study). *Vykladannia mov u vyshchyykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations]*. Kharkiv, 34, pp. 219–235 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2019-34-16>.
28. Ushakova, N.I. and Alekseenko, T.M. (2020). Model orhanizatsii profesiino orientovanoi movnoi pidhotovky inozemnykh studentiv-medykiv 2 kursu anhlomovnoi formy navchannia [Model of Organization of Professionally Oriented Language Training of Foreign Medical Students of the 2nd year of the English-language Form of Education]. *Metodolohiia ta praktyka linhvistychnoi pidhotovky inozemnykh studentiv [Methodology and Practice of Linguistic Training of Foreign Students]*. Vol. 14. Kharkiv: KhNMU, pp. 107–109 [in Ukrainian].
29. Ushakova, N.I., Alekseenko, T.M. and Kushnir, I.M. (2022). Visual aids in teaching Ukrainian as a foreign language. *Vykladannia mov u vyshchyykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations]*. Kharkiv, 40, pp. 80–95 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2021-40-06>
30. Ushakova, N., Domnich, S., Kushnir, I. and Trostynska, O. (2019). Model pidhotovky inozemnykh здобувачив vyshchoi osvity v Kharkivskomu natsionalnomu universyteti imeni V.N. Karazina [Model of training of foreign students of higher education at V.N. Karazin Kharkiv National University]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal “Universytety i liderstvo” [International Scientific Journal “Universities and Leadership”]*, 2 (8), pp. 32–48 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2019-8-2-32-48>
31. Ushakova, N.I. and Petrov, I.V. (2012). *Znaiomtes: Ukraina. Teksty dlia chytannia i rozvytku vmin mizhkulturnoho spilkuвання [Meet: Ukraine. Texts for Reading and Developing Intercultural Communication Skills]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian].
32. Ushakova, N.I. and Trostynska, O.M. (2014). Vyvchennia ukrainskoi movy studentamy-inozemtsiamy: kontseptualni zasady [Learning of the Ukrainian Language by Foreign Students: Conceptual Foundations]. *Teoriia i praktyka vykladannia ukrainskoi movy yak inozemnoi [Theory*

- and Practice of Teaching Ukrainian as a Foreign Language*]. Lviv, 9, pp. 12–21 [in Ukrainian].
33. Ushakova N.I., Trostynska O.M., Kopylova O.V. et al. (2017). *Ukrainska mova: pidruchnyk dlia inozemnykh studentiv 1 kursu nefilologichnykh spetsialnosti* [Ukrainian language: a textbook for 1st year foreign non-philological students]. Ushakova, N.I. (Ed.). Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian].
34. Ushakova, N., Alekseenko, T., Kushnir, I., Zozulia, I. and Uvarova, T. (2022). Storytelling Technique in Teaching Ukrainian as a Foreign Language Remotely. *Theory and Practice in Language Studies*, 12(4), pp. 629–638 [in English]. DOI: <https://doi.org/10.17507/tpls.1204.02>.

The article was received by the editors 07.09.2022.

The article was recommended for printing 02.11.2022.

In cites: Ushakova N., Trostynska O., Kushnir I. (2022). Formation and development of the language training methodology for foreign students at classical university. Part 3. Teaching the Ukrainian language. *Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 41, pp. 60–81. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2022-41-04> [in Ukrainian].

ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНА МОВНА ПІДГОТОВКА ІНОЗЕМНИХ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ірина Черновалюк

канд. філол. наук, доцент кафедри української мови
та мовної підготовки іноземців Одеського національного
університету імені І.І. Мечнікова (65023, Одеса, пров. Маяковського, 7);
e-mail: i.chernovaluk1@gmail.com; orcid: <https://orcid.org/0000-0003-2924-4036>

Статтю присвячено вирішенню актуальної для сучасної вищої освіти лінгводидактичної проблеми – визначенню науково-методичних засад професійно орієнтованої мовної підготовки іноземних студентів. Мета статті полягає в обґрунтуванні основних методичних механізмів реалізації завдань професійної спрямованості мовної підготовки іноземних бакалаврів. Іншомовна комунікативна компетентність є важливим складником готовності майбутніх фахівців до здійснення професійної діяльності в сучасних умовах. Для здобувачів вищої освіти іноземна мова виконує роль освітньої дисципліни, засобу навчання та професійного вдосконалення. Використано такі методи наукового пошуку: аналіз актуальних джерел із теми дослідження, вивчення досвіду вітчизняної та зарубіжної педагогіки щодо навчання професійного мовлення, реалізація вибраних підходів та методик на практиці, аналіз апробації запропонованих методичних рішень. У статті систематизовано сучасні підходи до відбору змісту навчання спілкування у професійній сфері комунікативного підключення. Уточнено зміст понять: принцип професійної спрямованості мовної освіти, професійний складник комунікативної компетентності, вимоги до змісту професійно орієнтованого навчального контенту, уточнено характеристики методів навчання іноземних студентів професійного мовлення.

Встановлено, що формування професійного складника комунікативної компетентності у сучасних умовах вимагає залучення додаткових навчальних засобів та розроблення методично доцільних прийомів, визначення форм роботи, створення мотиваційних педагогічних умов, що сприяють формуванню позитивного ставлення до процесу навчання. З метою реалізації визначених лінгводидактичних умов розроблено програму, що враховує сучасні вимоги до мовного та мовленнєвого контенту, впровадження в процес навчання інноваційних технологій

Запропонований підхід до відбору змісту та методів навчання забезпечує формування професійного складника іншомовної компетентності та дозволяє ефективно організувати навчальний процес в

академічних групах іноземних студентів, які навчаються за освітніми програмами економічного напрямку. Перспективи подальшого дослідження цієї проблеми полягають у розробці інноваційного методичного забезпечення формування професійного складника комунікативної компетентності іноземних студентів, підвищення ефективності організації та досягнення високої результативності навчального процесу.

***Ключові слова:** іноземні студенти, професійно орієнтоване навчання мови, професійний складник комунікативної компетентності.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Конкурентоспроможність української системи вищої освіти в європейському освітньому просторі, можливість ефективної співпраці з європейськими закладами вищої освіти, привабливість українських університетів для освітніх мігрантів, зокрема реалізація програм подвійних дипломів залежить від визначення наукових і методичних засад розроблення та практичної реалізації новітніх підходів до забезпечення якості освіти майбутніх фахівців. Саме якісна освіта, зокрема здатність учитися упродовж життя, забезпечує всебічний розвиток особистості, а високий рівень професійної підготовки є запорукою успішної соціалізації молодшої людини. Компетентнісний підхід до визначення рівня професійної підготовки фахівця передбачає формування певного переліку знань і вмінь, зокрема вміння професійної комунікації рідною та іноземними мовами. Професійне зростання в сучасному полікультурному світі можливе за умови здатності людини отримувати нові знання різними мовами, використовувати для цього різні джерела інформації, сучасні інформаційні технології.

Як підкреслюють провідні фахівці в галузі мовної підготовки іноземних здобувачів вищої освіти, «інтеграція та глобалізація інформаційних і культурних процесів зумовлюють потреби модернізації освітньої системи України за всіма напрямками, що вимагає розроблення концептуальних засад у кожному з них. Навчання іноземних студентів є одним із таких напрямів, важливим чинником становлення української держави як рівноправного партнера у створенні світового освітнього простору» [18: 136].

Зазначені тенденції визначають напрями розвитку сучасної теорії та методики викладання іноземних мов, зокрема мови навчання освітніх мігрантів, які здобувають вищу освіту в

нерідному культурному та мовному середовищі. Реалізація навчально-професійних комунікативних потреб іноземних студентів українських ЗВО вимагає вдосконалення системи їхньої професійно орієнтованої мовної підготовки на різних освітніх рівнях.

Аналіз актуальних досліджень. Методика мовної підготовки іноземних здобувачів вищої освіти ґрунтується на надбанні методики навчання іноземних мов, окремим напрямом якої є навчання студентів немовних спеціальностей. Проблеми викладання іноземних мов у системі вищої професійної освіти досліджуються авторами з різних позицій: проблеми формування комунікативних умінь засобами іноземної мови (І. Зимня, О. Леонтьєв, Ю. Пассов та ін.); навчання мови спеціальності (О. Копилова, О. Митрофанова, Н. Піротті); проблеми мовної підготовки як складника професійної підготовки у вищій школі (Є. Малюга, І. Рапопорт, Є. Воевода, Л. Костикова та ін.).

Сучасні науковці та методисти вивчають проблеми формування мовної компетенції іноземних студентів економічного профілю засобами дистанційних технологій [22], аналізують характеристики тексту як основної одиниці навчання мови [6]. Ґрунтовний аналіз становлення і розвитку методики мовної підготовки іноземних студентів немовних спеціальностей на прикладі класичного університету здійснено Н. Ушаковою, О. Тростинською, І. Кушнір [17]. Автори проаналізували основні методи і підходи, що застосовуються у навчанні іноземних студентів, описали систему навчально-методичного забезпечення, яка розроблена кафедрою мовної підготовки І Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Утім, сучасні вимоги до професійної підготовки здобувачів вищої освіти визначають актуальність наукового вирішення проблеми формування професійного складника комунікативної компетентності іноземних студентів немовних спеціальностей та вдосконалення методичної системи створення мовного та мовленнєвого контенту, розроблення навчальних засобів та доцільних прийомів, визначення форм роботи, організацію педагогічних умов, що сприяють формуванню мотивації до процесу навчання. Уважаємо за необхідне розробити програму, що має формувати компетентнісні характеристики сучасного фахівця шляхом упровадження названих компонентів у навчальний процес.

Мета дослідження полягає у визначенні й уточненні науково-методичних засад, узагальненні методичних принципів формування в іноземних здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти вмінь професійно орієнтованого спілкування засобами іноземної (української) мови, якою здійснюється освітній процес.

Виклад основного матеріалу. Організація освітнього процесу іноземних студентів як підгрунтя формування вмінь навчальної та майбутньої професійної діяльності є важливим складником інтеграції українських ЗВО до світового освітнього простору. Визначальним компонентом отримання іноземними студентами вищої професійної освіти є мовна підготовка, яка вирішує завдання інтелектуального розвитку особистості, бо володіння мовою є засобом систематичного розвитку професійної компетентності. Належний рівень володіння мовою навчання є передумовою підвищення загальнокультурного рівня майбутніх фахівців, зокрема вмінь навчатися, отримувати професійну інформацію із різних джерел, осмислювати та узагальнювати її. Крім того, володіння іноземною мовою є важливим чинником успішної майбутньої професійної діяльності молодих фахівців [12: 4].

Предметом наших наукових розвідок є професійно орієнтований підхід до мовної підготовки іноземних студентів, який передбачає формування та розвиток здатності іншомовного спілкування у конкретних професійних, ділових, навчально-наукових комунікативних ситуаціях. Важливість цього підходу обумовлена завданнями здійснення майбутньої професійної діяльності, відповідність сформованих компетентностей професійним критеріям, які будуть висуватися до молодих фахівців.

Професійно орієнтований підхід, навчання мови спеціальності вже багато років є актуальною темою науково-методичних пошуків лінгводидактів (О. Копилова, О. Митрофанова, Н. Піротті, О. Титаренко). Вирішальним чинником організації навчального процесу є врахування комунікативних потреб майбутніх біологів, економістів, математиків тощо. Визначення змісту та обсягу навчального контенту, перелік комунікативно необхідних видів мовленнєвої діяльності для певного контингенту учнів є передумовою доцільної організації навчального процесу.

Підкреслимо, що професійний складник є необхідною частиною загальної комунікативної компетентності, функціонування якої передбачає здатність людини спілкуватися в усіх сферах спілкування: соціокультурній, професійній (навчально-професійній), офіційно-діловій, побутовій. Уміння спілкування базуються на засвоєнні системи мови, формуванні мовної компетенції, що у свою чергу має фонетичний, лексичний, граматичний аспекти [16]. Для певної сфери комунікації кожний аспект має особливості, що мають бути враховані під час створення навчального контенту і методичної системи, що керуватиме його засвоєнням [16; 19].

Отже, передумовою реалізації професійного складника комунікативної компетентності є формування та розвиток умінь у рецептивних і продуктивних видах мовленнєвої діяльності в навчально-професійній сфері спілкування на основі відбору граматичного та лексичного матеріалу, який відповідає термінологічним характеристикам і структурі текстів певної науки (навчальної дисципліни).

Цільовим контингентом нашого дослідження є іноземні здобувачі економічного профілю, тому зазначені вище завдання мають бути інтерпретовані відповідно до тематичної характеристики текстів, які будуть використані в якості навчального матеріалу, синтаксичних особливостей таких текстів, їхнього термінологічного наповнення. Також вважаємо необхідним визначення переліку актуальних для певної студентської аудиторії комунікативних ситуацій для формування в учнів умінь реалізації певних комунікативних інтенцій. В нашому випадку це ситуації та інтенції професійного спілкування в процесі опанування економічних дисциплін, а в подальшому в галузі економіки.

Важливо вирішувати навчально-професійні завдання відповідно до рівня володіння мовою, певного освітнього рівня та етапу навчання. За визначеною провідними науковцями відповідністю вимог до рівня мовної підготовки здобувачів вищої освіти європейським рівням володіння іноземною мовою [15] навчання в українському ЗВО можуть починати учні, які володіють мовою отримання освіти на рівні B1. Протягом навчання у виші цей рівень має підвищитись і відповідати когнітивно-діяльнісним характеристикам рівня B2. Тож інтеграція системи вищої освіти

України до світового освітнього простору має здійснюватись і відповідно до цих вимог.

Як було зазначено, важливим компонентом розроблення системи викладання української мови як іноземної певному контингенту учнів є зміст мовної освіти, який містить такі взаємопов'язані складники: лінгвістичний (мовний), мовленнєвий, інтенційний, що мають особливості для кожної сфери комунікативного підключення. Для навчання професійного спілкування до мовного складника належить також певний набір термінологічної лексики. Засвоєння цього шару лексичного матеріалу має здійснюватись відповідно до рівня володіння іноземцями мовою навчання (українською).

Формування професійного складника комунікативної компетентності іноземних добувачів вищої освіти економічного напрямку передбачає створення організаційно-педагогічних умов навчання, спрямованих на забезпечення функціонування та розвиток розумових лінгвокомунікативних механізмів учнів засобами відібраного навчального контенту. Комплексна реалізація названих вимог, а також принципів комунікативної спрямованості навчального процесу і навчальної дисципліни «Українська мова як іноземна» та компетентнісного підходу до формування комунікативних умінь дозволить створити ефективне освітнє професійно орієнтоване комунікативне середовище.

Важливим компонентом методичного забезпечення навчального процесу є підготовка матеріалів для самостійної роботи, визначення логіки переходу від навчальної діяльності під керівництвом викладача до самостійного опрацювання програмного матеріалу. Перевірка успішності опанування студентами цієї частини матеріалу передбачає упровадження різних форм контролю, зокрема тестових завдань закритого та відкритого типу. В сучасних умовах нагальною потребою є розроблення технологій і створення матеріалів комп'ютерного контролю, який студент може виконати в зручний час, знаходячись у різних умовах.

Реалізація завдань формування професійного складника комунікативної компетентності іноземних студентів, які опановують економічні спеціальності, можлива за умов створення навчально-методичного забезпечення: навчальних планів освітніх програм, робочих програм навчальних дисциплін, навчально-

методичних комплексів, підручників і навчальних посібників, зокрема електронних, словників та довідників, робочих зошитів тощо. Актуальним напрямом сучасної лінгводидактики є розроблення дистанційних курсів, вивчення та використання можливостей використання освітніх платформ, месенджерів тощо.

Прокоментуємо шляхи вирішення зазначеної лінгводидактичної проблеми. Наприклад, для іноземних бакалаврів, які навчаються в ОНУ імені І.І. Мечникова за напрямом «Економіка», розроблено програму, що враховує пропонований підхід до мовної підготовки іноземців. Робоча програма навчальної дисципліни «Українська мова як іноземна» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Економіка» Першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 051 Економіка галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки з освітньо-професійною кваліфікацією бакалавр з економіки. Крім зазначених вище вимог автори програми спиралися на лінгводидактичні принципи функціональності, ситуативно-тематичної організації та комунікативно доцільної мінімізації матеріалу, вивчення лексики та морфології на синтаксичній основі тощо.

Програма має структуру, що відповідає вимогам до таких документів у системі вищої освіти: містить пояснювальну записку, де зазначено цілі та завдання вивчення навчальної дисципліни, методи навчання. Наведено основний мовний та комунікативний матеріал, зміст та обсяг знань, вимоги до мовленнєвих умінь та мовних навичок для певного рівня володіння мовою, а також очікувані результати – загальні та фахові компетентності, що повинен опанувати здобувач вищої освіти. У додатку розміщено тексти, що відповідають комунікативним потребам студентів зазначеної спеціальності, перелік тем та ситуацій, у яких учні мають реалізовувати здобуті знання та сформовані вміння. За вимогами програма також містить основний та додатковий списки навчально-методичної літератури та посилання на інтернет-ресурси.

Метою викладання дисципліни є формування у студентів економічного профілю навчання комунікативної компетентності на основі мовної та мовленнєвої компетенцій, здатності самостійно обирати комунікативно доцільні мовні одиниці та стратегії спілкування в навчально-професійному середовищі університету.

Відповідно до зазначеної мети завдання навчальної дисципліни полягає у формуванні у здобувачів вищої освіти когнітивно-діяльнісного комплексу, що складається із компонентів «знати» та «вміти» (знань одиниць і системи української мови та вмінь їх практичного використання для вирішення завдань навчання і спілкування).

Врахування принципу наступності знаходить своє відображення у побудові змістовних модулів, тематичних планах занять, що моделюють ситуації реального професійного спілкування.

Оволодіння знаннями із профільних навчальних дисциплін (слухання лекцій, підготовка до практичних та семінарських занять й участь у них, опрацювання наукової та навчальної літератури, написання рефератів, курсових та дипломних робіт) реалізується в межах навчально-наукового дискурсу на матеріалі текстів наукового стилю мовлення. Саме характеристики текстів цього стилю (лексичні, граматичні, структурні) є основою побудови системи роботи з навчальними текстами, вибору мовних, мовленнєвих, комунікативних вправ для розвитку вмінь видів мовленнєвої діяльності.

Отже, підґрунтям опанування мови спеціальності стає граматичний матеріал, відібраний відповідно до особливостей функціонування у конкретному підстилі наукового мовлення, а також рівня володіння мовою, якого учні мають досягти. Формування граматичних навичок передбачає вивчення граматичних форм і синтаксичних конструкцій, притаманних науковому стилю мовлення. У якості одиниці організації мовного матеріалу виступають мовні моделі, що вводяться на початку кожної теми і визначають навчальну спрямованість заняття. Інваріантна модель заповнюється мовним матеріалом відповідно до спеціальності студентів. Вправи, що формують граматичні навички, є складником передтекстового блоку текстової діяльності. Розвиток мовної компетенції передбачає виконання імітативних, підстановчих, трансформаційних вправ на рівні слова, словосполучення, речення.

Лексичний аспект роботи базується на таких видах завдань, як підбір антонімів, синонімів, вправи на визначення логіко-сислової та лексико-граматичної сполучуваності слів, закінчення речень. Вважаємо, що вивчення професійної лексики –

термінологічної основи мови спеціальності – є одним із найважливіших компонентів професійно орієнтованої мовної підготовки інофонів. У процесі засвоєння спеціальної лексики та розвитку лексичного складника мовної компетенції формується уявлення про системні зв'язки між лексичними одиницями, стилістичну специфіку, про їхні семантичні можливості. Сформованість лексичного складника мовної компетенції майбутніх економістів є комплексною характеристикою і передбачає володіння знаннями загальнонаукової лексики, основними поняттями навчального курсу, який став базою розроблення текстотеки лінгвістичної дисципліни, володіння лексичним мінімумом, що відповідає певному рівню володіння мовою.

Програма дисципліни «українська мова як іноземна» розроблена з урахуванням лінгводидактичного постулату, згідно якого мовна компетенція є підґрунтям мовленнєвої, тож опанування аспектів мови здійснюється під час взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності.

Мовні навички є передумовою формування вмінь сприйняття та продукування письмового та усного повідомлення, осмислення та інтерпретації інформації іноземною мовою.

Одиницею навчання та базою для формування відповідних мовленнєвих навичок є текст. Студент має зрозуміти текст під час читання та аудіювання, а також вміти створити власне висловлювання – усне або письмове.

Вважаємо, що методичним орієнтиром розроблення контенту робочих програм навчальних дисциплін лінгвістичного циклу для іноземних здобувачів вищої освіти є Єдина типова навчальна програма [1], де сформульовано основні вимоги до навчання видів мовленнєвої діяльності.

«Під час **читання** іноземні студенти повинні використовувати залежно від характеру тексту і цільових настанов різні види читання: навчальне, ознайомче, проглядове, реферативне, а також їхні різновиди (ознайомчо-навчальне, проглядово-ознайомче, ознайомчо-реферативне), тобто використовувати гнучке читання залежно від комунікативних установ.

Під час **аудіювання** студенти повинні цілком розуміти текст, який слухають у швидкому темпі, вміти використовувати почуту інформацію в будь-якому виді мовленнєвої діяльності.

Під час **усного мовлення** студенти повинні володіти вміннями монологічного і діалогічного мовлення, брати участь у дискусіях на професійні, суспільно-політичні та соціально-культурні теми.

Під час **писемного мовлення** студенти повинні вміти створювати тексти за жанрами (анотації, реферати, автобіографія, резюме тощо)» [1: 5-6].

Отже, під час навчання читання мають бути сформовані вміння отримувати необхідну інформацію, сегментувати текст, визначати актуальний зміст. Професійно орієнтований текстовий матеріал дає можливість сформувати адекватне уявлення про функціонування економічних понять у науковому мовленні, розширити лексичний запас студентів за допомогою спеціальної лексики, познайомити з типовими конструкціями наукового стилю.

Тексти фахового спрямування є також джерелом для розроблення матеріалів аудіювання, предметом обговорення на заняттях, основою для використання в навчально-професійних комунікативних ситуаціях, тобто для цілеспрямованої і продуктивної мовленнєвої діяльності студентів. Завданням професійно орієнтованої мовної підготовки, які реалізуються під час навчання за розробленою програмою, є опрацювання засобами української мови інформації, яка доповнює та поглиблює навчальний матеріал, що опановується студентами під час вивчення профільних дисциплін [20].

Крім того, аналіз та обговорення змісту та структури наукового тексту, вилучення головної та другорядної інформації; складання планів і тез є передумовою формування вмінь створення студентами власних текстових продуктів, що є складниками навчально-професійної комунікації (анотація, реферат, доповідь, наукова дискусія тощо). Майбутні фахівці мають уміти знаходити необхідну інформацію та передавати її у стислому вигляді в усній та письмовій формі.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Здійснений в даному дослідженні аналіз науково-методичних засад, узагальнення методичних принципів формування в іноземних здобувачів вищої освіти вмінь професійно

орієнтованого спілкування засобами мови навчання (української) дозволив схарактеризувати сучасний стан розроблення означеної лінгводидактичної проблеми. Описано принципи створення робочої програми навчальної дисципліни «Українська мова як іноземна», які втілюють сучасні здобутки методики навчання іноземних мов, ефективні методи та принципи навчання.

Професійне спрямування мовної підготовки інофонів є запорукою реалізації їхніх навчально-професійних комунікативних потреб засобами української мови, формує стійку мотивацію до оволодіння мовою, якою здійснюється освітній процес.

Кількість іноземних студентів, аспірантів, стажистів, якість їхньої підготовки є визначенням науково-методичного рівня закладу вищої освіти, його рейтингу в європейській та світовій освітній спільноті. Тому подальші наукові розвідки щодо оптимізації мовної підготовки іноземців в українських університетах залишаються актуальною науково-методичною проблемою. Найбільш затребуваним вважаємо дослідження можливостей новітніх технологій, розроблення принципів створення навчального контенту для інтерактивного навчання, результативної самостійної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єдина типова навчальна програма з української мови для студентів іноземців основних факультетів нефілологічного профілю вищих навчальних закладів України III–IV рівнів акредитації іноземців основних факультетів нефілологічного профілю вищих навчальних закладів України III–IV рівнів акредитації / Дзюбенко Л.І., Дубічинський В.В., Чезганов С.А.; за ред. О.М. Тростинської, Н.І. Ушакової. Київ: НТУ «КП», 2009. Ч. 3. 52 с.
2. Закон України «Про освіту». 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 21.08.2022).
3. Кецик-Зінченко У.В. Особливості професійно-орієнтованого навчання іноземної мови студентів немовних спеціальностей. *Молодь і ринок*. № 9 (176). 2019. С. 101–106.
4. Кісіль Л.М. Сутність навчання професійно орієнтованого діалогічного мовлення студентів-іноземців базових факультетів інженерних спеціальностей. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. Вип. 22. С. 134–141.

5. Коваль Л.М. Формування у студентів немовних вищих навчальних закладів англомовної професійно орієнтованої мовної компетенції. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20 (4). С. 318–321.
6. Копилова О.В. Науковий текст як основна одиниця навчання мови іноземних студентів-економістів. *Проблеми і перспективи мовної підготовки іноземних студентів*: збірник наукових статей за матеріалами XIV Міжнародної науково-практичної конференції (23 жовтня 2020 р.). Харків: ХНАДУ, 2020. С. 320–326.
7. Копилова О.В. Понятійний апарат економіки в системі навчання мови іноземних студентів. *Проблеми і перспективи мовної підготовки іноземних студентів у закладах вищої освіти*: збірник наукових статей за матеріалами XVI Міжнародної науково-практичної конференції (19 жовтня 2021 р.). Харків: Видавництво Іванченка І.С., 2021. С. 335–340.
8. Копилова О.В. Формування професійно орієнтованої комунікативної компетенції іноземних студентів економічного профілю засобами дистанційних технологій. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2019. Вип. 34. С. 66–78. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2019-34-05>.
9. Корнева З. Компонентний склад іншомовної професійно орієнтованої комунікативної компетентності студентів ВТНЗ. *Молодь і ринок*. № 6 (113). 2014. С. 36–41.
10. Локшина О. Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя: оновлене бачення 2018 року. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 3. С. 21–30. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-3-21-30>.
11. Образцов П.И., Иванова О.Ю. Профессионально-ориентированное обучение иностранному языку на неязыковых факультетах вузов. Орел. 2005. 114 с.
12. Піротті Н.В. Типологія науково-дослідних завдань у викладанні іноземних мов. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків, 2008. Вип. 12. С. 193–199.
13. Тарнопольський О.Б., Корнева З.М. Аспектний підхід до навчання англійської мови для спеціальних цілей у немовних ВНЗ. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна*. 2011. Вип. 18. С. 231–239.
14. Ушакова Н.І. Про відповідність програм з мовної підготовки іноземних студентів європейським компетенціям володіння іноземною мовою. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. Вип. 14. С. 225–234.
15. Ушакова Н.І., Тростинська О.М., Дубічинський В.В. Концепція мовної підготовки іноземців у ВНЗ України. *Викладання мов у вищих*

- навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки.* Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. Вип. 19. С. 136–146.
16. Ушакова Н., Тростинська О. Вивчення української мови студентами-іноземцями: концептуальні засади. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної: збірник наук. праць.* Львів: вид-во Львівського нац. ун-ту, 2014. Вип. 9. С. 12–21.
 17. Ушакова Н.І, Тростинська О.М., Кушнір І.М. Становлення і розвиток методики мовної підготовки іноземних студентів класичного університету. Частина 1. Навчання студентів немовних спеціальностей. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки.* Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2021. Вип. 38. С. 205–235. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2021-38-14>.
 18. Цепко Т.А., Андросюк Г.Л. Сучасні тенденції у викладанні англійської мови у закладах вищої освіти. *Інноваційна педагогіка.* 2020. № 1. С. 39–43. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.3-8>.
 19. Чередніченко Г.А., Шапран Л.Ю., Куниця Л.І. Методика навчання іншомовного професійно-орієнтованого читання студентів немовних вищих навчальних закладів. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки.* Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. Вип. 17. С. 150–157.
 20. Kopylova O.V., Titarenko O.O. The formation of language competence of foreign students-economists by means of distance technologies. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки.* Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2021. Вип. 38. С. 111–123. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2021-38-08>.

Стаття надійшла до редакції 01.10.2022.

Статтю рекомендовано до друку 02.11.2022.

Як цитувати: Черновалюк І. Професійно орієнтована мовна підготовка іноземних здобувачів вищої освіти. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки.* Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2022. Вип. 41. С. 82–99. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2022-41-05>.

PROFESSIONALLY ORIENTED LANGUAGE TRAINING FOREIGN HIGHER EDUCATION ACQUIRES

Irina Chernovalyuk

Candidate of Philology (PhD), Associate Professor, the Ukrainian
language department and language training of foreigners,

I.I. Mechnikov Odessa National University (65023, Odessa, 7 Mayakovsky lane);
e-mail: i.chernovaluk1@gmail.com; orcid:<https://orcid.org/0000-0003-2924-4036>

The article is devoted to the solution of the linguistic didactic problem relevant for modern higher education – the definition of the scientific and methodological foundations of professionally oriented language training of foreign students. The purpose of the article is to substantiate the main methodical mechanisms for the implementation of the tasks of the professional orientation of the language training of foreign bachelors. Foreign language communicative competence is an important component of the readiness of future specialists to carry out professional activities in modern conditions. For students of higher education, a foreign language plays the role of an educational discipline, a means of learning and professional improvement.

The following methods of scientific research were used: analysis of current sources on the topic of research, study of the experience of domestic and foreign pedagogy in teaching professional speech, implementation of selected approaches and methods in practice, analysis of approbation of proposed methodological solutions. The article systematizes modern approaches to selecting the content of communication training in the professional field of communicative connection. The content of concepts has been clarified: the principle of professional orientation of language education, the professional component of communicative competence, requirements for the content of professionally oriented educational content, the characteristics of the methods of teaching foreign students of professional speech have been clarified.

It was established that the formation of the professional component of communicative competence in modern conditions requires the involvement of additional educational tools and the development of methodically appropriate techniques, the definition of language training forms, the creation of motivational pedagogical conditions that contribute to the formation of a positive attitude to the learning process. To implement the specified linguistic and didactic conditions, a program that considers modern requirements for language and speech content, the introduction of innovative technologies into the learning process has been developed.

The proposed approach to the selection of content and teaching methods ensures the formation of a professional component of foreign language competence and allows for the effective organization of the educational process in academic groups of foreign students studying in economic education programs. Prospects for further research of this problem lie in the development of innovative methodical support for the formation of the professional component of the communicative competence of foreign students, increasing the efficiency of the organization and achieving high effectiveness of the educational process.

Keywords: *foreign students, professional component of communicative competence, professionally oriented language teaching.*

REFERENCES

1. Dzyubenko, L.I., Dubichynskiy, V.V. and Chezganov, S.A. (2009). *Yedyna typova navchalna programa z ukrayinskoyi movy dlya studentiv inozemciv osnovnykh fakultetiv nefilologichnogo profilyu vyshhykh navchalnykh zakladiv Ukrainy III–IV rivniv akredytatsiyi* [The single standard curriculum of the Ukrainian language for foreign students of the main faculties the non-philological profile higher educational institutions of Ukraine of the III-IV levels of accreditation for foreigners of the main faculties of the non-philological profile of the higher educational institutions of Ukraine of the III-IV levels of accreditation] / Trostynska, O.M., Ushakova, N.I. (Eds.). Kyiv: NTU “KPI”, Ch. 3 [in Ukrainian].
2. *Zakon Ukrainy “Pro osvitu”* [Law of Ukraine “On Education”]. (2017). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [Accessed 21 Aug. 2022] [in Ukrainian].
3. Kecyk-Zinchenko, U.V. (2019). Features of profession-oriented foreign language teaching for students of non-linguistic faculties. *Youth and market*, 9 (176), pp. 101–106 [in Ukrainian].
4. Kasil, L.M. (2013). Sutnistj navchannja profesijno orijentovanogho dialoghichnogho movlennja studentiv-inozemciv bazovykh fakuljtetiv inzhenernykh specialjnostej [The Essence of Teaching Professionally-Oriented Dialogue Speech to the Foreign Students of Engineering Specialties at the Main Departments]. *Vykladannia mov u vyshchyykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky* [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations]. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 22, pp. 134–141 [in Ukrainian].
5. Koval, L.M. (2010). Formuvannia u studentiv nemovnykh vyshchyykh navchalnykh zakladiv anglomovnoi profesiino-orientovanoi movnoi kompetentsii [Forming English profession-oriented language competence for students of non-linguistic higher educational institutions]. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine. Vol. 20 (4)*, pp. 318–321 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-3-21-30>.
6. Kopylova, O.V. (2020). Naukovyj tekst yak osnovna odynycya navchannya movy inozemnykh studentiv-ekonomistiv [Scientific text as a basic unit of teaching language foreign students-economists]. *Problemy i perspektyvy movnoyi pidgotovky inozemnykh studentiv: zbirnyk naukovyx statej za materialamy XIV Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferenciyi* [Problems and prospects of language training of foreign students: a collection of scientific articles based on the materials of the XIV International Scientific and Practical Conference (October 23, 2020)]. Kharkiv: XNADU, pp. 320–326 [in Ukrainian].

7. Kopylova, O.V. (2021). Ponyatijnyj aparat ekonomiky v systemi navchannya movy inozemnyx studentiv [Conceptual apparatus of economics in the language teaching system of foreign students]. *Problemy i perspektyvy movnoyi pidgotovky inozemnyx studentiv u zakladax vyshchoyi osvity: zbirnyk naukovyx statej za materialamy XVI Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferenciyi* [Problems and prospects of language training of foreign students in institutions of higher education: a collection of scientific articles based on the materials of the XVI International Scientific and Practical Conference (October 19, 2021)]. Kharkiv: Vydavnytstvo Ivanchenko I.S., pp. 335–340 [in Ukrainian].
8. Kopylova, O.V. (2019). The formation of a professionally-oriented communicative competence of foreign students-economists by means of distance technologies. *Vykladannia mov u vyshchyykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky* [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations]. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 34, pp. 66–78 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2019-34-05>.
9. Kornjeva, Z. (2014). Komponentnyj sklad inshomovnoji profesijno orijentovanoji komunikatyvnoji kompetentnosti studentiv VTNZ [Constituents of the foreign language professional communicative competence developed at tertiary schools]. *Molodj i rynek* [Youth and market], 6 (113), pp. 36–41 [in Ukrainian].
10. Lokshyna, O. (2019). Jevropejsjka dovidkova ramka ključovykh kompetentnostej dlja navchannja vprodovzh zhyttja: onovlene bachennja 2018 roku [European reference framework of key competences for lifelong learning: an updated 2018 version]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal* [Ukrainian pedagogical journal], 3, pp. 21–30 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-3-21-30>.
11. Obraztsov, P.I. and Ivanova, O.Yu. (2005). *Profesionalno-orientirovannoye obuchenie inostrannomu yazyku na neyazykovykh fakultetakh vuzov* [Profession-oriented teaching a foreign language at non-linguistic faculties of higher educational institutions]. Orel [in Russian].
12. Pirotti, N.V. (2008). Typologiya naukovo-doslidnyx zavdan u vykladanni inozemnyx mov [Typology of research tasks in teaching foreign languages]. *Vykladannia mov u vyshchyykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky* [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations]. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 12, pp. 193–199 [in Ukrainian].
13. Tarnopolsky, O.B. and Kornieva, Z.M. (2011). Aspectnyi pidhid do navchannia anglijskoi movy dlja spetsialnykh silei u nemoznykh VNZ [Aspect approach to learning English for special purposes in non-linguistic

- universities]. *Herald of Kharkiv V. Karazin national University. Vol. 18*, pp. 231–239 [in Ukrainian].
14. Ushakova, N.I. (2009). Pro vidpovidnist program z movnoyi pidgotovky inozemnykh studentiv yevropejskym kompetencyam volodinnya inozemnoyu movoyu [On the compliance of language training programs for foreign students with European foreign language competences]. *Vykladannia mov u vyshchykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 14, pp. 225–234 [in Ukrainian].
 15. Ushakova, N.I., Trostynska, O.M. and Dubichynskiy, V.V. (2011). Koncepciya movnoyi pidgotovky inozemciv u VNZ Ukrayiny [The conception of language training of foreigners in Ukrainian universities]. *Vykladannia mov u vyshchykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 19, pp. 136–146 [in Ukrainian].
 16. Ushakova, N. and Trostynska, O. (2014). Vychennya ukrayinskoyi movy studentamy-inozemcyamy: konceptualni zasady [Learning the Ukrainian language by foreign students: conceptual principles]. *Teoriya i praktyka vykladannya ukrayinskoyi movy yak inozemnoyi [Theory and practice of teaching Ukrainian as a foreign language]*. Lviv: Lvivskiy nacionalniy universitet, 9, pp. 12–21 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2021-38-14>.
 17. Ushakova, N., Trostynska, O. and Kushnir, I. (2021). Formation and development of methodology of language training for foreign students of a classical university. Part 1. Teaching students of non-linguistic specialties. *Vykladannia mov u vyshchykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 38, pp. 205–235 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2021-38-14>.
 18. Tsepko, T.A. and Androsiuk, H.L. (2020). Suchasni tendenciji u vykladanni anghlijskoyi movy u zakladakh vyshhoji osvity [Modern trends of teaching English at universities]. *Innovacijna pedagoghika [Innovative Pedagogy]*. V. 1, pp. 39–43 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.3-8>.
 19. Cherednichenko, G.A., Shapran, L.Yu. and Kunycya L.I. (2010). Metodyka navchannya inshomovnogo profesijno oriyentovanogo chytannya studentiv nemovnykh vyshhyx navchalnyx zakladiv [Methods of teaching foreign professionally oriented reading HEI students].

- Vykladannia mov u vyshchykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations].* Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 17, pp. 150– 157 [in Ukrainian].
20. Kopylova, O.V. and Titarenko, O.O. (2021). The formation of language competence of foreign students-economists by means of distance technologies. *Vykladannia mov u vyshchykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations].* Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 38, pp. 111– 123 [in English]. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2021-38-08>.

The article was received by the editors 01.10.2022.

The article was recommended for printing 02.11.2022.

In cites: Chernovalyuk I. (2022). Professionally oriented language training foreign higher education acquires. *Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations.* Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 41, pp. 82–99. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2022-41-05> [in Ukrainian].

PEDAGOGICAL GRAMMAR AS THE FRAMEWORK OF TEFL RESEARCH. PART 13. CHARACTERISTICS OF ENVIRONMENT IN NATIVE AND FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION

Leonid Chernovaty

Doctor of Pedagogics, Full Professor, The School of Foreign Languages,
Mykola Lukash Translation Studies Department, V.N. Karazin Kharkiv
National University (61022, Kharkiv, 4 Svoboda Square); e-mail:
leonid.chernovaty@karazin.ua; orcid: <http://orcid.org/0000-0003-3411-9408>

The paper presents the comparative analysis of the characteristics of environment, or input, in the native and foreign language acquisition. The available research provides contradictive data on the role of input in the said acquisition ranging from regarding it as a secondary factor because of its assumed deficiency to underlining the importance of the linguistic experience as the key to the development of grammar mechanisms. The proponents of the latter approach stress the role of the linguistic input, indicate that variable input affects acquisition, focus on the probable relation between the patterns used in input and those used by the language learners. They assume that the input structural complexity can determine the overall timing of the onset of specific language mechanisms. Even those who allow for the dependence of acquisition on the corresponding maturation mechanisms, consider the active interaction of the learner's internal grammatical system with the surrounding linguistic environment to be the most important component of language acquisition. The analysis of interim grammars of learners of English in a formal setting showed that they used similar sets of interim grammar rules, which could be represented in the form of substitution tables (ST). The new students who joined the group later, initially had a different nomenclature of their interim rules but eventually tended to show signs of developing the patterns similar to the other learners in the group. This may be explained by the fact that the structure of interim grammar (ST patterns) depends upon the content and structure of the material processed by the students' cognitive organizers. Identically organized input may contribute to the formation of similar (though not fully identical) interim grammar rules in the students' minds. Consequently, the content and the structure of the input may have an impact on the configuration of intake, i.e. the part of the foreign language acquisition, which proceeds on the basis of the cognitive organizer's operation and the subconscious development of grammar mechanisms.

©Черноватий Л. 2022

Keywords: *acquisition of a foreign language, acquisition of a native language, acquisition environment, cognitive organizer, interim grammar, input, intake.*

Problem statement. *Introduction to the series.* Numerous research in teaching foreign languages, specifically in the development of grammar competence, often seem to lack a common framework to integrate them into a single area with uniform approaches, terminology and criteria. It accounts for the *current importance* of the issue under consideration.

The aim. The *object* of this part of the series is the comparative aspect of the various approaches to the foreign languages acquisition, with the *subject* being the characteristics of the environment in the native and foreign language acquisition, specifically their impact of the said processes. Its *aim* is to analyse the input in the two types of the abovementioned acquisition with the purpose of its further accounting for in the development of academic programs and actual teaching. This is the thirteenth (see the previous issues of this journal [4]) in a series of articles focusing on the Pedagogical Grammar issue [1], where the author, basing on the research data, is planning to discuss the various aspects of the problem.

Analysis of current research. In some concepts [5], the language environment, or input, used to be considered a secondary factor in language acquisition, as it was viewed only as a means to trigger the innate acquisition mechanism. The environment itself was considered “deficient”, as it was full of linguistic norm violations and did not contain complete information necessary for the children to develop their grammatical systems.

In other theories [12; 13; 17; 19], the input characteristics were given much more attention, as they were assumed to have a significant impact on the nature and speed of learning. According to the available research [17], children’s intake is selective, as they view part of the input as uninformative and initially learn only from higher-frequent, more regularized input. Other researchers concluded that the input structural complexity can determine the overall timing of the onset of specific language mechanisms [18], and that linguistic experience is key to the development of such mechanisms [19]. They stress the role of the linguistic input [8], indicate that variable input affects acquisition [13], focussing on the probable relation between the patterns used in input and those used by the language learners [12].

One should note that the position of nativists [5] or, more precisely, neonativists, depends on the approach. Thus, naturalists minimize the influence of environment, assuming that if any principle of universal grammar at each specific moment were not mature, then no level of frequency of the corresponding phenomenon in the environment would be capable to provide for its acquisition. After the said maturation, however, even a minimal amount of material in the input leads to the acquisition of the related mechanism.

Proponents of the inclusion hypothesis [22] believe that the child is ready for language acquisition almost immediately after birth, and thus, the rate of acquisition is directly proportional to the amount of the related linguistic material in the input. An attempt to combine the two positions mentioned above has been made by constructivists [2], who allow for the dependence of acquisition on the child's corresponding maturation, but at the same time consider the active interaction of the child's internal grammatical system with the surrounding linguistic environment to be the most important component of language acquisition.

Presentation of the main material. Initial research in this area focused on the characteristics of input without analysing their impact on the rate of acquisition. The analysis of 26 works on the study of the environment in terms of its characteristics allowed to summarize the research data concerning this problem [6; 9]. The resulting list of contrastive characteristics of adult-child speech compared to adult-adult communication looks as follows.

In phonetics: 1) greater pitch and exaggerated intonation; 2) clear diction, slower speech rate, distinct pauses between utterances; 3) phonological simplification, distinct combinations of vowels and consonants, frequent doubling of syllables.

In syntax: 1) shorter and more simplified utterances, reduction of the sections of utterance preceding the verb; 2) almost all sentences are complete and distinct; 3) large number of partial or complete repetitions of the child's own statements or utterances, sometimes accompanied by expansion; 4) few instances of interruption of utterance; 5) many sentence members are pronounced in isolation; 6) simplification of syntactic relations; 7) fewer verbs per utterance, fewer complex sentences in indirect speech; 8) infrequent use of attributes, pronouns and function words, more frequent use of semantic words; 9) frequent omission of the subject and auxiliary verbs in yes-no questions;

10) greater frequency of imperatives and question structures; 11) higher percentage of affirmative sentences as the child matures.

In semantics: 1) the use of a limited number of words, each word denoting only one object, extensive use of diminutives; 2) the referential system corresponds to the time of the moment of speech, i.e., talking about concrete objects, usually perceived at the moment of speech; rare use of the past tense; 3) various degrees of generality in naming objects; 4) a more limited range of semantic relations.

In the area of pragmatics: 1) more frequent use of directives, imperatives and requests; 2) more frequent use of deictic statements.

This rather long list convincingly shows that, at all levels, adult-child speech significantly differs from the adult-adult speech. Initially, it was thought that one of the main factors in the acquisition of the native language was the frequency of the relevant phenomena in parental speech. However, this concept was criticized by some authors [16] who, combining maturationalist and constructivist approaches, concluded that in addition to frequency, two other factors influence acquisition. The first is the readiness (maturation) of the child to acquire a given item, and the second is the way parents present it. The most effective ways of the linguistic items presentation turned out to be (a) simple rearrangement (e.g. Child: *Broke*; Adult: *Yes, the truck broke*) and (b) continuation (e.g. Child: *Truck*; Adult: *Yes, the truck broke*).

The efficiency of those simple techniques has been convincingly confirmed in a number of other studies [14; 15]. Even in teaching 4-year-olds passive structures, which are believed to be learned only after the age of 9 (and some structures – beyond the age of 11), the efficiency of learning the two types of them (reversible and irreversible agentive structures) was 63% and 25% respectively (compare with similar results in another study – 47% and 0% respectively) [10]. The results of several other studies [3; 21] confirmed the effectiveness of extension and continuation as the catalysts in the native language acquisition.

The authors conclude that language acquisition is most effective when the input complexity is slightly higher than that of the child. If we denote the latter as L , then the ideal level of input can be represented as $L+1$. When extension is used, the adult actually takes the child's utterance (e.g. *Mommy eat*) from level (L) to a higher level (e.g. *Yes, Mommy's eating her lunch*). The extension technique probably draws the child's attention to the contrast between his or her own sentence and

that of the adult. As with any other technique, extension should not be abused, because learning may become formal, and children stop paying attention to it. Parents are warned against turning the natural input into a formal one, seeking to help their children develop their speech [20]. While maintaining a certain element of novelty and a close connection with the child's speech production, the technique of balancing the input complexity level in relation to the child's actual level ($L: L+I$) can be very effective in stimulating their grammatical (and general) development.

Characteristics of the environment in foreign language acquisition. As indicated above, in the native language acquisition, the parental speech that provides for the child's input is characterised by a number of important features. One of them is a high degree of redundancy [11]. Communication between parents and children occurs within the themes whose understanding is facilitated by extra-linguistic factors. In most cases, this is provided for by the child seeing the objects in question, or the perception is reinforced by the parents' gestures and facial expressions.

The primary function of parental speech, according to the authors who have studied the issue, is communication. The other functions (educational, cultural) are realized in the implementation of the communicative one [11]. The input is transformed into intake only if the child actively participates in communication, i.e. interacts with the interlocutor. This interaction provides a close link to the situation and the overall context of communication, specifically, to the situational components, such as the theme, tenor and modus, which are intertwined with the functional components of language (experiential, interpersonal, textual) and the situation itself. This integration of all those components in the act of communication accelerates the child's native language acquisition.

Studies of the speech characteristics of native speakers when communicating with non-native speakers (who do not speak a specific language well enough) have shown a great similarity between their speech and the speech of parents when communicating with their children in the native language acquisition. Practically, in this case, the techniques are similar to those used in communication with the children in the native language acquisition (slower pace of speech, more careful pronunciation, shorter sentences, etc. – see above). However, the extent these techniques are used is higher in adults-children communication than in adults-adults one. There are also differences between the

characteristics of input in the native language acquisition and the same characteristics in the communication with non-native speakers: certain violations of the grammatical structure, a higher percentage of affirmative structures, etc. (see the review in [7]). Despite these and other dissimilarities, the coincidence of numerous speech characteristics in the situations of the native language acquisition and the communication of native and non-native speakers may indicate that those features are determined by the internal regularities of communication development as a whole, and the structure of interlocutors' interaction in communication.

Thus, the characteristics of input in the native language acquisition, as well as those in the native speakers' natural communication with non-native ones, coincide in many respects. However, the analysis of input in the most typical conditions of formal language acquisition shows significant differences of its characteristics from the "natural" environment. First, and this is one of the main features, the nature of communication in the classroom is radically different from the "natural" one. Unlike the latter, the former is seldom motivated by any of the learner's real needs. The absence of such motivation greatly impairs the prospects of realising the main goal of communication. Whereas when communicating with parents or a foreigner, individuals primarily seek to convey or receive some information, to correct their own behaviour or to control someone else's actions, the purpose of "communication" in class is often quite "unnatural" (such as: replace the words in the bold type with synonyms, etc.). The frequent absence of a situational element hampers the functioning of both the situation components (theme, tenor and modus) and the functional components of language (experiential, interpersonal and textual). The lack of motivation and active participation (initiated by students) in communication, on the other hand, results in a significant reduction in the amount of intake and, consequently, in a delay of the speech mechanisms development.

Another potential reason for the intake reduction may be the input characteristics, in terms of its difficulty. As mentioned above, the native language acquisition is most effective when the level of the input ($L+I$) is slightly higher than the child's speech level (L). This remains valid for the teaching of foreign languages, but its implementation is fraught with difficulties. In natural conditions, the level of the interlocutors (children or adults) is determined by their counterparts intuitively,

basing on the information obtained through the feedback (their reactions). In the classroom, due to the reduction of both input and intake, as discussed above, the teachers do not get a full picture of the changing level of all their students through the feedback. This makes it difficult to adjust their own speech in terms of matching the *L+I* level. Of course, the mere input matching does not in itself mean that it is automatically incorporated into the learner's speech mechanisms. The latter is determined by many other factors, but here we shall focus only on the effect of the nature and structure of the input on the foreign language acquisition in a formal setting.

The issue will be discussed on the basis of the data collected in the teaching of English as a foreign language to a group of adult students (factory engineering staff), the period of observation – over 20 months.

In learning English, these students had gone through a number of interim grammars before they approached the level of the relatively self-contained grammar mechanism capable of supporting their communicative needs. Throughout this process, the students formed (on a subconscious level) ten quasi-rules that could be represented as substitution tables (ST), and which they used to construct their own utterances in oral and written speech. All students used more or less similar STs. However, they could hardly be regarded as universals in the sense that anyone learning English would inevitably pass through the stage of developing them in their minds. It would be more sensible to assume that their similarity within this particular group was due to the structure of the material processed by each student's cognitive organizer. All of the students worked with the same materials, whose structure affected the formation of the relatively similar STs in their minds. It could be illustrated by the analysis of one student's grammar development pattern. This student (S3) joined the group eight months after it had started their English classes. Before that he had tried to learn English on his own and in a different group, i.e. he had been working with teaching materials which were completely different from the ones used in his new group. In test 1 (nine months after the start of learning and one month after joining his new group), his speech did not contain any of the STs used by other students in the group. At the same time, the intensity of the STs commonly used by other students in this test amounted to 13.82 per examinee.

However, in his speech, one could find the beginnings of some STs used by other students in the group, which is probably the result of a

month's experience of contact with the corresponding materials and students. For example, combining ST 2 and ST 8 (used by the other students) resulted in generating the utterances like *Why is a flat? (Whose is this flat?)*.

In addition, his utterances contained STs that were absent in the other students' speech. Those STs probably resulted from the input processed by his cognitive organizer at the previous stages of learning. For example, ST3A was used to convey sentences like "We (me, you, etc.) have/no...".

ST3A

at	you they myself	no have	any some	mineral water shampoo creams time	not
----	-----------------------	------------	-------------	--	-----

This ST generated sentences like: *At you no any mineral water (=You have no mineral water); At they have some shampoo and creams (=They have some shampoo and creams); At myself time not (=I have no time)*.

To convey the superlative degree in comparing adjectives, the student S3 used ST3B.

ST3B

It is	more the	fairest coldest quietest noisiest	restaurant place shop
-------	----------	--	-----------------------------

This ST generated sentences like *It is more the noisiest restaurant (=It is the noisiest restaurant)*. Simultaneously, S3 used *-er* to form the comparative degree with all adjectives, regardless of their type, so it did not interfere with the use of *more* to form the superlative degree (see ST3B). In acquiring the *Simple Present* structures, S-3 for some time used ST3C, in which the operator *does* was placed in the final position, regardless of the type of the sentence and the subject.

ST3C (*these = it, it = them*)

She They	can is read feel	these it not well	does
-------------	------------------------	-------------------------	------

ST3C generated both affirmative and interrogative sentences: *When she can these does? (=When can she do it?); When she is read it does?*

(=When does she read them?); *They feel not well* (=They don't feel well). A similar ST (ST3G) has also been used in the construction of sentences in the Continuous tense.

ST3G

They	are	feel work have eat	a better not lunch at lunch
------	-----	-----------------------------	--------------------------------------

The ST3G produced both affirmative and interrogative sentences: *They are work not* (=They are not working); *What they are eat at lunch?* (=What are they eating for lunch?).

After four months of training in the new group, the S3's grammatical features demonstrated obvious signs of switching over to the patterns common for the rest of the group. In test 3, he used ST6 five times, while its average usage frequency in the group amounted to 7.33 per subject. After 6 months (in test 5), S-3 used a wider range of STs common for the rest of the group (ST1, ST2, ST6, and ST6B) in his speech, and the total amount of ST application increased to 13,0 (the average frequency of ST use per subject in the group being 17,45). In test 7 (after 9 months), S3 index of ST use amounted to 12,0, while the total ST usage frequency by the other subjects had already dropped dramatically to only 2,15 per student.

Conclusion. Thus, we can assume that there might be a direct connection between the content and structure of input, on the one hand, and the structure of learners' intuitive grammar mechanisms. In our experiment, the student under consideration had generally gone through the same stages of ST use as the rest of the group. However, due to the fact that he joined the group later, for him, this process began later and, accordingly, when the majority of the students in the group had already given up using ST due to the transition to more rational ways of their intuitive grammar organization, he kept increasing the number of the STs he used. In doing so, he gradually started switching over to the STs used by the rest of the students in the group at earlier stages. This may be explained by the fact that the structure of interim grammar (ST patterns) depends upon the content and structure of the material processed by the students' cognitive organizers. Identically organized input may contribute to the formation of similar (though not fully identical) interim grammar

rules in the students' minds. Consequently, the content and the structure of the input may have an impact on the configuration of intake, i.e. the part of the foreign language acquisition, which proceeds on the basis of the cognitive organizer's operation and the subconscious development of the speech grammar mechanisms.

This assumption requires additional analysis which is the *prospect of further research*.

REFERENCES

1. Chernovaty, L. (1999). *Osnovy teorii pedagogicheskoi grammatiki inostrannogo yazyka* [The Basics of the Foreign Language Pedagogical Grammar Theory]. *Doctor of Sciences thesis*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Russian].
2. Beehrens, H. (2021). Constructivist Approaches to First Language Acquisition. *Journal of Child Language*, 48 (5), pp. 959–983 [in English]. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0305000921000556>.
3. Bloom L., Hood L. and Lightbown P. (1974). Imitation in language acquisition: if, when and why. *Cognitive Psychology*, 6, pp. 380–420 [in English].
4. Chernovaty, L. (2016-2022). Pedagogical grammar as the framework of TEFL research. Parts 1–12. *Vykladannia mov u vyshchyykh navchalnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zviazky* [Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. *Intersubject relations*], 29–40 [in English]. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2021-39>.
5. Chomsky, N. (1982). *Some Concepts and Consequences of the Theory of Government and Binding*. Cambridge, Mass.: MIT Press. [in English].
6. de Villiers, J. and de Villiers, P. (1978). *Language Acquisition*. Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press. [in English].
7. Ellis, R. (1989). *Understanding Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford Univ. Press. [in English].
8. Gerard, J. (2022). The extragrammaticality of the acquisition of adjunct control. *Language Acquisition*, 29 (2), pp. 107–134 [in English]. DOI: <https://doi.org/10.1080/10489223.2021.1971231>.
9. Gleitman, L., Newport, M. and Gleitman, H. (1984). The current status of the motherese hypothesis. *Journal of Child Language*, 11, pp. 43–79 [in English].
10. Horgan, D. (1978). The development of the full passive. *Journal of Child Language*, 5, pp. 56–80 [in English].
11. Ingram, D. (1992). *First Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge Univ. Press. [in English].

12. Ingham, R. (1993). Input and Learnability: Direct-Object Omissibility in English. *Language Acquisition*, 3 (2), pp. 95–120 [in English]. DOI: https://doi.org/10.1207/s15327817la0302_1.
13. Miller, K.L. and Schmitt, C. (2012). Variable Input and the Acquisition of Plural Morphology. *Language Acquisition*, 19 (3), pp. 223–261 [in English]. DOI: <https://doi.org/10.1080/10489223.2012.685026>.
14. Nelson, K.E. (1977). Facilitating children's syntax acquisition. *Developmental Psychology*, 13, pp. 101–107 [in English].
15. Nelson, K.E., Denninger, M., Bonvillian, J., Kaplan, B. and Baker, N. (1984). Maternal input adjustments and non-adjustments as related to children's linguistic advances and to language acquisition theories. *The Development of Oral and Written Languages: Readings in Developmental Applied Linguistics*. Eds. A.D. Pelligrini, T.D. Yawkey. New York: Albex, pp. 31–56 [in English].
16. Nelson, K.E. and Baker, N. Recasting. (1984). *First Language*, 5, pp. 3–21 [in English]
17. Nguyen, A.D. and Legendre, G. (2022). The acquisition of *wh*-questions: Beyond structural economy and input frequency. *Language Acquisition*, 29 (1), pp. 79–104 [in English]. DOI: <https://doi.org/10.1080/10489223.2021.1968867>.
18. Pérez-Leroux, A.T., Roberge, Y., Lowles, A. and Schulz, P. (2022). Structural diversity does not affect the acquisition of recursion: The case of possession in German. *Language Acquisition*, 29 (1), pp. 54–78 [in English] DOI: <https://doi.org/10.1080/10489223.2021.1965606>.
19. Reuter, T., Sullivan M. and Lew-Williams, C. (2022). Look at that: Spatial deixis reveals experience-related differences in prediction. *Language Acquisition*, 29 (1), pp. 1–26 [in English]. DOI: <https://doi.org/10.1080/10489223.2021.1932905>.
20. Schreider, F. (1973). *Your Child's Speech*. New York: Ballantine Books. 182 p. [in English]
21. Shipley, E., Smith, C. and Gleitman, L. (1969). A study in the acquisition of language: free responses to commands. *Language*, 45, pp. 322–342 [in English].
22. Tzakosta, M. and Revithiadou, A. (2006). A Grammar Inclusion Hypothesis of child language variation. *Journal of Greek Linguistics*, 7, pp. 49–70 [in English]. DOI: <https://doi.org/10.1075/jgl.7.04tza>.

The article was received by the editors 01.10.2022.

The article was recommended for printing 02.11.2022.

In cites: Chernovaty L. (2022). Pedagogical grammar as the framework of TEFL research. Part 13. Characteristics of environment in native and foreign language acquisition. *Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 41, pp. 100–113. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2022-41-06> [in English].

ПЕДАГОГІЧНА ГРАМАТИКА ЯК ФРЕЙМОВЕ ПОНЯТТЯ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕНЬ У ГАЛУЗІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ. ЧАСТИНА 13. ХАРАКТЕРИСТИКИ МОВЛЕННЄВОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАСВОЄННІ РІДНОЇ ТА ІНОЗЕМНОЇ МОВ

Леонід Черноватий

докт. пед. наук, професор кафедри перекладознавства імені Миколи
Лукаша факультету іноземних мов Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна (61022, Харків, майдан Свободи, 4);
e-mail: leonid.chernovaty@karazin.ua; orcid:<http://orcid.org/0000-0003-3411-9408>

У статті подано порівняльний аналіз характеристик мовленнєвого середовища в оволодінні рідною та іноземною мовами. Наявні дослідження містять суперечливі дані щодо ролі такого середовища у зазначеному засвоєнні – від його розгляду як другорядного чинника, через його начебто недостатність, до підкреслення важливості мовленнєвого досвіду як ключового для розвитку граматичних механізмів. Прихильники останнього підходу підкреслюють роль мовленнєвого середовища, вказують на те, що насичене середовище позитивно впливає на засвоєння, зосереджуються на ймовірному зв'язку між структурами, наявними у середовищі, і тими, що вживаються учнями. Припускається, що структурна складність вхідного матеріалу може визначати загальний час формування конкретних мовних механізмів. Навіть ті, хто допускає залежність засвоєння від відповідних механізмів дозрівання, вважають активну взаємодію внутрішньої граматичної системи учня з навколишнім мовленнєвим середовищем найважливішим компонентом засвоєння мови. Аналіз проміжних граматик учнів, що вивчають англійську мову в умовах формального навчання, показав, що вони використовують схожі набори проміжних граматичних правил, які можна репрезентувати у вигляді підстановчих таблиць (ПТ), Учні, які приєдналися до групи пізніше, спочатку мали іншу номенклатуру проміжних правил, але з часом виявляли ознаки вироблення шаблонів, подібних до тих, що були у інших студентів групи. Це можна пояснити тим, що структура проміжної граматики (патернів ПТ) залежить від змісту та структури матеріалу, який опрацьовується когнітивним організатором учня. Ідентично організована вхідна інформація може сприяти формуванню у свідомості студентів схожих (хоча і не повністю ідентичних) правил проміжної граматики. Отже, зміст і структура вхідної інформації може впливати на конфігурацію засвоєння, тобто на ту частину засвоєння іноземної мови, яка відбувається на основі роботи когнітивного організатора і підсвідомого розвитку граматичних механізмів.

Ключові слова: оволодіння іноземною мовою, оволодіння рідною мовою, середовище оволодіння мовою, когнітивний організатор, проміжна граматики, вхідна інформація, інформація оброблена когнітивним організатором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Черноватый Л.Н. Основы теории педагогической грамматики иностранного языка: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Харьковский нац. ун-т им. В.Н. Каразина. Харьков, 1999. 453 с.
2. Beehrens H. Constructivist Approaches to First Language Acquisition. *Journal of Child Language*. 2021. Vol. 48. Issue 5. P. 959–983. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0305000921000556>.
3. Bloom L., Hood L., Lightbown P. Imitation in language acquisition: if, when and why. *Cognitive Psychology*. 1974. N. 6. P. 380–420.
4. Chernovaty L.M. Pedagogical grammar as the framework of research in teaching foreign languages. Parts 1–12. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2016–2022. Вип. 29–40.
5. Chomsky N. Some Concepts and Consequences of the Theory of Government and Binding. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1982. 567 p.
6. de Villiers J., de Villiers P. Language Acquisition. Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press, 1978. 312 p.
7. Ellis R. Understanding Second Language Acquisition. Oxford: Oxford Univ. Press, 1989. 327 p.
8. Gerard J. The extragrammaticality of the acquisition of adjunct control, *Language Acquisition*. 2022. Vol. 29. Issue 2. P. 107–134. DOI: <https://doi.org/10.1080/10489223.2021.1971231>.
9. Gleitman L., Newport M., Gleitman H. The current status of the motherese hypothesis. *Journal of Child Language*. 1984. N 11. P. 43–79.
10. Horgan D. The development of the full passive. *Journal of Child Language*. 1978. N 5. P. 56–80.
11. Ingram D. First Language Acquisition. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1992. 572 p.
12. Ingham R. Input and Learnability: Direct-Object Omissibility in English. *Language Acquisition*. 1993. Vol. 3. N 2. P. 95–120. DOI: https://doi.org/10.1207/s15327817la0302_1.
13. Miller K.L., Schmitt C. Variable Input and the Acquisition of Plural Morphology. *Language Acquisition*. 2012. Vol. 19. N 3. P. 223–261. DOI: <https://doi.org/10.1080/10489223.2012.685026>.
14. Nelson K.E. Facilitating children's syntax acquisition. *Developmental Psychology*. 1977. N 13. P. 101–107.

15. Nelson K.E., Denninger M., Bonvillian J., Kaplan B., Baker N. Maternal input adjustments and non-adjustments as related to children's linguistic advances and to language acquisition theories / eds. A.D Pelligrini, T.D. Yawkey. *The Development of Oral and Written Languages: Readings in Developmental Applied Linguistics*. New York: Albex. 1984. P. 31–56.
16. Nelson K.E., Baker N. Recasting. *First Language*. 1984. N 5. P. 3–21.
17. Nguyen A.D., Geraldine Legendre. The acquisition of *wh*-questions: Beyond structural economy and input frequency. *Language Acquisition*. 2022. Vol. 29. N 1. P. 79–104. DOI: <https://doi.org/10.1080/10489223.2021.1968867>.
18. Pérez-Leroux A. T., Roberge Y., Lowles A., Schulz P. Structural diversity does not affect the acquisition of recursion: The case of possession in German. *Language Acquisition*. 2022. Vol. 29. N 1. P. 54–78. DOI: <https://doi.org/10.1080/10489223.2021.1965606>.
19. Reuter T., Sullivan M., Lew-Williams C. Look at that: Spatial deixis reveals experience-related differences in prediction. *Language Acquisition*. 2022. Vol. 29. N 1. P. 1–26. DOI: <https://doi.org/10.1080/10489223.2021.1932905>.
20. Schreider F. *Your Child's Speech*. New York: Ballantine Books, 1973. 182 p.
21. Shipley E., Smith C., Gleitman L. A study in the acquisition of language: free responses to commands. *Language*. 1969. N 45. P. 322–342.
22. Tzakosta M., Revithiadou A. A Grammar Inclusion Hypothesis of child language variation. *Journal of Greek Linguistics*. 2006. Vol. 7. P. 49–70. DOI: <https://doi.org/10.1075/jgl.7.04tza>.

Стаття надійшла до редакції 01.10.2022.

Статтю рекомендовано до друку 02.11.2022.

Як цитувати: Черноватий Л. Pedagogical grammar as the framework of TEFL research. Part 13. Characteristics of environment in native and foreign language acquisition. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2022. Вип. 41. С. 100–113. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2022-41-06>.

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Аліна Чернякова

канд. пед. наук, доцент кафедри мовної підготовки іноземних громадян
Сумського державного університету(40007, Суми, вул. Римського-
Корсакова, 2); e-mail: alina_chernya@ukr.net;
orcid: <http://orcid.org/0000-0002-4076-4377>

Стаття присвячена аналізу ефективних практик просування європейських цінностей у контексті євроінтеграційних процесів в умовах університетської освіти на прикладі Сумського державного університету. Автором зазначено, що СумДУ у своїй діяльності реалізує ідею європейського університету в крос-культурних дослідженнях, технологіях, якості наукових розвідок в освіті, орієнтації на інновації, атмосфері творчої роботи в полікультурному освітньому середовищі.

У статті значну увагу приділено висвітленню поняття «євроінтеграція» та «європейські цінності», оскільки проблема імплементації європейських цінностей в українському просторі є однією з найактуальніших на сьогодні, зокрема в період загострення російсько-українських відносин та розв'язання повномасштабної війни РФ на території України.

Здійснено теоретичний аналіз головних цілей Європейського Союзу у напрямі інтеграції України в Європейський простір.

Значну частину наукової розвідки присвячено аналізу міжнародних проєктів у рамках Програми ЄС Еразмус+, націлених на дослідження євроінтеграційних процесів, практик упровадження інноваційних технологій (тренінгів міжкультурної комунікації, симуляційних ігор на заняттях з української мови та основ міжкультурної комунікації), спрямованих на популяризацію мультикультурності та мовного різноманіття. Вимір практичних кордонів представлено досвідом освітньої роботи викладачів з іноземними студентами через упровадження європейських крос-культурних досліджень як інструменту соціокультурної інтеграції, знайомства зі звичаями, вивчення особливостей культури, просування європейських цінностей.

Практично значущими є рекомендації, спрямовані на впровадження таких ініціатив, як ціннісно орієнтовані симуляційні ігри у процесі мовної підготовки іноземних громадян.

©Черновалюк А. 2022

Аналіз досвіду діяльності у межах європейської некомерційної організації CRISP (Crisis Simulation for Peace) дозволив окреслити можливості впровадження прогресивних ідей на практиці, що саме і стане предметом подальших наукових розвідок.

***Ключові слова:** євроінтеграція, європейські цінності, міжкультурний діалог, освітній простір, толерантність.*

Постановка проблеми. Наразі Україна знаходиться у найскладнішій ситуації за всі роки існування та розвитку незалежної держави, що вимагає негайної модернізації в усіх сферах життєдіяльності, в соціальній та мовній політиці, економіці, освіті. Виникає низка внутрішніх проблем, які перебувають у центрі уваги й потребують нагального вирішення, найважливішими з яких є: захист прав і свобод людини, принципів незалежності, демократії, збереження національної ідеї, цілісності, культури, освіти, мовної ідентичності та всього українського.

Ми цілком погоджуємося з думкою Ф. Вашука, що вимоги освітньої євроспільноти з кожним роком посилюються, зволікання з модернізацією вітчизняної освіти неприпустиме. Як зазначає Ф. Ващук, у цьому може допомогти спільний Європейський освітньо-науковий простір завдяки його досягненням, обумовленим Лісабонською стратегією, Болонським процесом та формуванням Європейського наукового простору (ЄНП), що стає дедалі більш відчутною і значущою реалією для наукового й освітянського простору України і Центрально-Східної Європи [4: 14].

Передбачаючи європейське майбутнє України, навчальні заклади виступають у якості потужних агентів змін у просуванні європейських цінностей як всеохоплюючої новаторської основи для національної реформи освіти. Перш за все у межах цього підходу ми розглядаємо такі продуктивні інструменти, як викладання, навчання, розроблення освітньої та мовної політики, процедури забезпечення якості, управління навчальним процесом. З огляду на окреслену тематику статті, особливої уваги потребує обговорення актуальних проблемних ситуацій, аналіз передового досвіду та історій успіху в процесі мовної підготовки, а також міждисциплінарних теоретичних внесків у популяризацію європейських цінностей серед студентства у Сумському державному університеті.

В умовах євроінтеграції та інтернаціоналізації освіти одним із перспективних напрямів розвитку університетського освітнього простору є орієнтація на європейські цінності, що стає необхідною умовою для реформування української системи вищої освіти. На тлі подій в Україні дослідження ціннісних орієнтацій студентів показало найбільшу важливість цінностей незалежності, демократії, поваги до прав та свобод українського суспільства, а також особистого благополуччя громадян, зокрема: сім'я, здоров'я, освіта, кар'єра і самореалізація, матеріальний добробут і достаток, особиста безпека й особиста свобода. Важливим завданням сучасної освіти є імплементація базових цінностей Європейського Союзу, до яких належать повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права, повага до прав людини, толерантність, міжкультурний діалог, у навчальні програми з урахуванням міждисциплінарного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх публікацій із проблеми європейських цінностей у сучасній університетській освіті дав можливість стверджувати, що основні аспекти цього питання висвітлено у працях вітчизняних учених Н. Бойченко [1; 2] й Ф. Ващук [4]. Етичні цінності сучасної університетської освіти також представлено у наукових розвідках дослідниці Н. Бойченко [1; 2]. Окремі аспекти шляхів укорінення й поширення європейських цінностей в українському освітньому просторі розглядаються у працях науковців Н. Пилипенко-Фріцак [6], О. Тупахіної [3].

З метою поширення результатів дослідження, популяризації історій успіху й кращих практик упровадження ціннісно орієнтованих підходів в освіті в контексті Української євроінтеграції вчені міждисциплінарних наукових шкіл провели Першу міжнародну онлайн-конференцію (28-29 травня 2021 р., Запоріжжя, Україна) «Європейські цінності в українській освіті: виклики та кордони». Результати досліджень з теми наукової розвідки опубліковано в збірнику праць, виданому за матеріалами конференції [3].

Здобутки, проблеми, перспективи інтеграції в європейський освітній простір висвітлено у колективній монографії, підготовленій науковцями Закарпатського державного університету та інших закладів вищої освіти України, а також сусідніх країн-членів Євросоюзу – Словаччини, Угорщини,

Румунії, Польщі. Монографія вийшла друком за загальною редакцією професора Ф. Ващука і містить аналітичні оцінки стану формування єдиного європейського освітнього і наукового простору [4]. У запропонованому колективному дослідженні зроблено спробу об'єднати наукові розвідки вчених із проблематики приєднання вітчизняної освіти і науки до європейського освітнього простору в контексті Болонського процесу [4: 4].

Визначення мети дослідження. Враховуючи актуальність проблеми та недостатній рівень її дослідження, ставимо за мету висвітлення сутнісних особливостей процесу імплементації європейських цінностей під час навчання студентів-іноземців у контексті європейської інтеграції в освітній простір, зокрема на заняттях з української мови як іноземної та у процесі міжкультурної комунікації в умовах полікультурного освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Європейська інтеграція – це зближення України з Європейським Союзом як на рівні законів, так і на рівні правил та звичаїв, що існують у суспільстві. Її метою є вступ України до ЄС. За даними соціологічних опитувань вступ України до ЄС підтримує переважна більшість українців, євроінтеграційний процес є відображенням волі українського народу.

У довідникових джерелах та публікаціях поняття «Європейська інтеграція України» визначено як процес економічного і політико-правового зближення України з європейськими міждержавними структурами, який триває протягом 2000-2020-х рр. XXI ст. і має завершитися вступом України до ЄС. На тлі подій сьогодення немає сумнівів, що Україна є європейською державою не лише географічно, а й тому, що прагне модернізувати державні структури, економіку відповідно до європейських вимог, жити за європейськими цінностями та виборює це право на полі бою.

Аналіз публікацій О. Тупахіної [3] дав можливість виокремити 6 базових цінностей Європейського Союзу – повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права, повага до прав людини. З упевненістю можна стверджувати, що ці світоглядні принципи є близькими та зрозумілими кожному українцю. Євроінтеграція відображає прагнення кожного громадянина до того, щоб основою життя, новим світоглядним

стандартом в Україні стали відповідальність, повага один до одного, толерантність та прагнення до міжкультурного діалогу.

Євроінтеграційні процеси в умовах університетської освіти характеризуються системними змінами шляхом реформ, які спрямовані на створення системи забезпечення та постійного поліпшення якості вищої освіти, яка відповідає рекомендаціям і стандартам Європейського освітнього простору. Важливим напрямом євроінтеграції є стимулювання реформування університетів і наукових установ шляхом фінансування спільних міжнародних проектів.

Саме для глибокого осмислення пріоритетів, принципів та напрямів реформування вітчизняної вищої освіти в контексті євроінтеграції важливим є окреслення шляхів її інтеграції у світовий освітній простір, вироблення відповідних рекомендацій щодо європеїзації університетської освіти.

На даний момент Сумський державний університет у контексті євроінтеграції виконує низку функцій: інформаційно-організаційні, виховні та наукові.

Інформаційно-організаційні функції:

- поширення інформації серед учнів про значення європейської інтеграції;

- об'єднання зусиль професійних груп (викладачів, журналістів, експертів тощо) у напрямі популяризації та впровадження європейських цінностей міжкультурного діалогу серед студентства;

- участь у міжнародних програмах та проектах ЄС: Модуль Жана Моне Erasmus+, Horizon, Tempus тощо;

- створення центрів міжнародної освіти, пошук іноземних університетів-партнерів, участь у міжнародних асоціаціях.

Виховні функції:

- посилення інтеграції в освіті, науці та культурі в рамках європейського освітнього простору, обмін педагогічним досвідом;

- підтримка мобільності;

- організація форумів для обговорення проблем участі університетів в євроінтеграції;

- додаткова освіта (бізнес-освіта, іноземні мови, програми академічної мобільності тощо) [5].

Наукові функції:

- організація міжнародних досліджень;

- створення наукових гуртків, лабораторій, студій;
- апробація досліджень та поширення результатів наукових розвідок у фахових виданнях, на міжнародних конференціях та семінарах [5].

Стратегічним партнером у процесі інтеграції Сумського державного університету в єдиний науковий та освітній простір є програма Європейського Союзу Еразмус+, що підтримує проекти співпраці, партнерства, заходи і мобільність у сфері освіти, професійної підготовки, молоді та спорту. Разом із понад 150 країнами світу Україна є однією з країн-партнерів.

Для програми ЄС Еразмус+ характерна співпраця закладів вищої освіти й інших інституцій усього світу, які активно пропагують євроінтеграцію нашої держави.

Прикладом євроінтеграції в освітній простір є реалізація міжнародного проекту в рамках програми ЄС Еразмус+: «Модуль Жан Моне EUROVALID (2022-2025)», «Європейські цінності міжкультурного діалогу в освіті: міждисциплінарний та інклюзивний підходи» (“European values of Intercultural dialogue in the field of education: interdisciplinary and inclusive approaches”) [5].

Важливо відмітити, що цілями напряму Жан Моне в рамках Програми ЄС Еразмус+ є: активізувати євроінтеграційний дискурс; сприяти досконалості євроінтеграційних студій; залучати заклади вищої освіти до дослідження євроінтеграційних процесів; поширювати ідеї Об'єднаної Європи, знання про ЄС у широкому суспільстві (за межами наукових кіл та спеціалізованої аудиторії), наближаючи ЄС до громадськості.

Модуль має на меті сформувати у студентської молоді сталі навички крос-культурної комунікації, що ґрунтуються на базових цінностях Європейського Союзу. Стратегічною науковою метою Модуля є створення пізнавального контенту, методологічних та організаційних засад навчальних програм шляхом упровадження європейських стандартів до наукових студентських досліджень із теми імплементації європейських цінностей на заняттях з української мови, дисциплін соціально-гуманітарного циклу в ЗВО України та формування інклюзивного дослідницького середовища [5]. Модуль передбачає використання інноваційних методів і форм навчання: інтерактивні лекції, майстер-класи, семінари на основі виконання певних завдань, самостійну роботу студентів.

Проект спрямований на реалізацію одного з ключових моментів інноваційної політики соціального згуртування ЄС – міжкультурного діалогу та рівноправної інклюзії. Від його впровадження в освітній процес переваги отримують: 1) представники освітніх мігрантів та меншин, які достатньо відрізняються від загального суспільства, 2) суспільство загалом – оскільки полікультурна інклюзія сприятиме розбудові сталого громадянського суспільства, сприятиме поширенню євроінтеграційних процесів [5].

Завдання проекту:

1) вивчити кращі європейські практики формування вмінь міжкультурного діалогу на засадах толерантності, рівності, поваги та запропонувати напрями їх запровадження в процес соціально-гуманітарної підготовки студентів;

2) розробити навчальні, методичні, просвітницькі матеріали про базові цінності Європейського Союзу та їх імплементацію в міжкультурному діалозі на засадах міждисциплінарності та рівноправної інклюзії;

3) формувати під час аудиторної роботи світогляд студентської молоді на засадах основних цілей, принципах та цінностях, на яких ґрунтується Європейський Союз, через висвітлення їхньої значущості для розбудови демократичного правового суспільства (три елективні курси);

4) розвивати уміння та навички соціальної інтеграції в умовах крос-культурної комунікації через організацію освітньо-виховних заходів та створення просвітницьких лабораторій, інтернаціональних літніх шкіл, освітніх платформ, студій, хабів (“Ukr.Lang.Laboratory for foreign students”, International Summer School “Gender Equality in a Multicultural Educational Space: Best Practices for Developing Intercultural Tolerance among girls educational migrants, victims of gender-based violence”, Educational science platform “EU Cross-Cultural Studies”) з залученням до співпраці громадських діячів, волонтерів, представників державних органів управління тощо;

5) заохочувати студентів до науково-дослідницької роботи у межах європейських студій;

6) упровадити результати практичного освоєння новацій в освітні програми спеціальностей, які виходять за межі правових, економічних та політичних наук і безпосередньо не вивчають

студії Європейського Союзу, та запропонувати до викладання тематичні елективні курси;

7) поширювати позитивний досвід роботи у сфері крос-культурної комунікації у мультіетнічному середовищі на засадах головних цінностей Європейського Союзу з метою інформування та залучення широкого загалу громадськості до проекту шляхом організації різних заходів за участю міжнародних та вітчизняних фахівців, зокрема міжнародних науково-практичних конференцій, засідань круглих столів, вебінарів тощо (International science and practical conference, Round table “Social and academic integrity as European values in the context of internationalization of university education”; Collective volume “European practices of intercultural dialogue in the field of education: an interdisciplinary approach online”; webinar “European values in the field of education”; creation of an online platform “Cross-cultural kaleidoscope”), створення коаліції університетів із вивчення та імплементації цінностей Європейського Союзу у вищій освіті, публікації про проект у мас-медіа [5].

У науковій розвідці «Міжкультурний діалог у практиці викладання української мови як іноземної» Кумар Маніш зауважує, що з метою сприяння міжнаціональному та міжкультурному порозумінню, толерантності та популяризації європейських цінностей серед іноземних студентів на базі СумДУ викладачами кафедри мовної підготовки іноземних громадян створено відкриту освітню платформу “European Cross-Cultural Studies” [5: 36–37]. Освітня ініціатива спрямована на вирішення низки соціальних та психологічних проблем, зокрема і тих, з якими стикаються іноземні громадяни під час міжкультурних контактів: 1) недостатнє знання етикету, традицій, звичаїв українського народу, мови; 2) вивчення цінностей українського населення; 3) попередження дезадаптації в іншомовному середовищі; 4) попередження різноманітних проявів насильства, дискримінації, сегрегації, булінгу; 5) формування крос-культурної компетентності українських та іноземних студентів; 6) формування етнокультурної компетентності та культури взаєморозуміння в процесі крос-культурної взаємодії; 7) пропагування європейських цінностей; 8) популяризація мультикультурності та мовного різноманіття, розвиток мовних навичок, зміцнення взаєморозуміння між окремими людьми і

цілими народами та наголошення на важливості вивчення мов [5: 37; 6: 317–336].

European Cross-Cultural Studies – це університетська ініціатива, яка охоплює різні сфери соціокультурної та освітньої діяльності, зокрема: діагностичну роботу, освітню роботу з використанням інноваційних технологій навчання (комунікаційний тренінг, майстер-класи, дизайн, інтерактивні ігрові технології), проектну і соціально-освітню роботу та навчальну діяльність із використанням компонентів неформальної освіти (волонтерство) [5; 6]. Метою таких ініціатив є ознайомлення під час навчання з традиціями, звичаями, культурою міста тимчасового перебування [6: 317–336].

Згідно з результатами проведеної навчальної роботи, найпродуктивнішою формою занять з української мови як іноземної є тренінг міжкультурного спілкування. Креативними методами мовної підготовки з полікультурними групами є майстер-класи з виготовлення символічних творів у дуі діалогу культур, наприклад, «Полотно миру». На полотні студенти різними мовами висловлюють власний погляд на поняття «толерантність». Мета таких тренінгових занять з елементами арт-терапії – популяризація мультикультурності та мовного різноманіття; виготовлення соціальної реклами; розвиток мовних навичок, які сприяють взаєморозумінню між студентами різних національностей та культур [5: 37]. Мовне різноманіття – це інструмент досягнення успішної міжкультурної комунікації та соціальної інтеграції в полікультурне освітнє середовище.

На думку молоді дослідниці Абзал Кхан Абсани, науковий інтерес якої стосується вивчення європейських цінностей у навчанні іноземних студентів, в Україні мовна політика має проводитися з огляду на перспективу інтеграції України у Європейський Союз, чому сприятимуть популяризація європейських цінностей міжкультурного діалогу на засадах толерантності та реалізація мовної політики ЄС з урахуванням крос-культурного підходу [5: 24].

З огляду на мультикультуралізм сучасного суспільства проблема формування міжкультурної толерантності іноземних студентів під час навчання у ЗВО України є актуальною. Носіями культурної різноманітності є представники різних етнічних спільнот, які складають етнонаціональну структуру поліетнічного,

зрештою – багатокультурного суспільства. Саме використання таких інтерактивних методів роботи, як майстер-класи у мовній підготовці в багатонаціональному колективі сприяє формуванню єдності, вчить учнів жити у світовому співтоваристві, керуючись принципами соціальної справедливості та толерантності.

У своїй праці, присвяченій аналізу змісту, напрямів діяльності, досвіду німецької європейської некомерційної організації CRISP (Crisis Simulation for Peace) Абзал Кхан Абсана висвітлила такі інноваційні інтерактивні методи навчальної та виховної роботи, як симуляційні ігри, що орієнтовані на формування європейських цінностей [5: 25; 7]. Симуляційна гра – це модель реальності, яка відтворює певний конфлікт або складну ситуацію й дає змогу учасникам і учасницям експериментувати з рішеннями в безпечному середовищі. У центрі гри – проблема, яку потрібно розв'язати спільними зусиллями [7].

Через свої проекти члени CRISP прагнуть сприяти культурі демократії та розумінню принципів толерантності, фахівці працюють у сфері громадянської освіти та врегулювання соціальних конфліктів, протидії дискримінації, сегрегації в полікультурному середовищі в Європі. Головний напрям діяльності – просвітницька робота, яка зосереджена на навчальних семінарах та тренінгах із громадянської освіти й управління конфліктами шляхом використання симуляційних ігор. Основною цільовою групою CRISP є молоді люди та організації громадянського суспільства, зацікавлені в інтерактивних методах навчання на основі досвіду вирішення проблемних ситуацій у співпраці [5: 26]. Згідно з результатами дослідження співпраця є одним із ключових компонентів симуляційних ігор, тренери пропонують гарну можливість швидко налагодити контакт із людьми різних національностей [5: 26].

Дидактичні принципи та методика проведення ціннісно орієнтованих симуляційних ігор та технології ситуативного моделювання полягають у створенні ситуацій і явищ, які максимально збігаються з реальним життям, у яких студентам-учасникам необхідно не лише прийняти самостійне рішення із вирішення певного питання / певної проблеми, беручи на себе відповідальність за обране рішення, але й відповідно, адекватно відреагувати на результати та наслідки чужих рішень.

У результаті апробації симуляційних ігор на заняттях з української мови як іноземної засвідчено ефективність формування та закріплення навичок соціальної інтеграції та соціальної доброчесності в освіті. Результатом навчальної діяльності є розуміння основних принципів толерантності, формування демократичної свідомості та гендерної рівності в умовах полікультурного простору.

Слід зауважити, що симуляційні ігри ґрунтуються на гуманістичних цінностях та позитивно впливають на просування європейських цінностей у міжкультурній комунікації в умовах університетської освіти.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У статті увага зосереджена на важливості імплементації європейських цінностей у навчальну діяльність. Сумський державний університет реалізує ідею європейського університету з урахуванням крос-культурного підходу, інноваційних педагогічних технологій, орієнтованості на демократичні традиції. Відповідно до рекомендацій і стандартів Європейського простору вищої освіти важливим вектором є орієнтація на імплементацію європейських цінностей міжкультурного діалогу та запобігання міжетнічним конфліктам, насильству.

Таким чином, у процесі реалізації трирічного проєкту «Європейські цінності міжкультурного діалогу в освіті: міждисциплінарний та інклюзивний підходи» буде можливість організувати серію наукових, освітніх, просвітницьких заходів, досліджень, які спрямовані на просування цінностей культури миру та співробітництва з урахуванням інтеркультурності та різноманіття. Результати впровадження проєкту стануть предметом аналізу та подальших наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойченко Н.М. Етичні аспекти університетських цінностей. *Софія. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник*. К.: ВЦ «Київський університет», 2014. № 1. С. 37–43.
2. Бойченко Н.М. Етичні цінності сучасної університетської освіти: філософська рефлексія: автореф. дис. ... доктора філол. наук. Київ. 2016. 20 с.
3. Європейські цінності в українській освіті: виклики та перспективи: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції

- (Запоріжжя, 28–29 травня 2021) / за ред. О. Тупахіної. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 182 с.
4. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія / за заг. ред. Ф.Г. Вашука. Ужгород: ЗакДУ, 2011. 560 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип. 16).
 5. Наукова спільнота студентів XXI століття: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної студентської онлайн-конференції / упоряд. О.П. Сидоренко, С.С. Зайцева, Т.Г. Чернишова. Суми: Сумський державний університет, 2022. 141 с.
 6. Chernyakova A.V., Pylypenko-Fritsak N.A. Effective Cross-cultural Communication as a condition for adaptation of foreign students in the context of Strategy of Intercultural development of the Sity. *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries: collective monograph*. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2021. Vol. 2. P. 317–336. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-031-5-42>.
 7. Simulation Games in Civic Education. 2007–2020. URL: https://crisp-berlin.org/fileadmin/SIMULATIONS/Portfolios/CRISP_Portfolio_EN.pdf (дата звернення: 30.08.2022).

Стаття надійшла до редакції 01.10.2022.

Статтю рекомендовано до друку 02.11.2022.

Як цитувати: Чернякова А. Європейські цінності у навчанні іноземних студентів у контексті інтеграції в європейський освітній простір. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2022. Вип. 41. С. 114–127. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2022-41-07>.

EUROPEAN VALUES IN TEACHING FOREIGN STUDENTS IN THE CONTEXT OF INTEGRATION INTO THE EUROPEAN EDUCATIONAL SPACE

Alina Chernyakova

PhD in Pedagogical Sciences,

Associate Professor, the Department of Language Training of Foreign Citizens, Sumy State University (40007, Sumy, 2 Rymskoho-Korsakova Str.)

e-mail: alina_chernya@ukr.net;

orcid: <http://orcid.org/0000-0002-4076-4377>

The article is devoted to the analysis of the best practices for promoting European values in the context of the European integration processes of Sumy State University. The author notes that in the process of its activity, Sumy

State University implements the idea of a European university in cross-cultural studies, technologies, the quality of scientific research in education, orientation on innovation, strong democratic traditions, academic freedom, and an atmosphere of creative work along with the European values.

In the article, considerable attention is paid to highlighting the concepts of “European integration” and “European values”, since the problem of the implementation of European values in the Ukrainian space is one of the most relevant today, in particular, during the period of the Russian-Ukrainian war.

The paper also contains an analysis of international projects within the framework of the EU Erasmus+ Program, aimed at researching European integration processes, practices of implementing innovative technologies (intercultural communication training, simulation games in the Ukrainian language classes, and the basics of intercultural communications) to promote multiculturalism and linguistic diversity.

An analysis of the experience of the European non-profit organization CRISP (Crisis Stimulation for Peace) has made it possible to outline prospects of using such advanced forms of teaching as simulation games. The author offers some practical recommendations on implementation of value-oriented simulation games in the process of language training of foreigners.

Keywords: *European integration, European values, intercultural dialogue, tolerance, educational space.*

REFERENCES

1. Boichenko, N.M. (2014). Etychni aspekty universytetskykh tsinnostei [Ethical aspects of university values]. *Sofiia. Humanitarno-relihiieznavchyi visnyk [Sofia. Humanitarian and religious bulletin]*. Kyiv: Center “Kyiv University”. 1, pp. 37–43 [in Ukrainian].
2. Boichenko, N.M. (2016). Etychni tsinnosti suchasnoi universytetskoï osvity: filosofska refleksiiia [The ethical values of modern university education: philosophical reflection]. *Extended abstract of candidate’s thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Tupakhina, O. (Ed.). (2021). *Yevropeïski tsinnisni orïentatsii inozemnykh studentiv v umovakh universytetskoï osvity v Ukraini: zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii (Zaporizhzhia, 28-29 travnia 2021 roku) [European value orientations of foreign students in the conditions of university education in Ukraine: collection of materials of the International Scientific and Practical Conference (Zaporizhzhia, May 28–29, 2021)]*. Zaporizhzhia: Vydavnychiy dim “Helvetyka”, pp. 145–148 [in Ukrainian].
4. Vashchuk, F.G. (Ed.). (2011). *Intehratsiia v yevropeïskyi osvittii prostir: zdobutky, problemy, perspektyvy [Integration into the European educational space: achievements, problems, prospects]*. Uzhgorod:

- ZakSU. (Series “European integration: Ukrainian dimension”; Issue 16) [in Ukrainian].
5. Sydorenko, O.P. Zaitseva, S.S. and Chernyshova, T.H. (Comps.). (2022). *Naukova spilnota studentiv XXI stolittia: materialy V Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi studentskoi onlain-konferentsii [Scientific community of students of the 21st century: materials of the 5th All-Ukrainian scientific and practical online student conference]*. Sumy: Sumy State University [in Ukrainian].
 6. Chernyakova, A.V. and Pylypenko-Fritsak, N.A. (2021). Effective Cross-cultural Communication as a condition for adaptation of foreign students in the context of Strategy of Intercultural development of the Sity. *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries: collective monograph*. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, Vol. 2, pp. 317–336 [in English]. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-031-5-42>.
 7. Simulation Games in Civic Education. (2007–2020). URL: https://crisp-berlin.org/fileadmin/SIMULATIONS/Portfolios/CRISP_Portfolio_EN.pdf [Accessed 30 Aug. 2022] [in English].

The article was received by the editors 01.10.2022.

The article was recommended for printing 02.11.2022.

In cites: Chernyakova A. (2022). European values in teaching foreign students in the context of integration into the European educational space. *Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 41, pp. 114–127. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2022-41-07> [in Ukrainian].

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ РУКОПИСІВ СТАТЕЙ

До опублікування приймаються матеріали, що порушують питання методики викладання мов (української та іноземних) у закладах вищої освіти.

Мова публікацій: українська, англійська.

У статті мають бути відображені такі елементи: «постановка проблеми у заальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень у даному напрямку» (Бюлетень ВАК України, № 1, 2003).

Технічні вимоги до оформлення рукописів

1. Перед назвою статті у верхньому лівому куті вказується індекс **УДК** (шрифт 12).

2. У центрі друкується **назва статті** великими літерами напівжирним шрифтом (14) без крапки в кінці.

3. Через один інтервал по центру курсивом напівжирним шрифтом (14) мовою статті друкуються **повне ім'я та прізвище автора (авторів)**.

4. З абзацу по центру мовою статті подаються **відомості про автора**: науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи повністю (поштова адреса, місто (країна для іноземних авторів), вулиця, номер будинку), електронна адреса, код ORCID.

5. Через один інтервал друкується **анотація** мовою статті (шрифт 12, міжрядковий інтервал 1). Обсяг анотацій: англійською мовою – не менше 2000 знаків без проміжків та не більше 2100, українською мовою – не менше 1800 знаків без проміжків та не більше 2000.

В анотаціях стисло викладається актуальність, мета, методи дослідження, основні результати та висновки.

6. Після анотації з абзацу за алфавітом подаються **ключові слова** (не більше 5). Словосполучення **Ключові слова** набирається з великої літери напівжирним шрифтом з двокрапкою (шрифт 12).

7. Текст статті друкується без автоматичних переносів слів; шрифт 14; інтервал – 1,5; поля ліворуч, угорі, внизу – 2,5, праворуч – 1; форматування за шириною сторінки; відступ абзацу – 1,25.

8. Чітко диференціюються тире (–) та дефіс (-). Якщо використані спеціальні шрифти, символи, ілюстрації, таблиці (у Word), їх додають також до електронного варіанта окремими файлами (назви таблиць дублюються англійською мовою).

9. Ілюстративний мовний матеріал **виділяється курсивом**.

10. **За положенням МОН України стаття повинна містити обґрунтування теми, ступінь її розробки (аналіз досліджень), актуальність, мету аналізу, методи та методика дослідження, виклад основного матеріалу, а наприкінці – висновки та перспективи дослідження. Зазначені елементи мають бути формально виділені напівжирним шрифтом.**

11. **Посилання** в тексті оформлюються квадратними дужками згідно з нумерацією СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ, наприклад: [1: 35], де перший знак – порядковий номер за списком, другий – номер цитованої сторінки.

12. Завершує публікацію список використаних джерел (слова **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ** друкуються напівжирним шрифтом великими літерами без відступу від лівого поля). Нижче подається занумерований перелік цитованих робіт в алфавітному порядку авторів і назв видань (шрифт 12, інтервал 1), оформлений відповідно до стандартів ДАК України. У разі необхідності надається список джерел ілюстративного матеріалу. У список літератури мають бути обов'язково включені видання, що опубліковані протягом останніх п'яти років (половина цитованих джерел) та іноземні публікації (третина цитованих джерел). До посилань треба додавати DOI, якщо вони присвоєні.

13. Через один інтервал друкуються **назва статті, відомості про автора та анотація** (шрифт 12, міжрядковий інтервал 1) іншою мовою (українською або англійською). Правила оформлення аналогічні тим, що зазначені у п. 2-6.

14. Для входження Збірника у наукометричні бази даних список літератури оформлюється двічі: спочатку за вимогами ДАК України як **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**, потім за міжнародними стандартами як **REFERENCES** (останні подаються наприкінці статті після другої анотації або, якщо рукопис англійською, після висновків. Тоді **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ** має міститися після української анотації наприкінці статті).

У **REFERENCES** (великими літерами жирним шрифтом без двокрапки в кінці) наводиться нумерований транслітерований список усіх джерел, що відповідає списку СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ. Зразок оформлення див. на сайті збірника.

Транслітерування назв статей рекомендується здійснювати автоматично на сайті <http://www.translit.ru> (для російської мови) та <http://translit.kh.ua> (для української).

15. Після references через один інтервал з абзацу (шрифт 12, міжрядковий інтервал 1, форматування за шириною сторінки) зазначаються **відомості про авторів** українською та англійською мовами у такій послідовності: ім'я, по батькові, прізвище автора (повністю, напівжирним шрифтом), науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи (кафедра, університет), поштова адреса університету із зазначенням міста та індексу (іноземні автори також вказують країну), e-mail автора та код ORCID (звичайним шрифтом).

16. **Обсяг** статті: 10–12 сторінок.

17. Стаття надсилається до редакції електронною поштою на адресу vestnik-knu@ukr.net у форматі .doc (в редакторі Word для Windows версія 6.0, 7.0) та дублюється файлом у форматі .rtf.

18. Сторінки рукопису в електронному варіанті не нумеруються.

19. При поданні статті необхідно надати відсканований варіант першої сторінки з підписом автора (авторів), що підтверджує відсутність у статті плагіату: «Стаття «Назва статті» не містить плагіату». Підпис (и).

20. В окремому файлі подаються **відомості про автора**: прізвище, ім'я, по батькові (повністю), науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи повністю, контактний телефон, поштова та електронна адреса, код ORCID.

Автори без наукового ступеню додають до рукопису одну рецензію кандидата або доктора наук.

Редакційна колегія залишає за собою право відхиляти статті, що не відповідають усім зазначеним вимогам.

Термін подання статей у грудневий випуск – до 15 вересня, у червневий – до 1 березня. У разі пізнішого подання матеріалів буде розглядатися можливість публікації статті у наступному випуску збірника.

Збірник **індексується** у DOAJ, Google Scholar, Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського, BASE, Crossref, WorldCat.

Інформацію про збірник розміщено **на сайті** https://periodicals.karazin.ua/language_teaching/about.

Редакційна колегія

Наукове видання

ВИКЛАДАННЯ МОВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ

Збірник наукових праць

Випуск 41

Українською, англійською мовами

Відповідальний за випуск

В.О. Мовчан

Підписано до друку 26.12.2022.
Папір офсетний. Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 7,2
Наклад 100 пр.

61022, Харків, майдан Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Видавництво

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
61022, Харків, майдан Свободи, 4

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.09.